

LAVAR 01

GOULVEN PENNAOD ABANNA
ABENNEZ KREIZENN IMBOURC'H
STURVEZHOURIEZH S.A.D.E.D.

PREDER

Kaier 79-81
Genver-Meurzh 1966

© 2016, **Preder** hag an Aozerion
Load: <http://www.preder.net>
Mal-e: preder.coic@wanadoo.fr

DIGORADUR

A bell 'zo he deus **Preder**, da heul he c'hoar henañ **Hor Yezh**, roet digor d'ar yezhoniezh. He strivoù brasañ he deus lakaet da ziorren ur sturyezhouriezh vrezhonek. Koulskoude, bep bloaz, dindan un titl pe un all, ez embann ivez pennadoù o tennañ a nes pe a bell da studi ar yezh hag al lavar dre vras. Gwell e kavomp hiviziken didoueziañ ar pennadoù-se hag o dastum en ur rummad nevez dindan an talbenn *Lavar*.

Pe lennerion a c'hortozomp evit *Lavar*? Studierion ha tud a studi, anat eo e-kichen testennoù aes da lenn e vo studiennoù kalvezel rik na gavint ket marteze muioc'h eget pemp lenner en deroù. Her a-walc'h omp evit lavarout d'hon c'houmananterion ez eo gouiziegezh da zont ar vro a brienter amañ, ha goulenn o fiziañs : ar gopr nemetañ e vo-hi da aozerion *Lavar*, anezho tud a bleustr, dre vicher, war ar ouezoniezh hag en gra e brezhoneg e-kreiz diaesterioù brasoc'h eget ma kreder. An aozerion a hent all ne vint ket tud dreist diraez ; er c'hontrol e vo dudi ganto bepred, ha kennerzh, kenskriavañ gant al lennerion, hag o skoazellañ en o studioù.

Hon dorn a astennomp ivez d'an dud, en o zouez brezhonegourion dalvoudek, a glask hiziv enebiañ ur "brezhoneg lennegel" ouzh ar pezh a anvont "brezhoneg SADED". O fediñ a reomp da zisteurel evel faos ha noazus an disrann nevez-se emaint o krouiñ. Mard eus lec'hioù berv en Emsav, hag ez eus a c'hras Doue, e tleont bezañ, nann lec'hioù a zizunvaniezh, met lec'hioù bodañ dre berzh ar c'henstriv hag ar genstudi. **Preder** n'eo ket aviel Breizh ez eo, **Preder** nag aozadur all ebet. Tachadoù ec'hon avat en deus gounezet ar brezhoneg en ur ober 40 vloaz. Klask e zerc'hel evel m'edo e 1930 ha zoken e 1950 zo ober anezhañ un enezenn gronnet gant mor ar vuhez pemdeziek. Hag ar vuhez pemdeziek zo politikerezh hag armerzh, bredoniezh ha fizik derc'hanel, mezekniezh ha gwiraouriezh, lennegezh ha speredelezh. Ouzhpenn kant vloaz 'zo e kroge ar Reverzhi C'hreantel d'en em ledañ war ar Voull Douar. Emañ o tiraev ar brezhoneg da vat. Re abred, a gav deoc'h?

Ne reomp diougan ebet war ar pezh e vo *Lavar*. N'omp ket evit sevel en a-raok roll ar genlabourerion pe an danvezioù, na merkañ niver bloaziek ar pajennoù. Lavaromp hepken ez eo kalonekaus meurbet gwelout gouiziaded Vreizh, en dienez stadel m'emaint, hep kevalaoù, hep skoazell a nep seurt, e berr : en ur vro isdiorreet, o kas war-raok gant jourdoul imbours'hioù a rafe – reoù 'zo da nebeutañ – enor da forzh pe riez en he lank. Eno emañ an diougan ho pedomp da brederiañ warnañ.

ABANNA

TAOLENN

GOULVEN PENNAOD	
Kentskrid d'ur studi frammadel eus ar brezhoneg	5
ABANNA	
Studi anadennoniel ar gomz : ar c'hemmadurioù	30
ABANNA	
Tri modekadur ar c'hrediñ hervez Husserl	38
KREIZENN IMBOURC'H STURYEZHOURIEZH S.A.D.E.D.	
Notennoù a-zivout anvadur ar verb	44
ABANNA	
Bezout ha hanvout	59
GOULVEN PENNAOD	
Krennvrezhoneg <i>hambout, lhambut!</i>	63
ABENNEZ	
E sigur plaenadur testennoù al lennegezh	66
GOULVEN PENNAOD	
Notennoù a-zivout skoueriekadur ar gwenedeg	73
GOULVEN PENNAOD	
Ar c'hwezennoù-dent hag ar c'hwibanennoù	81

GOULVEN PENNAOD

Kentskrid d'ur studi frammadel eus ar brezhoneg

1. Yezhoniezh. Lavaroniezh.

Yezhoniezh eo an anv a roer peurliesañ da studi ouezoniel lavar mab-den. “Gouezoniel” a lavaromp, eleze e vennomp plediñ gant ur studi boelladel eus an anadennoù o tennañ d'al lavar ha neket gant ur pleustrerezh o reiñ reolennoù a-zivout arver ar gerioù, ar frazennoù, ar furmoù yezhadurel. Anat eo avat, n'eo ket digas hor studi : e-kichen an deskivadur, ar ouezoniezh, emañ dalc'hmat ar c'halvezerezh, a vo amañ tachenn ar gramadegour pe ar sturyezhour oc'h eveshaat, bep eil, ouzh arver “dereat” ar yezh studiet, pe o leviañ he emdreiñ, o kemerout skor war labourioù an deskivour, eleze an hini a reomp anezhañ, ent strizh ar yezhonour. Merzhomp e talvas “dereat” kement hag “a-genglot gant un dere kevredigezhel”, hini an uhelidi pe ar vourc'hizion er mare ma voe diazezet, yezhoù evel ar galleg pe ar saozneg ; e Breizh e talv “stadel” ; met, ret eo meizañ ervat ned eo an arverioù “dereat”, pe “reizh” evel a leverer alies, nemet ur rann eus an arverioù, a roer dezhe, peurliesañ, ur werzhad vrasoc'h ; hogen, prederiet omp gant ur studi ouezoniel ha neket gant gwerzhadoù pa bleder gant ar yezhoniezh.

Diforc'het e vo ivez ar yezhoniezh diouzh ar **yezhouriezh** a studi ar skridoù hag ar yezh testeniekaet gante. Ul lodenn strishoc'h eus ar yezhouriezh, ha kemmesket ganti a-wezhioù, eo al **lizheregouriezh** a studi danvez ar skridoù hag an doare m'int deut betek ennomp, hep plediñ gant stad ar yezh a ziskouezont (tachenn ar yezhouriezh) ; tost a-walc'h ouzh al lizheregouriezh eo al **lennegouriezh**, pe studi al lennegezh testeniekaet.

Evel a welimp bremañ, e vije bet azasoc'h moarvat ober gant an anv a **lavaroniezh** kentoc'h eget gant yezhoniezh, dreist holl pa bleder gant ar pezh a anver e meur a yezh “yezhoniezh c'hlan” pe “yezhoniezh hollek”, hogen, ent pleustrek, ned a ket pell ar soutilded-se, nemet, ent strizh, ez eo al lavaroniezh gouezoniezh al lavar, hag er yezhoniezh gouezoniezh ar yezhoù¹. Diouzh ret e virimp a-wezhioù an diforc'h.

o

2. Al lavar.

Petra eo, ent strizh, al **lavar**? A-wezhioù, e komzer eus “lavar al loened”, hogen, gant an droienn-mañ e fell d'an nen skeudenniñ ar galloud kehentiñ eus al loened dre an arhentoù. Hogen, gant

¹Sl. E. BENVENISTE, *Problèmes de linguistique générale*, Paris 1966, 19.

mab-den, ez eo un arouezañ, eleze ar galloud da virout framm azonidik un dra, hag e anavezout e-touez strolladoù disheñvel.

*L'animal perçoit le signal et il est capable d'y réagir adéquatement... L'homme aussi, en tant qu'animal, réagit à un signal. Mais il utilise en outre le symbole qui est institué par l'homme ; il faut apprendre le sens du symbole, il faut être capable de l'interpréter dans sa fonction signifiante et non plus seulement de le percevoir comme impression sensorielle, car le symbole n'a pas de relation naturelle avec ce qu'il symbolise. L'homme invente et comprend des symboles ; l'animal, non*².

Bez' ez eus da vab-den avat, meur a zoare da gemenn e soñj da re all. Da skouer, an arhent-mañ a welan dirazon, en glazur e andrevgroaz en argant, a gemenn din : “taol evezh, ur c’hroaz-hent a vo a-raok pell”. Bez' e c’hallan ivez kemenn va soñj da unan bennak o chom pell diouzhin dre skrivañ ul lizher, pe dre gas ur pellskrud dezhañ. Met e c’hallan, dreist holl, kemenn un dra bennak da unan bennak dre gomz outañ (komz eeun, pellgomz, skingomz, koargomz, gwarellgomz, h.a.). Al **lavar** dre gomz eo a studiimp evit gwir, eleze al lavar *distaget* ha *klevet*, rak an doareoù all eus al lavar n’int nemet arstlennegoù oc’h aroueziañ, mat pe fall, al **lavaradoù** distaget ha klevet ; savet int, diwar ziviz, evel arouezioù eil derez, etrezon ha’ m c’henseurted.

3. Al lavaradoù.

Ur meizad eeun, elfennel, n’eo ket al lavar ; un anv hollek n’eo ken evit envel galloud mab-den da reiñ arstlennadurioù dre aroueziañ hon eus meneget a-zioc’h, hogen, amañ ha bremañ, ne c’haller komz met a arvezioù hiniennel eus al lavar, eus gwerc’heladurioù al lavar, ar pezh hon eus graet a-zioc’h **lavaradoù** anezhe. Ul **lavarad**, neuze, zo an arvez, en ul lec’h divizet, un amzer divizet ha gant tud divizet, eus lavar mab-den, bezet degemeret e c’hellomp didermeniñ holl lavaradoù merzhadus mab-den evel arvezioù ul lavar hepken ur goulakadur n’eo ken, degemeret avat gant an holl yezhoniourion pe dost. Peurliesañ ne reer ket gant ar ger “lavarad”, dres evel ne leverer ket “lavaroniezh”, hag ent amouiziel ez arverer ar ger “yezh”. Er vuhez voutin e vo a-walc’h, a hent all, ober gant ar ger “yezh” hepken, met amañ e raimp gant “lavarad” dre ma vo ret, ent lavaroniell, diforc’hañ groñs ha dasparzhañ nep lavarad en ur yezh hag ur gomz.

4. Ar yezh

Ar yezh, er ster lavaroniell rik, a c’hoarvez en ur reizhiad kenstag ha kevan arveret evel lavar gant ur strollad tud.

An didermenadur-mañ a dalv kenkoulz diwar ur savboent *kevadegel*, eleze evit ur mare resis, berr a-walc’h evit ma vo merzhet difiñv ar yezh e-pad ar maread-se, ha diwar ur savboent *treadegel*,

²E. BENVENISTE, *Problèmes...*, ibid., p. 27

eleze pa eveshaer ouzh ar reizhiad war emdreiñ e-pad ur maread hir a-walc’h evit lakaat war wel an emdroerezh. Ne c’haller ket spisaat gwelloc’h ar mareadoù rak, da skouer, emdreiñ a reas kalz hen furm ar brezhoneg etre ar 5-7t ktvd. gK, tra ma chomas hogos difiñv etre an 18-20 ktvd. Evit a sell ouzh ar mouezhiadoù, ha zoken evit e neuziadoù dre vras, ne hañval ket bezañ meur a gemm evit an euskareg etre an 10t hag an 20t ktvd.

Pouezañ a reomp war kenstagded ha kevanded ar reizhiad. Da skouer, ur rummad tud a c’hell ober e-pad ur maread hir gant ur reizhiad yezhel bennak, ha, diwar abeg pe abeg, dont da arverañ ur reizhiad all. Evel-henn e c’hoarvez, peurliesañ, evit ar c’hallegerion o vont da annezñ e Jerzenez hag i da arverañ buan a-walc’h un deodyezh saoznek ; heñvel eo evit ar Vreizhuheliz a ra eus ar brezhoneg o yezh voutin pe evit Breizhizeliz ar bobl o vont da c’hallegañ. E-pad ur maread hir pe hiroc’h e reont gant ur reizhiad etre, o tegemer peurliesañ neuziadoù al lavarad nevez hag o virout eredoù an hen lavarad. Ur meni lavarad hiron a arveront neuze, a vo, diouzh ret, un danvez studi ivez, met na vez ket diazezet da reizhiad kenstag na kevan ; **brizhlavarad** a c’hallfed ober eus al lavarad-se. A-wezhioù avat e kemer ar brizhlavarad un arvez padus hag e teu da vezañ ul lavarad gwirion, da skouer, ar sangoeg e Kreizafrika, ar c’hreoleg en Antilhenezeg amañ c’hoazh eo diaes ober un diforc’h strizh etre brizhlavarad ha lavarad, eleze etre ur yezh hiron hag ur yezh diouti he unan, pe, resisoc’h, stabilaet, rak pep yezh, n’eus arvar ebet, a ziskouez bezañ hironet mui pe vui, zoken pa n’eur ket evit resizañ orin an hironegezh ; ken toull eo meizad ar yezh “c’hlan” hag hini ar ouenn “c’hlan”.

5. Ar gomz.

Envel a reer **komz** arver ar yezh evel anadenn hiniennel. C’hoarvezout a ra eus :

1°- Aozadurioù diwar reizhiad ar yezh a ra ar yezher gante evit arstlennañ ur yezher pe lies yezher all.

2°- Ar wikefre fizikel-bevedel a c’hell kenderc’hañ ganti an aozadurioù-se.

Didermenañ a c’haller ar gomz evel kevelep fizikel ha bevedel ar yezh. Da skouer e lavarfer eus un den bouzar ha mut bet addeskoniet emañ o **komz** ur **yezh** en un doare disheñvel diouzh “ar re all”, eleze diouzh e genyezherion n’int ket bouzar-mut.

Lavarout a raimp ivez e tenn ar gomz d’ar **stumm** hag ar yezh d’ar **furm** – hervez an diforc’h frouezhus bet savelet e brezhoneg gant an Ao. HEMON, DGIB 4 –, hag evit a zeu da heul, hogos kenster e vo, bep eil, komz ha stumm, yezh ha furm, met arabat e vo ankounezh e c’hell stumm ha furm bezañ arveret er-maez eus tachenn ar yezhoniezh gant ur ster ledanoc’h.

6. Kemennadur al lavarad.

Un aroueziañ eo nep lavarad, eleze e c'hoarvez a arouezioù. Petra eo an arouez lavaradel avat? Kregiñ a c'hellomp gant didermenadur SAUSSURE a levezonas al lavaronezh a-bezh abaoe pergont vloaz da nebeutañ :

*Nous entendons par signe le total résultant de l'association d'un signifiant à un signifié*³.

Bremañ e ve diaes heuliañ F. de SAUSSURE penn-da-benn, hag e lavarfed kentoc'h : c'hoarvoud a ra al lavararouez e bodadur ur meizoud hag ur meizad⁴. Emaomp o vont da resizañ ar gudenn dre savelañ un darlun damheñvel ouzh re an ijinourion war an tredanerezh, eleze ur reizhiadell⁵ riñvel-loc'honiell, ha reiñ anvioù d'an elfennoù meneget war an darlun. Kemer a reomp skor war labour an Ao. Ch. F. HOCKETT. Hemañ a reizheka e ergerzh gant skrivañ :

*(1) Humans, as users of language, operate as if they contained apparatus functionally comparable to that we are to describe; (2) an engineer, given not just the rough specifications presented below but also a vast amount of detailed statistical information of the kind we could work out if we had to, could build something from hardware which would speak, and understand speech, as humans do. Indeed, given such a device, and the solution to the problem of neuron-to-wire linkage, one could produce a talking dog. Let me add at once that I a 'm entirely serious.*⁶

7. Darlun ar c'hehentiñ etre daou zen.

Bezef ul lavarad boutin etre daou zen A ha B : al lavarad L-se a gemerfomp da bennstrollad ; dasparzh e c'hell bezañ e lies doare. Da gentañ e vez hanterennet ; diouzh an tu kleiz war ar skeudenn 1 emañ **andro** A o c'hronnañ A e unan, eleze ardivinkaoueg lavaradel A ; diouzh an tu dehou, **andro** B o c'hronnañ B.

E zaspazhañ a c'haller ivez dre ziforc'hañ ar **yezhva** o c'hronnañ ar **c'homzva**, eleze, bep eil, tachennoù o tennañ d'ar yezh ha d'ar gomz. (Sk. 2)

E-barzh yezhva A ha B – eleze, evit komz spisoc'h, troc'hadur ar strolladoù oc'h aroueziañ ar yezhva ha, bep eil an A-va hag ar B-va, e kaver ar **yezhpenngarter** (YPg), ar **gendistilherez** (KD1) hag ar **vonzistilherez** (BD1). (.Sk. 3)

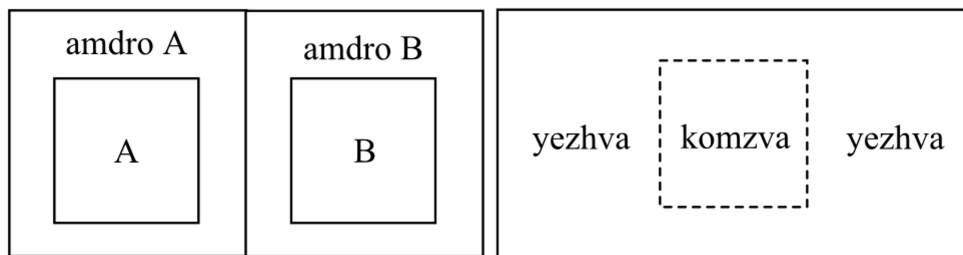
³F. de SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, 5e emb. Paris ; 1962, p. 100.

⁴SI. BENVENISTE, *Problèmes...*, 52. YBAN : Bremañ e lavarfed : *kanteul* hag *arganteul*.

⁵YBAN : bremañ e lavaromp *delvan* evit ar SzAm. *model*

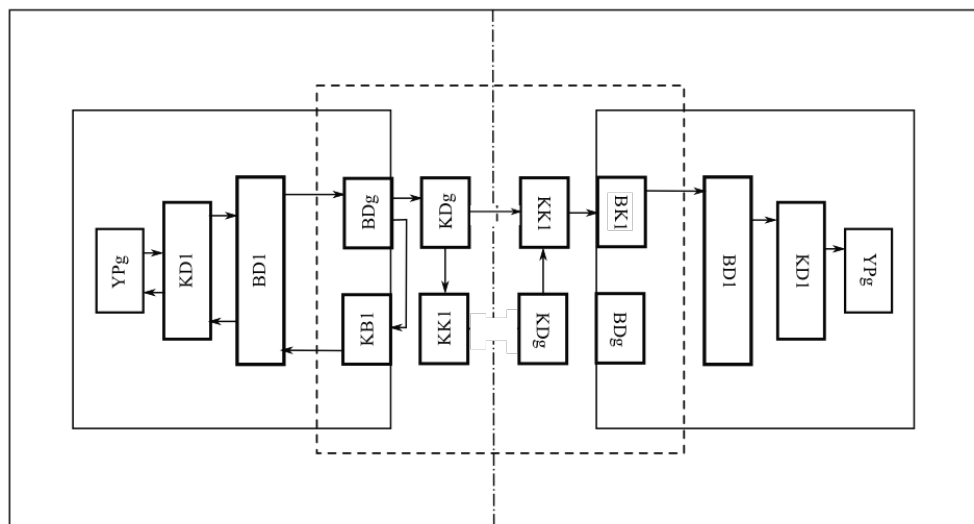
⁶Charles F. HOCKETT, *A Manual of Phonology*, Baltimore 1955, 4.

E-barzh komzva A ha B – eleze c’hoazh, troc’hadur ar strolladoù oc’h aroueziañ ar c’homzva, ha bep eil, an A-va hag ar B-va –, e kaver ar **vonzistagerez** (BDg) hag ar **vonglevez** (BK1). (Sk. 3)

Sk. 1

Sk. 2

Sk. 3

E-barzh amdrou gomzel A ha B – eleze, troc’hadur ar strolladoù oc’h aroueziañ ar c’homzva, ha, bep eil, amdrou A hag amdrou B –, e kaver ar **gendistagerez** (KDg) hag ar **gengleverez** (KK1). (Sk. 3)

Merzhed e vo hon eus lezet odeoù e bevennoù A ha B, en o BDg ha BK1, evit diskouez gant ur skeudenn ez eo digor A ha B trema o amdroioù pebeilel el lec’hioù-mañ.

En displegadur a zeu amañ war-lerc’h ez aimp adalek A betek B ; anat eo e vije bet e gen azas un displegadur o vont eus B da A. En displegadur-mañ e vo resizet ivez talvoudegezh ar gerioù arveret a-zioc’h.

o

8. Gwikefreadur ar c’hehentiñ etre daou zen.

1. Ar yezhpenngarter eus A zo en e gefridi aozañ meizadoù yezhel, eleze a-genglot gant euloù hag ereoù al lavarad L. Kas a ra ar meizadoù-se da KD1.
2. Ar gendistilherez a zegemer meizadoù ar YPg hag a savel hervez an aroueziaoueg eus al lavarad, **kendistilhennoù** spanek a gas da BD1.
3. Ar vonzistilherez a zegemer ar c’hendistilhennoù-se, o diaoz en elfennoù bihanañ an distilh, a reer **bonzistilhennoù** anezhe, hag o c’has da barzh ar c’homzva anvet BDg.
4. Ar vonzistagerez a zegemer an elfennoù yezhel, bonzistilhennoù o anv, o zro da elfennoù komzel anvet **bonzistagennoù**, hag o c’has er-maez eus A, e-barzh amdrou A, d’ar KDg.
5. Kendistagerez A a zegemer ar bonzistagennoù, o c’hendastum e **kendistagennoù** spanek hag o c’has, er-maez eus amdrou A, da KK1 amdrou B.
6. En amdrou gomzel B, e tegemer kengleverez B kendistagennoù A, o zro da **genglevennoù** hag o c’has d’ar BK1.
7. Bongleverez B a zegemer ar c’henglevennoù, o zro da **vonglevennoù** hag o c’has d’ar BD1.
8. Bonzistilherez B a zegemer ar bonglevennoù, o zro da vonzistilhennoù hag o c’has d’ar KD1.
9. Kendistilherez B a zegemer ar bonzistilhennoù, o-zro da gendistilhennoù, hag o c’has d’ar YPg.
10. Yezhpenngarter B a lake, ar c’hendistilhennoù-se da vezizadoù yezhel.

9. Ur c'hehentiñ skouer etre A ha B.

Evit splannaat gwelloc'h ar pezh a zisplegad amañ a-zioc'h e kemerfer ur skouerenn resis. Bezet neuze al lavarad L ar brezhoneg ; A, ur paotr Alan e anv, eus Pleuvian, bet ganet e 1900 ; B, ur paotr Benead e anv, eus Ploueren, bet ganet e 1905. Lakomp e vije bet an diviz-mañ d'ar sadorn 4 a viz gwengolo 1965, e Landreger, en ur c'hafedi eus kêr. Evel a weler, spisaet hon eus al lavarad e-keñver amzer ha lec'h, kalz muioc'h zoken eget na vije bet ret evit un enklask yezhoniell, met gant an dezo da lakaat da gounaat e ranker spisaat ar muiañ a draoù en hevelep imbourc'hioù. Amañ, da skouer, e livirimp ouzhpenn ez oa genidik kerent hon div dudenn, bep eil, eus Pleuvian hag eus Ploueren, na na anavez Alan na Benead yezh ebet estreget ar brezhoneg.

1°- Emañ Alan o krediñ emeur war ar sul ; dek eur hanter eo ; empeniñ a ra emañ person Landreger en e gador-brezeg hag e furm, en e yezhpenngarter, ar meizad-mañ : “emañ o komz bremañ” en deus c'hoant da gemenn d'e gomper Benead. E yezhpenngarter a gas ar meizadoù-se d'ar gendistilherez.

2°- Ar gendistilherez a wisk ar furmoù yezhel-se hag a savel c'hwec'h kendistilhenn spanek :
/ # e m a o k o m z + b r e m a ñ # /

Kaset int d'ar vonzistilherez.

3°- Ar vonzistilherez a savel un heuliad urzhiet vonzistilhennoù disheñvel a skeudennfomp amañ dre lezel un esaouenn etreze :

/ # e m a + o + k o m z + b r e m a ñ # /

Kaset int d'ar vonzistagerez evel urzhioù.

4°- An urzhioù kaset evel-henn a wered war parzhioù ar vonzistagerez (skevent, garloc'henn, gargadenn, gouel-staoñ, staoñ, teod, divweuz, kavennoù-fri) en doare ma vez stummet bonzistagennoù a vo, evit ur paotr eus Pleuvian :

[# 'm ã + o +'k õ m s +'b r õ m ã #]

Alan o c'has er-maez eus e c'henoù dindan stumm gwagennoù son.

5°- Distagadur pep bonzistagenn a c'houl ur pennadig amzer, hogen kentizh ha stummet em liammont er-maez eus genoù Alan evel heuliadoù spanek a wagennoù son kemplezh, ar span o vezañ brasoc'h pe vihanoc'h hervez gwerzhad an arsavioù-komz [#] pe [+], dindan stumm kendistagennoù a dizh kengleverez B (ret eo eveshaat ez omp bet rediet gant ar moulañ da lakaat arouez ar pouez-mouezh ['] a-raok an elfenn bouezmouezhiet : anat eo e rankfe bezañ lakaet war ar sonenn he unan) :

[# 'mã o 'kõms 'brõmã #]

6°- Kenglevez B, eleze e zivskouarn, a zegemer ar strollad kendistagennoù-se, kemmet mui pe vui gant an amva, lakomp trouz an dud all o kaozeal er c'hafedi, sonerezh ar voest-vuzik, h.a., eleze an trouz diavaez a raimp anezhañ "sanelldrouz", hervez boaz ijinourion ar pellgomzerezh ; gwaret eo ouzhpenn, avat, gant an diforc'hioù a c'hell bezañ etre teodyezh Alan ha hini Benead, ar pezh a c'haller, hervez arlakadenn ar gehentoniezh, hevelebekaat ouzh un trouz, a anvimp "arhentrouz" dre ma tiwan eus un diforc'h e strollad an arhentoù komzel arveret (amañ e komzomp a "arhentoù" ha neket a "arouezioù", rak al lavararouezioù zo tra ar yezh ha neket ar gomz : ar gomz a dro da arhentoù-son lavararouezioù ar yezh). Lakomp neuze en divije Benead klevet, da nebeutañ, ar pezh zo bet distaget gant pouez :

[# m̃ã k̃õms br̃õm #]

Kas a ray ar c'henglevennoù-se d'e vonglevez.

7°- Ar vonglevez, eleze holl reizhiad ar c'hleved, hag an daoulagad ivez, diouzh ret, gant ma selle Benead ouzh fiñvoù divweuz Alan, da skouer, a zegemer ar c'henglevennoù hag o tiaoz e bonglevennoù, bezet :

[# m̃ã + k̃õ m s + b r̃õ m #]

Kaset int, e yezhva Benead, d'e vonzistilherez.

8°- Ar vonzistilherez, heñvel ouzh hini Alan, daoust d'an entropiezh diwar ar sanelldrouz hag an arhentrouz, a adfurmo an distilh mennet gant Alan, bezet :

/ # e m a + o + k o m s + b r e m a n # /

Kaset eo ar bonzistilhennoù d'ar gendistilherez.

9°- Ar gendistilherez a zastumo :

/ # e m a o k o m s b r e m a n # /

Kaset e vo d'ar yezhpenngarter.

10°- Ar yezhpenngarter a c'hoo er c'hendistilhennoù, ouzh o zreiñ da veizadoù :

"Emañ o komz bremañ."

Lakomp e fell da Venead atebiñ ouzh Alan : ergerzhet e vo un hent kevelep war ar reizhiadell, o vont, an dro-mañ, eus Benead da Alan, bezet, da skouer :

1° "N'emañ ket, ar sadorn eo hiziv."

2° / # n e m a k e d # a r s a d o r n e w h i ð i w # /

3° / # n e m a k e d # a r s a d o r n e w + h i ð i w # /

4° [# n i ' m a ' k̄æ : d̄ # ə r s a ' w o r n + ' æ + i ' n i q #]

5° [# n i ' m a k̄æ : d̄ # ə r s a ' w o r n ' æ i ' n i q #]

6° [# m a k̄æ : d̄ # ə r s ə ' w o r n ' o e n i q #]

7° [# m a k̄æ : d̄ # e r s ə ' w o r n o e n i q #]

8° / # n e m a k e d # a r s a d o r n + e w + h i ð i w # /

9° / # n e m a k e d # a r s a d o r n e w h i ð i w # /

10° "N'emañ ket, ar sadorn eo hiziv."

10. Ar yezhpenngarter.

Damheñvel eo kefridi va yezhpenngarter e-keñver ar me evel yezher, ouzh hini ur penngarter rannlu e-keñver ar penngadour, ac'han an anv bet arveret amañ da heul Ch. F. HOCKETT⁷, daoust da reizhiadell hemañ bezañ disheñvel a-walc'h diouzh hon hini dre na voe ket evit kavout an tu gant e yezh da ziforc'hañ anat etre furm ha stumm, ac'han amjstregezhioù etre tachennoù ar yezh hag ar gomz.

Kefridi ar penngadour a c'hoarvez o divizout ar brezelerezh⁸ hag ar c'haderezh hervez ar raktresoù savelet gant e benngarter diwar an nerzhioù en deus en e gerzh hag ar pezh a anavezer diwar-benn an enebour. Amañ ivez, kefridi YPg a vo sevel "raktresoù" – hag o seveniñ, aozañ meizadoù. Evit dont a-benn eus e gefridi e vo rannet e "gwazvaoù":

1° - ur gwazva anvet **eulerez**, eleze o treiñ da werzhadoù yezhel, da euladoù strizh, er meizadoù ;

2° - ur gwazva anvet **ereerez** a vez ret ivez, rak, e pep yezh ez eus un urzh e distilhadur an euladoù hag elfennoù liammañ, a reer anezhe alies "gerioù-binvioù" ent amouiziel.

Rankout a reer merkañ amañ diouzhtu n'o deus ket an euladoù nag an ereadoù ur furm distilhet el live-mañ ; lakomp e ve anezhe ur meni meizadoù yezhelaet hepken ; en ardivinkaoueg an distilh eo e vo roet dezhe ar furm distilhet ha setu perak, e § 9, hon eus i aroueziet gant ar skrivadur boutin etre klochedoùigoù ; mar gellomp ober gant ur skeudenn lennegel ; eneoù yezhel int o c'hortoz o enkorfadur.

11. Ar gendistilherez.

Ar gendistilherez n'eo ket eeun kennebeut. He c'hefridi a c'hoarvez e lakaat **neuzioù** war a vez kaset dezhi gant an eulerez hervez an urzh kemennet gant an ereerez.

⁷Ch. F. HOCKETT, *A Manual of Phonology*, 4, ma ra, gant "grammatic Headquarters".

⁸YBAN: *bellouriezh* er yezh a vremañ.

Eus an elfennoù o tennañ d'an neuz e vo graet **neuziadoù**. Un neuziad a c'hoarvez eus unan pe lies **geriad** hag unan pe lies **yezhad**, eleze a elfennoù o tennañ d'ar geriadur ha d'ar yezhadur. Bezet ar meizad a egin e 'm YPg : “Bez' e labouran”, da lavarout eo, gant an eulerez “labourat, me, bremañ”, gant an ereerez : “degas un dezrevell verbal, er gwezhod (ar pezh a reer “tu-gra” er yezhadurioù brezhoneg boutin⁹”. Pa vez kaset an urzhioù-se da m c'hendistilherez e kavan, e gwazva ar geriadoù, ur c'hroniad a c'heriadoù a zibaban en o zouez : /labur/, hag e gwazva ar yezhadoù : /beð e/, /aĩ/. Hervez an urzhioù roet gant an ereerez e savel va c'hendistilhenn : /beð e laburaĩ/. Anat eo e 'm bije gallet gant urzhioù un tamm diforc'h kaset gant va yezhpennarter, lakaat va c'hendistilhenn da saveliñ, sk. : /ema oĩ o laburad/, /laburad a raĩ/, /ema oĩ o tyrkaĩ war al labur/, h.a.

Amañ, /laburaĩ/, da skouer, anezhañ kenderc'had unanennel ar gendistilherez, eo ar pezh hon eus anvet ur gendistilhenn. Ret eo merzhout an diforc'h etre kendistilhenn ha neuziad : an neuziad a c'hoarvez eus a arouezier amañ etre / /, hep mui, eleze un neuz n'eo ken, un arouez ; hogen ar gendistilhenn a empleg un unanenn o c'hoarvoud en un eulad lec'hiet (eleze : eulad + eread), douget gant un neuziad, pe c'hoazh, un neuziad ereet gant neuziadoù all an distilh hag eulet.

12. Ar vonzistilherez.

Pa vez dielfennet ar c'hendistilhennoù e bonzistilhennoù e c'hallfed krediñ e vez kollet pep eulad, rak ur vonzistilhenn ne zoug, dre dermenadur, eulad ebet. Hogen gouzispieget eo an eul, kenkoulz hag an ere, gant urzh distilhañ ar bonzistilhennoù, ha setu perak e ranker diforc'hañ ar vonzistilhenn a empleg ul lec'hiadur resis e-keñver ar bonzistilhennoù all, diouzh ar **vouezhiad** na empleg, enni he unan pe e-keñver ar mouezhiadoù all, eul na ere ebet. Ur vonzistilhenn, neuze, a c'hoarvez eus daveennoù gouzispieget d'an eul ha d'an ere, hag eus ur vouezhiad pe un amvouezhiad (eleze, sk., un arsav en distilh pe un urzh a vo kemennet d'ar gomz evel ur pouez-mouezh, un ton-mouezh, h.a.).

13. Ardivinkaoueg an distag.

Un anadenn fizikel ha bevedel, kentoc'h eget yezhoniel, eo an distag : ne denn d'ar yezhoniezh, eleze da studi ar yezh, nemet dre ma vez lakaet da c'hoari evit kemenn an elfennoù yezhel savelet er yezhva.

Amañ, er vonzistagerez, e c'hallfed adlavarout ar pezh a voe lavaret eus ar vonzistilherez : kuzhet eo ar ster hag ar c'hevren en urzh ar bonzistagennoù. Da skouer, lakomp e 'm bije distaget : [p e n] e-lec'h [n e p]. Heñvel eo ar soniadoù en eil distagadenn hag en eben ; diforc'h avat eo an urzh anezhe, hag a-walc'h e vo evit kemmañ eul hag ere. Da skouer, kv. “nep den a zeuy amañ

⁹Sl. an notenn diwar-benn didermenadur ar verb.

a vo kaset kuit”, met diaesoc’h e ve kavout : “penn den a zeuy amañ a vo kaset kuit”. Adkavout a reer gwelloc’h ster ha kevre er gendistagerez. Da skouer, amañ, [pen] e-lec’h [nep], [e 'xa: dor] evit [e 'ga: dor], h.a.

Merzhet ez eus bet en hon eus lakaet, Sk. 3, biroù o vont eus BDg ha KDg da BK1 ha KKI, o chom e komzva pep lavarader, hag astennet e vez ar biroù-se er yezhva dre BD1 ha KD1 betek YPg. Setu perak : ar pezh a vez distaget gant A a vez klevet ivez gantañ e unan hag adkaset en e yezhva kenkoulz ha distagadennoù B. Bez’ ez eus amañ ur c’helc’hiad korwered heñvel ouzh ar re studiet gant ijinourion ar reizhiadoù kaezh¹⁰ : e pep stad eus ar yezhva e vez keñveriet ar pezh zo bet distaget gant ar pezh zo bet distilhet, ha diouzh ret e vez eginet un arhent fazi a laka an distagadur da genglotañ d’ar gwellañ gant an distilhadur ha meizadoù yezhel ar YPg. Nep piv bennak a c’hell e arnodiñ aes a-walc’h : ra evo chouchenn pe alkool betek en devout e c’henoù gwachennek. Em glevout a ray-eñ e unan o tistagañ [bep], [pen] h.a., evit [nep], ha, gant na ve ket karget betek re, e yezhva a reizho, n’eo ket d’an taol esae kentañ, marteze, hag un heuliad arhentou-fazi a vo eginet evel-henn er yezhva betek ma vo [nep] ⇒ /neb/. Hep bezañ meyv e c’hallan faziañ war a vennan lavarout, da skouer, pa fell din ezteurel “hiziv”, met, diwar “trouzoù arbennek” n’eo ket ret o resizañ amañ, pa zibab va YPg “dec’h”, oc’h emplegañ an heuliad : /dey/ → /d e ɣ/ → [d e: ɣ̃] → [dɛ: ɣ̃] a dizh va c’henglevez en adkas e-barzh : [d e: ɣ̃] → /d e ɣ/ → /dey/ → “dec’h”, hag amañ, e ’m YPg, e verzhan un digengloterezh hag e reizhan : “hiziv” → ... a gavin reizh pa zeuy en-dro betek va YPg.

15. Ardivinkaoueg ar c’hleved.

Evel ez eus bet meneget uheloc’h (§ 9) e c’hell va c’hleved bezañ disheñvel a-walc’h diouzh distagañ va c’hengomzer. Meneget hon eus an trouz o tont diwar an amva, ar sanelldrouz, hogen an “trouz” ivez o tont diwar an diforc’h etre va zeodyezh ha hini va c’hengomzer, eleze an arhentrouz. Er pennad a zeu e vo studiet spisoc’h kudenn an arhentrouz. Amañ e fell dimp pouezañ war an diforc’h a savboent etre ar yezhoniour a studi sonioù al lavar hervez o distagerezh, hag an hini o studi hervez o c’hlevezeh. Fizikel-bevedel eo ardivinkaoueg an distagañ evel ardivinkaoueg ar c’hleved. Kenvoutin eo al lodenn fizikel gwagennoù son komzel zo danvez ar studi, a vo anvet, dre se, **soniadoniezh**. Disheñvel avat eo al lodenn vevedel : studi an distagerezh, anvet **distagadoniezh**, a bledo gant ar c’hemmoù a c’hoarvez en ardivinkaoueg distagañ : gwask an aer kaset gant ar skevent, tarz digor pe serr, lec’hiadur an teod, diweuz diront pe rontet, h.a. En enep, studi ar c’hlevezeh, anvet **klevadoniezh**, a denno muioc’h d’ar ouezoniezh anvet klevadoniezh na vo nemet al lodenn anezhi o plediñ gant kudennoù komzel al lavar : evel-henn e ray gant ardivinkoù evel oskillografoù, spektrografoù, h.a. hep menegiñ studi vevedouriel an divskouarn, h.a. Evit savelañ da vat studi soniadoniel ul lavarad eo o c’hen spletus an eil savboent hag egile,

¹⁰YBAN : bremañ e lavarer Br. *yevreizhiad* Sz. *slave system, servo system* Gl. *système asservi*

hag emglokaat a reont, daoust d'ar c'halvezerezhioù klevadoniel bezañ bet nebeutoc'h studiet eget ar c'halvezerezhioù distagadoniel betek ar bloavezhioù diwezhañ-mañ, dre vras.

16. An arhentrouz.

War darlun ar Sk. 3, kenkoulz hag en displegadurioù roet § 8-9, en hon eus gouglevet e c'halle A ha B intent an eil egile, ar pezh a empleg n'eus ket kalz a ziforc'h etre unanyezh A kemennet gant e unangomz (eleze, evit bezañ resisoc'h, "unanlavarad A", met en abeg d'ar ster boutin roet d'ar ger "yezh" ha d'e zeveradurioù "ranyezh", "teodyezh", arveret e brezhoneg, e vo a-walc'h peurliesañ lavarout "unanyezh" hepken, hag hep noaz e vo e lod muiañ an degouezhioù, o vezañ klevet e fell dimp komz amañ eus kement a denn d'al lavarad arveret gant A ent strizh) hag unanyezh B. Amañ e tennimp hor mad eus studi an arhentrouz gant Ch. F. HOCKETT¹¹.

En hon arnodiñ pemdeziek e kavomp unanyezhoù tost an eil re ouzh ar re all, ken m'eo diaes o diforc'hañ : lakomp, da skouer, unanyezhoù daou c'hevell, unanyezhoù an dud o chom en hevelep kêriadenn, en tro-war-droioù d'ur gêriadenn, h.a. : eus ar pezh zo boutin d'an dud-se e raimp, evel ma vezer boas abaoe un nebeut bloavezhioù, un **deodyezh**, met, merzhomp diouzhtu e pignomp gant un derez war skeuliad an difetis, rak ar pezh a zistager, evel ar pezh a glever, n'eo dalc'hmat nemet unangomzoù o taveiñ da unanyezhoù. Da skouer, evit e studienn eus teoyezh Plougouskan, "The Phonology of the Breton Dialect of Plougrescamp" (EC 1961, 9 327-404) ez atersas ar C'hel. K. JACKSON "a young man of 20, a native of the place... The forms given in the following study are his when un-marked or distinguished with the letter A ; those marked G were obtained from his grand-mother...". Evel-henn e lenner, p. 341 : "*park*, [pa^ʁk] G, but also [pa^rk], G, and [pa^rk], A." Anat eo n'eo ket bras an diforc'h etre unangomz A hag unangomz G, hag e verzher ivez disheñvelderioùigoù e-barzh unangomz G. Diazezet eo neuze ar studienn war unanyezhoù A ha G, hogen, reizh eo komz eus "teodyezh Plougouskan", oc'h astenn da holl dud ar barrez ar pezh a glevad digant daou barrezian : anat eo ez eo rediet ar yezhoniour d'un dibab, ha da veur a zibab zoken, ha koll amzer ne ve ken, – ha pa ve gallus ! – atersiñ holl dud ur barrez pe ur c'hornbro bennak evit deskrivañ teodyezh ar barrez pe ar c'hornbro-se.

Pep lavarad avat, pa vez arveret war un tared ledan a-walc'h, a ziskouez teodyezhoù disheñvel mui pe vui ; anavezet mat eo an devoud-mañ e Breizh, hag anavezet betek re zoken, gant ma pledad re alies gant an teodyezhoù hep eveshaat ouzh diazez an teodyezhoù-se, ar brezhoneg evel yezh¹². Evel a skriv Ch. F. HOCKETT : "Heñvelder c'hroñs a empleg emvezadusted, met un diforc'h

¹¹Ch. F. HOCKETT, *A Manual of Phonology* 18hh. Degas a reas ar meizad-mañ en e bennad "An Approach to the quantification of semantic noise" e-barzh *Philosophy of Science*, 1952, 19 257-60, meneget en e *Manual*. p. 233, met n'omp ket bet evit kavout er vro-mañ.

¹²Sl. ar studienn diwar c'hwibanennoù hag ar c'hwezhennoù-dent.

bras a-walc'h ne empleg ket an diemveizadusted. An dud em aoz d'em intent kenetreze zoken pa arveront arstlennegoù disheñvel."¹³.

Skrivañ a ra c'hoazh :

“Tud, ha dezhe unanyezhoù peuzheñvel, a intent alies an eil egile daoust d'un trouz diavaez bras a-walc'h, eleze sonioù a hep seurt o tont a lies andon o lopata divskouarn ur c'hlever a-unan gant arstlenn-komz [= kenderc'had ar genzistagerez] ur c'homzer. Un hevelep trouz diavaez (pe **sanelldrouz** [Sz. *channel noise*]) a laka diaes pe dic'hallus a-wezhioù ur c'hehentiñ, hogen, alies, n'en laka ket. Pa n'en laka ket ez eo dre ma endalc'h neuze an arstlenn-komz (pa zilez ar c'homzer) un anadurezh kalz brasoc'h eget ar bihanañ a rank degemer ar c'hlever evit adsevel ent reizh ar c'hehentiñ. Ar sanelldrouz a war hag a ziskar darn eus an anadurezh-se, met ne zistres ket kalz ar gehentadenn keit ha ma chom diwaret un dregantad bastus.

“Un diforc'h etre arstlennegoù daou zen o kehentiñ an eil egile dre ar gomz a c'hell bezañ sellet outañ evel ur meni trouz all : an **arhentrouz** [Sz. *code noise*]. Mar gell tud intent an eil egile daoust d'an arhentrouz eo dik evel na vez ket peurziskaret ar c'hehentiñ gant ar sanelldrouz. Enderc'hel a ra an arstlenn-komz o kuitaat unan bennak, diwar savboent e arstlenneg hollek dezhañ e unan, kalz muioc'h a anadurezh eus ar gehentadenn m'emañ o treuzkas eget ar bihanañ en deve da zegemer e unan evit intent ar c'hehentiñ. Ul lodenn eus an anadurezh-se zo amperzhiek [Sz. *irrelevant*] evit ur c'hlever divizet, met, gant ma ve un dregantad bastus anezhi endalc'het e-barzh al lodennoù peurheñvel eus an div arstlenneg, ez intento c'hoazh ar c'hlever.

“Peurheñvel eo gwered an daou veni trouz war ar c'hehentiñ. Mard eus evit div unanyezh bennak, arhentrouz ebet pe dost, eo gallus ar c'hehentiñ daoust d'ur sanelldrouz bras a-walc'h. Mard eus, evit ur re unanyezhoù all, ur c'heñvad brasoc'h a arhentrouz, ne vo gallus an arhentiñ neuze, nemet gant ma vo, ent keñveriek, nebeutoc'h a sanelldrouz. An holl ac'hanomp a reas arnodennoù en diskouez. Me a c'hell intent forzh pe saozneg, zoken en un davarn drouzus. Ur wezh e oan gouez da veizañ ervat spagneg Mec'hiko, dre ma c'hellen e **glevout** mat a-walc'h, hogen, peurgollet e voen e doareoù damheñvel ouzh re an davarn drouzus.”¹⁴

17. Kengaserezh ha keneuvrerezh.

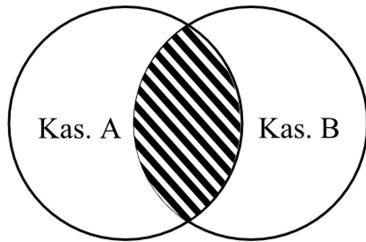
Daou amplegad zo da genvezadur div unanyezh, a raimp anezhe **kengaserezh** ha **keneuvrerezh**.

¹³Ch. F. HOCKETT, *Manual* 18.

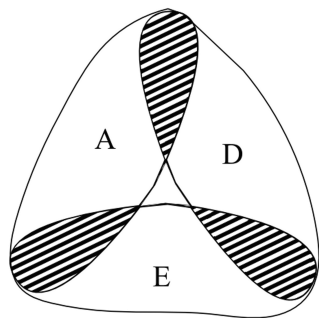
¹⁴Ch. F. HOCKETT, *Manual* 18-19.

Emaomp, lakomp, e *Kamp etrekeltiek ar vrezhonegerion*. Amañ ez eus daou baotr, Alan ha Benead, genidik, bep eil, eus Bro-Leon hag eus Bro-Ereg. Tud desket int, ha neuze e reont gant stumm seven ar brezhoneg a reer “brezhoneg lennegel” anezhañ, met, evel-reizh, Alan a arvero gerioù ha troiennoù boas e Bro-Leon n’int ket arveret gant an dud a Vro-Ereg, evite da vezañ ken “reizh” an eil re hag ar re all diwar savboent ar c’hramadegourion (evel hon eus lavaret, etre tud seven emeur hag a gomz “reizh” o yezh). Ar pezh a vez boutin en o c’homzoù eo a vo anvet ar c’hengaserezh ; aroueziet eo war ar Sk. 4 gant troc’hadur an daou gelc’h oc’h aroueziañ, bep eil, hollad o c’homzoù : evit nep komz endalc’het en troc’hadur ne vo diaester ebet ha meizet e vo raktal gant an eil hag egile.

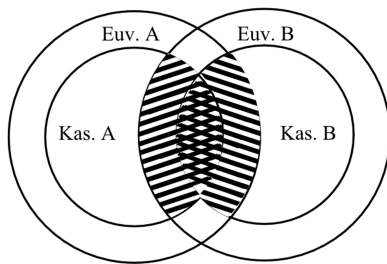
Lakomp bremañ, e ve, atav e K.E.A.V., Alan o c’houzout brezhoneg hag iwerzhoneg, Dewi o c’houzout kembraeg ha brezhoneg, Eibhlín o c’houzout iwerzhoneg ha kembraeg. Ne lavaromp ket e vo eeun tre an diviz etreze, met gallus e vo dezhe em intent, hep kuitaat ar c’heltiegva (zoken ha pa vezont gouez, evit doare ! da ober gant ar yezh etrekeltiek, ar saozneg a fell dimp lavarout !), evel en merzher war ar Sk. 5, m’ hon eus merket gant barrennoùigoù o c’hengaserezh daou-ha-daou : Alan a eztaolo e brezhoneg, a vo troet e kembraeg gant Dewi evit mad Eibhlín, pe e komzo en iwerzhoneg evit Eibhlín ha hi en troy e kembraeg evit Dewi, h.a.

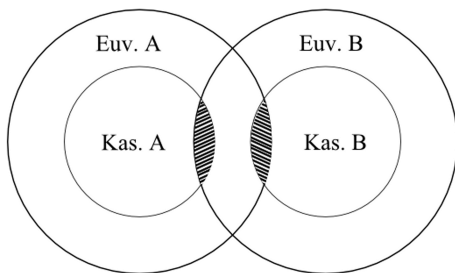
Sk. 4. Div unanyezh gant kengaserezh.

Sk. 5. Teir unanyezh hep kengaserezh klok.

Sk. 6. Div unanyezh, o c'hengaserezh hag o c'heneuvrezezh.

Sk. 7. Div unanyezh gant keneuvrezezh hep kengaserezh.

(Ar skeudennoù-se, hervez MP)

E-kichen ar c'hengaserezh ez eus avat ar pezh a c'haller envel ar c'heneuvrerezh. Eleze, etre Alan ha Benead, e c'hell c'hoarvout e oar Alan ur bern gerioù ha troiennoù a Vro-Ereg hep o arverañ eñ e unan. Da skouer, pa lavaro Benead: “Arc'hoazh e savomp koulsoc'h”, en divije lavaret: “Warc'hoazh e savomp abretoc'h”, ha diwar eskemm evit Benead. Ledanoc'h eo neuze kelc'h ar c'heneuvrerezh eget hini ar c'hengaserezh, ar pezh ne dalv ket e vo kendeuzet, dre ret, keneuvrerezh Alan gant hini Benead: ur wezh an amzer e vo ret da Venead, klask ur ger all, un droienn all, ur furm all eus domani e gaserezh evit bezañ intentet gant Alan (Sk. 6).

Talvout a rafe ivez, anat, evit Alan, Dewi hag Eibhlin.

Pelloc'h c'hoazh e c'haller mont: da skouer (Sk. 7), e kompren Alan ar c'hembraeg, hep bezañ gouez, avat, d'e gomz, ha Dewi a gompren ar brezhoneg hep e gomz. Pep hini neuze a gomzo e yezh-eñ hag a vo intentet gant an hini all – nemet e ve re a sanelldrouz.

Ar pezh emaomp o paouez lavarout a-zivout tud desket a dalv kenkoulz evit teodyezherion dizesk eus ar brezhonegva: strishoc'h e vo marteze o c'hengaserezh hag o c'heneuvrerezh a-wezhioù, met n'hon eus ket klevet eus ul Leonad hag ur Gwenedour nad int ket evit em intent pa vennont e ober, daoust d'o zech mantrus da verkañ raktal an diforc'hioù etre o “farlant” hag hini egile, evel ma ra e pep bro an holl dud dizesk.

o

18. Teodyezhoù lec'hel ha teodyezhoù kevredigezhel.

Evit a sell ouzh an teodyezhoù en hon eus komzet dreist holl, betek bremañ, eus unanyezhoù disheñvel dre ma oa genidik ar gomzerion eus lies kornbro pellik an eil diouzh egile. Anat eo avat ez eo e gen talvoudek ivez evit yezherion eus an hevelep lec'h, hogen diforc'h dre o deskadurezh, o dere kevredigezhel, o micheroù.

Ur mezeg a gomzo a skizofreniezh pe a azon kleñvedel pa lavaro an dud eeun: follentez, kleñved; ur yezhoniour a ziforc'ho spis ur vouezhienn diouzh ur sonenn, met ar yezher a vesko an eil meizad hag egile, dre lavarout peurliesañ, ur vogalenn, h.a. Pep yezh kalvezel enta a ranker sellout outi evel un deodyezh, ul luc'hach.

Heñveldra war dachenn ar gevredigezh: an dud o deus desket ar brezhoneg – pe dre ma oant gallegerion en orin, pe dre ma c'hoarvezont bezañ bet brezhonegerion a-vihanik –, a gomzo mui pe vui ar brezhoneg lennegel evel ma erbeder e gomz en oberennoù ar c'hramadegourion evel HEMON ha KERVELLA, ha disheñvel e vo o zeodyezh neuze diouzh hini ar paotr brezhoneger dizesk oc'h annezñ kant metr dioute. Met, e Breizh, ne vez ket graet kalz an disparti diwar an dere kevredigezhel: en hevelep straed e kaver ur mezeg lennek hag ur micherour dizesk, nemet, marteze, ent keñveriek, e c'haller lavarout ez eo brasoc'h niver ar vourc'hizion hag ar gloer desket

eget hini ar vicherourion, ar pezh a laka tud zo, a-wezhioù, da lavarout ez eo bourc'hizel ar brezhoneg "reizh" (hini HEMON-KERVELLA).

Forzh penaos, komz "reizh" n'eo ket evit ar brezhoneg ur merk a vourc'hizelezh evel evit yezhoù zo, ar galleg da skouer. Keñveriañ ar galleg lennegel [vu 'le 'vu vœ 'nir] ouzh ar galleg pobl ['skœ vu vle 'vnir]. Ouzhpenn, daoust d'a vez skrivet ha lavaret re alies, kalz tostoc'h eo ar brezhoneg lennegel ouzh an teodyezhoù lec'hel eget ar galleg lennegel ouzh nep teodyezh c'hallek komzet, rak frammadur ar frazenn vrezhonek a chom peuzheñvel dalc'hmat tra ma vez diforc'h krenn frammadur nep galleg komzet diouzh ar galleg lennegel. Er skouer emamp o paouez reiñ a-zioc'h e vez merket ar goulennata, diouzh un tu, gant an heuliad "verb + raganv rener", enebet ouzh heuliad an diogeliñ "raganv rener + verb"; hogen, diouzh an tu all, gant ur rannig c'houlennata ['skœ] ha war he lerc'h heuliad reol an diogeliñ, "raganv rener + verb": anat eo ne arverer ket kalz er yezh akademiek ar rannig c'houlennata-se. Er galleg pobl e vez merket alies tre ar goulennata gant ur rannig all, [ti] lakaet war-lerc'h an heuliad "raganv rener + verb": ['vu 'vle ti vnir], met ar rannig-se, ken bev er galleg komzet gant ar bobl, ne vez arveret morse er yezh lennegel skrivet. Diaes e ve kavout diforc'hioù ken don etre ar brezhoneg lennegel hag ar brezhoneg pobl, o tennañ da frammadur ar frazenn. Anat eo e c'hallfed liesaat ar skouerennoù.

19. Ar c'henyezhva.

Evel hon eus gwelet (§ 16), ne arvero ket Alan, peurliesañ, un arstlenn-komz evel [sa'võm]; ober a ray kentoc'h gant ['savõm] met gouzout a rae ez eus e brezhoneg furmoù evel, da skouer, /savam/ "savamp" e-kichen /savom/ "savomp", /kulsoc'h/ "koulsoc'h" e-kichen /abretoy/ "abretoc'h", h.a. En un doare peurheñvel, unan n'eo ket mezeg ne ray ket alies gent /aðon klevedel/ "azon kleñvedel", met dont a c'halla da ober gant an droienn-se, diouzh ret. Anat eo ivez e teuy aliesoc'h ar furm /awtru/ "aotrou" gant un amaezhiad eget gant un amaezhour, gant ur soudard eget gant ur penngadour. Bez' e c'haller lavarout enta e kemm dalc'hmat strollad ar c'hendistagennoù (hag ac'hann kroniad ar c'hendistilhennoù) eus nep den bennak: p'edon kanoliour, ez arveren un droienn evel "tennadeg-diskar" dek wezh bemdez; he anavezout a ran hiziv p'he c'hlevan er skin-gomz, met, evit gwir, aet eo er-maez a arver evidon. Setu perak e vo splotus ober **kenyezhva** (ha neket **kengomzva** hepken, hemañ o vezañ renet gant egile) eus kement a gaver en ur strollad unan-yezhoù o taremprediñ rag-eeun pe ameeun, bezet lakaet avat ez eus kengaserezh gante. War ar Sk. 6, e vo aroueziet kenyezhva Alan ha Benead gant bodadur ar strolladoù o skeudenniñ keneuvrerezh A ha B.

Evit a sell ouzh ur studienn frammadel eus ar brezhoneg, e vo ar c'henyezhva (oc'h emplegañ kengomzva, ar brezhoneg a-bezh, eleze nep stumm ha furm eus ar brezhoneg deut betek ennomp, diwar bezañ bet klevet pe lennet, stummoù ha furmoù a-vremañ evel a wezhall. An "hollvrezhoneg"-se, avat, n'eo ket, ne c'hell ket bezañ ur reizhiad: c'hoarvoud a ra eus un heuliad

a reizhiadoù yezhel hervez bir an amzer, mui yoc'hadoù komzel o taveiñ d'ar reizhiadoù-se.

o

20. Savboentoù kevadegel ha treadegel.

Ar stummoù hag ar furmoù-se a vo da lakaat en o lec'h, evel-reizh, eleze dre ziforc'hañ strizh ar savboent **treadegel** diouzh ar savboent **kevadegel** (cl. § 4), met hep ober fae war an hini kentañ, evit un abeg anat : n'on deut da c'hour bremañ nemet a-dreuz ar bugel hag ar c'hrennard a voen, ha n'eo ket disheñvel evit al lavaradoù ; ur stad bennak en o hanez n'eo met kenderc'had o istor kent.

War-lerc'h bezañ bet, e-pad ur c'hantved pe dost, diazez ar yezhoniezh, e voe dilezet mui pe vui ar studi dreadegel ur pergont vloaz zo evit ar studi gevadegel, ha meur a yezhoniour, amerikan dreist holl, zo kouezhet en tech-se, diwar kammveizañ SAUSSURE, da gentañ, met ivez dre ma student alies yezhoù amerindek n'eo deut anezhe betek ennomp nemet testennoù kempredel peurliesañ. Anat eo ez eo disheñvel krenn ar gudenn evit yezhoù Europa, ar brezhoneg en o zouez, a c'hellomp heuliañ o emdreiñ a-hed un dek kantvedad bennak, ha kalz muioc'h a-wezhioù, zoken (sl. ar gresianeg, anavezet hep span, koulz lavarout, abaoe mikenieg ar –13t ktvd. betek hiziv). War-lerc'h ar barrad a “gevadegitiz” a dizhas ar yezhoniezh un amzer voe, n'eo ket souezhus e voe ur yezhoniour europat, mouezhiadoniour dreist holl, A. MARTINET, a dennas adarre evezh e genvreudeur ouzh ar studioù treadegel¹⁵.

21. Skritur ha skrivadur.

Un diforc'h bras ez eus avat etre an hentennoù arveret evit studi gevadegel ul lavarad bev hag ur studi gevadegel o teskrivañ ur stad tremenet eus ur yezh, pe evit nep studi dreadegel.

Gallout a ran, da skouer, mont da Bougouskan pe da Sant-Ivi evit gouzout penaos e vez komzet ar brezhoneg eno. Pe, gant na fellfe ket din mont di, e c'hallfen ober gant ar studiennoù war en teodyezhoù-se bet savet, bep eil, gant ar C'hel. K. JACKSON hag A. HEUSSAFF, peogwir e voe degemeret e oa o evezhiadennoù hag o enklaskoù fiziadus ha diles, hag ivez dre m'o deus gouezet aroueziañ dik ar pezh o doa klevet, dre arverañ arouezioù o taolennañ resis pep diskleriadur a 'm eus ezhomm evit studiañ an teodyezhoù-se.

Amañ zoken avat e vo arabat din ankouezh ne c'hell nep reizhiad arouezioù skrivet menegiñ resis pep azonadur eus a vez klevet : gonezet e vez ar badelezh diwar goust ul lod mat eus an anadenn, ur jubennadur e vez dalc'hmat. Pa gavan an arouez [d] en ur studi saozneg, e rankan

¹⁵A. MARTINET, *Economie des changements phonétiques, traité de phonologie diachronique*, Berne 1955 ; H.M. HOENIGSWALD, *Language Change and Linguistic Reconstruction*, Chicago 1960.

kounaat ez eus disheñvelderioù diouzh an arouez [d] a gavan en ur studi vrezhoneg, ha ret e vo, pa geñverfer en hevelep studienn distagadur an div yezh-se, kavout un tu da ziforc'hañ an eil diouzh egile¹⁶.

Kement diforc'hig pe azonadur a seurt-se a vo displeget peurliesañ e raskrid an oberenn war an deodyezh; met arabat e vo bezañ touellet gant an arouezioù arveret, n'int, goude holl, nemet arouezioù "un "arzh" ne c'hoarvez ket eus peder lizherenn, hag ar ger **arzh** ne zebr ket a vel..."

Mar sav diaesterioù evel-henn evit labourioù kempredel a dalvoudegezh etrevroadel vras hag anavezet, e vo gwashoc'h c'hoazh evit labourioù koshoc'h pe diresisoc'h a ra gant arouezioù n'int ket re an IPA degemeret bremañ en holl studiennoù sirius war ar soniadoniezh, er bed a-bezh, nemet, gwall alies, e Bro-C'hall, ha – da heul ar vro-se – e Breizh, ma kaver re alies c'hoazh aroueziadur kozh ar romanegourion, en *Atlas linguistique de la Basse-Bretagne*, da skouer, hag e labourioù a zo awenet gant al levr-se. Met en aroueziadur-se, savet a-ratozh evit ar yezhoù romanek, zo dispis a-walc'h ha touellus kenan evit ar brezhoneg: meur a wezh e chomer en arvar pa venner e lakaat e stumm skoueriekaet an IPA.

Betek bremañ n'hon eus meneget met labourioù gouezoniel. Lakomp bremañ e taolan ur sell ouzh ur ganaouenn bet embannet war ur follenn e 1885 e Montroulez. Petore fiziañs a c'hallan a 'm bout er pezh a lennan, evit a sell ouzh distagadur an arouezioù arveret gant an aozer? Hemañ a c'hell bezañ bet damzizesk, bezañ bet levezonet – ha pe betek lec'h? – gant doareoù skrivañ e gempredidi; ar mouler marteze, a gomprenas a-dreuz an dornskrid bet fiziet ennañ, h.a. Ul labour a jubennerezh a vo da ober, ha gwall arvarus meur a wezh. Dre vras e c'hellin adaozañ, n'eo ket peurliesañ distagadur an aozer, hogen da nebeutañ e zistilhadur, eleze, ne vo ket devoudoù ar gomz (nemet dre geñveriañ gant a vez distaget bremañ ha dre astenn d'ar skrid-se pa anavezan teodyezh an aozer ha pa c'houlakaan n'eo ket bet levezonet gant teodyezhoù all), hogen devoudoù ar yezh. Mar lennan, lerc'h-ouzh-lerc'h: '*ann dén... daou zen... an den*' e komprenin: / an den dow ðen an 'den /, ha, marteze, e c'hellin adsevel, mar goun ez eo-eñ genidik eus Enez Sizhun [ãn 'den 'daw ðen ãn 'den], met martezeadel tre e vo va adsavadur soniadoniel (komzel, stummel), rak, n'eo testeniekaet, evit a oun, un distagadur evel ['daw ðen] en Enez Sizhun, nemet e 1911 (ALBE 115, ha p. 10), hag ur c'hlaoustre e vo lavarout: heñvel e veze distaget e 1885, arvarusoc'h c'hoazh, anat, e ve gant ma ve va skrid deziadet eus 1785, h.a. Ar pezh a c'hallan dezastum avat zo an enebadur mouezhiadoniel (yezhel, furmel) etre /d/ ha /ð/, n'eo ket hepken dre ma vez enebet er skritur: '*an dén*' :: '*daou zen*' rak, e meur a skrid – en holl skridoù krennvrezhonek peurliesañ, hag e lies skrid pobl nevesoc'h – ne arouezier ket ar c'hemmadurioù, hogen dre geñveriañ gant a oun eus frammadur ar yezh bremañ ha gwezhall, e kavin ur c'hadarnaat en diforc'h 'd' :: 'z'-se hag e c'hellin. lavarout: en Enez Sizhun, e 1885, e veze diforc'het ivez etre an div vouezhiad /d/ ha /ð/ mennet gant frammadur ar yezh, petra bennak e vije bet eus distagadur ar soniad kevelep gant ar

¹⁶A. EVEN, "Diazezoù ar soniadouriezh" en *hon yezh*, 1956 10 40.

vouezhiad /ð/ : abegoù sonn 'm eus da grediñ e veze [ð] neuze, ha neket [z], evel hogozik dre holl breman er brezhonegva, met e-keñver studi ar yezh, ar pep pouezusañ zo bezañ bet lakaet anat an diforc'h a vouezhiadoù.

Eus an testennoù skrivet evel hemañ (bet empentet ad hoc, met a vo kavet amañ pe ahont er skridoù brezhonek), un tammig diwar zegouezh, faltazi pe amouiziegezh an aozer pe ar mouler, hep ratozh da aroueziañ ar yezh en un doare kenstag, frammadel, reizhiadel, e livirimp ez int deut betek ennomp dre hantererezh ur **skritur**, hag eus pep elfenn anezhe e raimp ur **skridad**. Da skouer, a-zioc'h e weljomp : '*ann dén*' e-kichen '*an den*'. N'eus tra hol lakafe da grediñ, diwar a ouzomp eus ar brezhoneg, ez eus un diforc'h yezhel, na komzel zoken, etre an eil skouerenn hag eben, hag e livirimp : er skrid-mañ, kevatal eo ar strolladoù a skridadoù '*nn*' ha '*é*' gant ar skridadoù '*n*' ha '*e*', eleze, ar skridad '*n*' war-lerc'h un '*n*' all, pe ar skridad ' ' ' a-us d'un '*e*' n'int nemet skridadoù amperzhek e-keñver yezh (furm), adstummoù int ; n'int ket perzhek e-keñver komz zoken, war a hañval, nemet e kavfemp, sk. '*é*' enebet ouzh '*e*' ha '*é*' evel e skrivadur henvoazel ar gwenedeg.

En enep, kemeromp bremañ *Pipi Gonto*, emb. 1908, Saint-Brieuc, gant E. AR MOAL (Dirna-Dor) ; setu penn-deroù ar c'hentskrid, p. vi : '*Eul levrig marc'had mat, skrivet en yez Treger, herve an doare skrivvan divizet a-neve*. Anat eo ez eus diforc'h etre mennoz an aozer-mañ hag hini aozer ar ganaouenn bobl hor boa empentet. Ober a ra hervez reolennoù skrivañ bet divizet gant ur strollad skrivagnerion (LE MOAL, AR YEODET, ...) gramadegourion (LE CLERC, VALLÉE), yezhoniourion (ERNAULT, R. LE ROUX), a gaver o anvioù p. iv, eleze gant ur reizhiad arouezioù – dibabet mat pe fall hervez hor savboent a vremañ, met ne vern ket amañ kudenn an azasted –, divizet evit reiñ eus ar yezh pe ar rannyezh arveret ar skeudenn wellañ a-unan gant an nebeutañ gallus a zigenstagderioù. Eus ar reizhiadoù-se e livirimp o deus roet ur furm da zoare skrivañ ar yezh, ur **skrivadur** a enebimp ouzh ar skriturioù meneget a-zioc'h. Eus pep elfenn eus ur skrivadur e raimp ur **skrivad**, sk., pa lennomp *Pipi Gonto* p. 25 : '*Brao oa d'it kozeal evel-se dec'h*' e skrivimp : an arouez ' ' ' a gavomp e-kreiz ar strollad arouezioù '*d'it*' a veze ur skrivad arveret gant "skrivadur 1908".

Meur a skrivadur ez eus bet evel-henn e brezhoneg ; bez' e veze unan, war a hañval, da vare an henvrezhoneg, unan all da vare ar c'hrennvrezhoneg, nebeutoc'h strizh avat eget ar re a gavomp bremañ ; unan all a voe ijinet gant AR GONIDEG a arvere ar skrivadoù '*ñ*' ha '*n̄*', evit aroueziañ, bep eil, [ɲ] ha [~] ; meur a hini a ginnigad abaoe, evel hini J. LE ROUX a rae gant '^m' evit [~] (sk. '*hâm*' = *hañv*), hini an Ao. FALC'HUN oc'h arverañ '*hh*', a-wezhioù, evit [x], an hini lesanvet "skolveuriek" a ra gant '*h*' evit [h], [∅], [x] ha [ɣ] h.a.

Pa zeu ur skrivadur da vezañ degemeret evel skrivadur kefridiel ur yezh, eleze, an doare, a rank nep piv bennak a skriv ar yezh-se ober gantañ war-bouez bezañ korbellek en un arnodenn pe bezañ lu dirak e genyezherion, e vo komzet neuze a **reizhskrivadur**. Sevel a raimp ur frazenn

ad hoc a lakay splannoc'h an diforc'hiou-se : “**Reizhskrivadur** ar brezhoneg bremañ a voe divizet evit klask kompezañ an diaesterioù a save diwar arver ar **skrivadur** KLT hag ar **skrivadur** gwenedek, hep derc'hel kont eus **skriturioù** ar skrivagnerion deodyezhour nag eus **skriturioù** ar Vrezhoneg dizesk ; hep derc'hel kont kennebeut, siwazh, eus **skrivadurioù** zo o taolennañ spis azonoù mouezhiadoniel ar rannyezhoù a Dreger hag a Gernev.”

Amañ e tegasomp un aroueziadur a c'hello bezañ kavet spletus evel boas er studiadennoù yezhoniel, ar skriturioù hag ar skrivadurioù a vez aroueziet dre islinennañ (en ur skrid skriverezet pe dornskrivet) pe dre *stouiñ* (en ur skrid moulet). Met, evit yezhoù zo evel ar brezhoneg ma c'hourfaoterekaas ar skriturioù hag ar skrivadurioù disheñvelañ hag iskisañ, e kav dimp e ve mat diforc'hañ ar reizhskrivadur diouzh ar skriturioù ha skrivadurioù. R. HEMON, an e GIB, a venegas e skouerioù brezhonek nevesoc'h eget mare ar c'hrennvrezhoneg er reizhskrivadur a vremañ, oc'h islinennañ, evit o diforc'hañ splann, ar gerioù studiet a skrivas evel en doa i kavet er skridoù. Kinnig a reomp lakaat ar gerioù hen- pe grennvrezhonek evel m'emaint er skridoù, ouzh o islinennañ, hep mui, met evit a sell ouzh ar brezhoneg nevesoc'h, adskrivañ ar gerioù, evel m'o c'haver, islinennet, met lakaet ouzhpenn etre ' ', bewezh ma pellaont diouzh hor reizhskrivadur. Skrivet e vo neuze “Dir-na-Dor a rae gant '*neve*' ha n'eo ket gant *nevez* ha peurliesañ, tud Vro-Ereg a rae gant '*neùé*' a-raok 1941”. Ur skouerenn all : “e-lec'h *kavout* e lenner '*kavet*', '*kavouit*', '*kavein*' e DBFV ERNAULT ; e krennvrezhoneg e veze skrivet : *caffout*, *caffoet*, *caffet*, *cafet*, *cafout*”. Heñveldra e komzfer eus ar skrivadurioù kembraek rannyezhel (gwentek) '*otw*', '*otuch*' ma c'houlenn *ydwyf*, *ydych* reizhskrivadur ar yezh-se.

Pouezet hon eus, betek re marteze, war gudennoù o tennañ d'ar skritur ha d'ar skrivadur, met re alies hon eus merzhet e veze prederiet kalz tud e Breizh gant ar c'hudennoù-se hep gouzout reizh pe a dra e komzent : nag a wezh ez eus bet lennet e *Dihunamb*, sinet gant Loeiz HERRIEU, pennadoù o tabutal war al '*lettrad*'-mañ-'*lettrad*' : an holl gudenn, evitañ, a c'hoarveze en arver al lizherenn-mañ-lizherenn, tra n'eo met ar pep diavaesañ, ar pep munutañ evit ur yezh. Pa lenner e-barzh ur gazetenn c'hresianek : Γιουνάιτεντ πρὲς ἰντερνατιοναλ, evel orin keleier zo, eo anat n'oe ket gresianek ar gerioù-se, daoust d'ar skrivadur arveret, hogen anv ar gwazva-kelaouiñ brudet *United Press International*. Ne ve ket diaes kennebeut skrivañ '*Μπρω γκόθ βα θαντου*' e lizherennoù gresianek, hep ma ve distreset an disterañ ar brezhoneg evel yezh. E-lec'h skrivañ : “war-lerc'h *da*, *b* a vez kemmet e *v*”, hor C'hervella gresiangerour a skrivfe : 'Οὐαρ-λέρχ ντα. μπ ά βέδ κέμμετ è β' ha netra ken.

22. Kevrannoù ur studi frammadel eus ul lavarad.

Er pennadoù emeur o paouez lenn, ha war an darlun (Sk. 3), ez omp aet eus ar yezhpenngarter d'ar gomz, eleze eus an difetisañ d'ar fetis. Ergerzhet e c'hallfe bezañ an hent se ivez evit studiañ al lavar pe ul lavarad : da nep piv a fell dezhañ prederiañ war anien al lavar, frammadur al lavar

evel lavar, h.a., e vo ar pep spletusañ meur a wezh. Hon dezo avat n'eo ket amañ sevel ur studi anadennoniel eus al lavar, na vemp ket, forzh penaos, evit kas da benn na zoken evit boulc'hañ dereat.

Fellout a ra dimp studiañ ul lavarad, hol lavarad dimp-ni, ar brezhoneg. Kalz frouezhusoc'h eo neuze mont eus ar pep fetisañ, ar pezh zo diskouezet, eleze ar gomz, hag o pignat unan hag unan gant diri skeul an difetis, tremen d'ar yezh ha da zoareoù savelañ ar yezh.

A-raok kregiñ gant studi ar brezhoneg eo ret gouzout hiroc'h war bennaennoù ha hentennoù ar pleustrerezhioù gouezoniel a ranko bezañ arveret evit kas hon dezo da benn, ha setu dres pal ar c'hentskrid-mañ. Spi hon eus bezañ difraostet un tammig tachennoù a chom dianav alies da vrezhonegerion kar o yezh, amouez peurliesañ ouzh ar c'hudennoù a gejer gante. Amañ da heul e vo degaset resisadurioù all a souezho meur a hini moarvat, boaziet ma vezomp da studiañ hon yezh hervez pimpatrom ar yezhadurezh latin.

Meneget hon eus a-zioc'h (§ 6) frazenn F. de SAUSSURE a-zivout an dasparzh “signifié” :: “signifiant”. BENVENISTE en deus diskouezet, l.m., e oa kenster “signifié” SAUSSURE gant “concept” “meizad”, ar pezh a zavefe d'un enebadur meizad :: meizoud. Re all evel HJELMSLEV zo bet nec'het ivez gant an enebadur-se, ha kavet en deus gwell, lakaat anvioù nevez war an dra, anezhe gerioù n'int nemet skritelloù pe dost: enebañ a ra “grandeurs du contenu (dites aussi grandeurs plérematiques)” ~ “signifié” SAUSSURE :: “grandeurs de l'expression (dites aussi grandeurs cénématiques)” ~ “signifiant” SAUSSURE.

E brezhoneg, er yezh voutin, ez eus ar ger **ster** a c'haller tostaat ouzh “signifié” F. DE SAUSSURE, met re niverus eo an arlvioù taolennet gantañ, ha gwell eo heuliañ skouer HJELMSLEV ha kavout skritelloù. Reizh eo neuze mont da glask hor mad e-barzh hon yezh, ha dres ez eus bet e brezhoneg gwezhall ur ger **odl** spisc'heriet gant al latin “significationem” (FLEURIOT, DGVB 274), hag a vije bet **eul* hiziv. Diouzh un tu all, ez eus bet savet un didermenadur resis ha spletus diwar arver ar rakgerioù. Taolomp ur sell, da skouer, ouzh **kantvout** “merzhout an traoù en o dirvoud, hep hanteradur ar c'hounañ, al luniañ, an deskriañ” :: **argantvout** “emouezañ ouzh udb. dre hanteradur ar c'hounañ, al luniañ, an deskriañ” (DA 64 25,15). Neuze, diwar bezañ prederiet war ar gudenn ha kemeret ali KIS-SADED, ez eus bet divizet enebañ heñvel **kanteul** :: **arganteul**, o talvoud bep eil: kanteul, “ar pezh zo gant **eul**”; arganteul, “ar pezh zo **arstlennet**, **aroueziet** gant ar c'hanteul”. Kalz reishoc'h e teu evel-henn enebadur SAUSSURE “signifiant” :: “signifié”. Diouzh un tu all ez eo anat e kav ar gerioù-se o diazez en enebadur **kantvezed** :: **argantvezed**.

Ent arlakadennel e c'haller diforc'hañ krenn studi ar c'hanteul diouzh hini an arganteul. Warlerc'h bezañ eveshaet ouzh ul lod bras a-walc'h eus kenyezhva ar brezhoneg ha kavet heuliadoù a-seurt gant: /yl labur braz/ ha /me a labur/, e teufen a-benn da ziforc'hañ al /labur/ kentañ a begfen warnezañ ar skritell “pennanv” (dre me 'm bije eñ kavet en eskemm gant /yr xi braz/, /yl labur dister/, h.a.) diouzh an eil /labur/ a begfen warnezañ ar skritell “verb” (dre me 'm bije eñ

kavet en eskemm gant /me a gusk/, /xwi a labur/, h.a.), hep bezañ prederiet gant “ster” ar gerioù – a c’hellfen lakaat niveroù en o lec’h – na zoken gant “ster” ar skritell – a erlec’hfen outi, da skouer ur c’helc’hig livet: dic’hoarzh krenn omp, rak un hevelep studi a voe graet e gwirionez gant an Amerikanerz Alice KOBER etre 1943 ha 1950, dre na oa hentenn all ebet da heuliañ. Labourat a rae war yezh taolennoù Knossos a anved neuze “linenneg B”, na oad ket evit lenn he skritur ha na ouied ket pe ouzh rumm yezhoù stagañ an taolennoù: a-drugarez d’he studioù e c’hellas VENTRIS ha CHADWICK prouiñ e 1953 en hor boa amañ un hen furm eus ar gresianeg a voe anvet hiviziken mikenieg hag a gomprenet mat a-walc’h hiziv.

Mar gell bezañ spletus, enta, ha ret a-wezhioù, studiañ a-zevri kanteul ur yezh hep bezañ prederiet gant he arganteul, ez eo anat e ve sot nay e ober evit yezhoù anavezet mat evel ar brezhoneg, ha setu perak, daoust dimp pouezañ war an diforc’h etre studi ar c’hanteul ha studi an arganteul, ned imp ket betek lenn an holl skridoù ma kaver enne *labourioù* ha *labourimp* evit diviz, hervez o amdro hepken, henhont zo un anv, henezh zo ur verb. Taolomp evezh, avat, e ve gallus atav, ent arlakadennel, hag e voe graet zoken evit studi an henvrezhoneg gant an Ao. FLEURIOT (sl. *anroae*, *cinclinom*, h.a.).

Merzhet ez eus bet e raemp (§ 10, 11, 12), evit kement a selle ouzh ar yezhva, gant **eul**, **ere**, hogen (§ 13), evit a selle ouzh ar c’homzva, gant **ster**, **kevre**. Setu perak. Da gentañ dre ma ranker diforc’hañ groñs **yezh** diouzh **komz**; d’an eil dre ma tave kement a denn d’ar yezhva d’ur reizhiad, ha kement a denn d’ar c’homzva d’ur yoc’had. Gwir eo, hag anavezet abaoe pergont vloaz da nebeutañ, an dra-se evit a sell ouzh an enebadur etre mouezhiad ha soniad; da skouer, en ul lavarad resis, ar vouezhienn /a/ a vo enebet, ouzh /i/ pe /u/ (sl. **barr** :: **bir** :: **bourr**), eleze da elfennoù perzhek all ur reizhiad, met ar soniad aroueziet [a] a vo didermenet dre, da skouer, e zaou stummer kentañ, eleze e vo skrivet [a] nep soniad a vo e gentañ stummer etre 600 ha 800 Hz, hag e eil stummer etre 1300 ha 1500 Hz: miliadoù a [a] disheñvel a c’hell bezañ en ul lavarad, hervez rev ar c’homzer, e oad, e orin, h.a., hogen n’eus nemet un /a/ hepken: reizhiad a emleg spanegezh ha yoc’had dispanegezh.

En abeg da se hon eus miret ar ger **ster**, ster ur ger o verkañ e geñverioù hollek gant yoc’had ar gerioù all, an **eul** en enep a verk lec’h un elfenn-yezh en un emframm yezhañ dibar. Kemend-all a lavarfed eus an enebadur **ere** :: **kevre**. Lavaret en un doare all, ouzh un deskrivadur frammadel (eleze a imboure’h ar frammadoù), ez eneber un deskrivadur parzhiadel (eleze a imboure’h ar parzhiadoù). Ac’ hann an daolenn a c’haller sevel:

YEZHONIEZH		STURYEZHONIEZH
DEVOUDOÙ SAVELET DRE ZESKRIVAÑ UL LAVARAD		KEVRANNOÙ AR REIZHLAVARADUR
e-ser ur studi frammadel	e-ser ur studi barzhiadel	
mouezhiad	soniad skridad, skrivad	reizhdistagadur reizhskrivadur
	geriad) neuziad yezhad	geriadur yezhadur) gramadeg ¹⁷
eread	kevread	kevreadur
eulad	sterad	steradur

NOTENN. Sinañ a ran al labour-mañ, hogen n’eo nemet reizh lakaat da anaout ez eus bet meur a wellaenn degaset dezhañ gant va c’hileion eus KIS-SADED.

o o o
o

¹⁷Ar ger *yezhadur* a arverer evel kenster gant *gramadeg* peurliesañ, an eil hag egile o c’hoarvezout eus studi “stumm-adur” pe “morfologiezh” hag ar c’hevreadur pe “sintaksenn”. Gwell eo diforc’hañ an daou c’her: gramadeg o vezañ an anv hollek evit studi ar yezhadur (er ster strizh, kevelep gant yezhad, yezhadoniezh), ar c’hevreadur ha, diouzh ret, ar reizhdistagadur hag ar reizhskrivadur.

ABANNA

Studi anadennoniel ar gomz : ar c’hemmadurioù

Dav din lavarout da gentañ petra n’eo ket ar studiadenn-mañ : n’eo ket frouezh un imbourc’h war ar yezhadur, na war ar yezhoniezh¹⁸ ; n’eo ket kennebeut ur bleustradenn a frammadoniezh er ster dik : ar frammadoù lakaet e penn preder amañ n’int ket frammadoù ar yezh, hogen re an emouezañ. Mar klask ar pennad-mañ respont d’ur goulenn, ez eo da hemañ : penaos e vez buhezeta ar c’hemmadurioù gant ar brezhoneger?

o

Brezhonegerion ’zo a souezher p’o lakaer da verzhouet ez eus kemmadurioù er yezh a gomzont. Nepred n’o devoa taolet evezh ouzh an doare-se eus o lavar. Hevelep souezh a-berzh ar yezherion diskol a laka souezhet muioc’h c’hoazh an deskidi war ar yezh. Penaos e c’haller “ober kemmadurioù” kant ha kant gwezh bemdez hep gouzout ez eus kemmadurioù. Va souezh a skoliad a ’m fistigas pell amzer, betek ma verzhis e vezen me ivez oc’h ober ar c’hemmadurioù hep kemer an disterañ preder ken ganto. Emañ ar souezhioù-se e penn kentañ an evezhiadennoù a ya d’ober ar skrid-mañ.

o

Evit an den a gomz hag evit an den a studi ar gomz o devez ar gerioù “dremmoù” disheñvel. Ar c’homzer en ampoent ma komz a emouez ouzh gerioù e gomz en un doare na c’hall bezañ doare den estregetañ. An “dremm” o devez ar gerioù evitañ neuze a steuz gant ar c’homzoù o unan, ha n’eo ket hi a vo studiet gant ar yezhour. Ar yezhoniour, ar soniadoniour, ar mouezhiadoniour, ar geriadurour a zeuy goude ganto pep a “zremm” evit an devoudoù kenderc’het gant ar c’homzer. Hini ebet eus an dremmoù-se avat ne vo an dremm a wiskas ar c’henderc’had-se evit e genderc’hour er mare dik m’en kenderc’has ; rak seurt dremm ne c’hell bezañ anavezeta nemet dre studiañ emouezvaez ar c’homzer, eleze dre guitaat tachenn ar yezhoniezh evit hini an anadennoniezh.

o

¹⁸Evit studi yezhoniel ar c’hemmadurioù e tavean al lenner da labourioù ar yezhoniourion, ha dreist holl da studienn Goulven PENNAOD : *Gwanadur ar c’hensonennoù e brezhoneg, Preder 71/19, 1965.*

Un hent kildroennek eo hini an anadennoiezh ; rankout a ra, alies treiñ kein ouzh ar pal evit e dizhout eeunoc’h. Na souezho ket al lenner enta mar lezan yezh ha kemmadurioù a-gostez a-hed meur a bajenn evit komz eus traoù all. O adkavout a raimp pelloc’h, lemmet mat hon sell neuze, darev da sankañ e skoulm ar gudenn. Ar c’hemmadurioù deskrevet gant ar yezhour hag ar c’hemmadurioù buhezset gant ar yezher zo selladoù disheñvel krenn. Ar c’hemmadurioù evel buhezadoù avat zo diaes da anavezout ha da studiañ ent ouiziel. An emouezour hepken a c’hell anavezout e emouezvaez ; ne c’hell anavezout un anadenn o c’hoarvezout ennañ nemet en ampoent ma c’hoarvez. Ar yezher ne c’hell anavezout “dremm emouezat” e gomzoù nemet en ampoent m’o lavar ; hogen en ampoent m’o lavar e chom gantañ, dres peogwir emañ dalc’het gant lavarout, nebeut kaer eus an dizalc’hted ret d’an distro en deus d’ober warnañ e unan evit en em anavezout evel komzer.

Teoget e vez bepred nep komzer gant e gomz, muioc’h moarvat eget nep graer all gant e c’hreout. Evit tec’hout diouzh skoilhoù an teogin-se, e rin ur gammdro dre un taread hentadusoc’h, – pa na ve nemet evit diazezañ en hon yezh un nebeut kealioù diziouerus d’an imbourc’h anadennoiel.

o

War al leur du-hont ez eus ur voest hirgarrezek. Anat eo din en deus ar gorre anezhi stumm un hirgarrez. Koulskoude mar stagan da dresañ ar voest-se war va c’haier, e roan d’he gorre stumm ur gensturiege, hag ar gensturiege-se a gendalc’hin da welout evel un hirgarrez. Ma, un hirgarrez pe ur gensturiege eo? Hervez ma seller. E gwir, al lun-se war va c’haier a c’hallan gwelout pe evel ur gensturiege a-dal, pe evel un hirgarrez a-ziahed. Pa n’eus nemetañ war ar follenn, ez eo d’ar c’hentañ sell ur gensturiege ; evit e verzhout evel un hirgarrez, e rankan ober ur strivadenn, dispisaat va gweled, blinkal, – eleze damziverzhout ar stern trael anezhañ. Pa sellan ouzh ar voest, er c’hontrol, ez eo an hirgarrez a verzhant d’ar sell kentañ. Evit merzhout ar gorre anezhi evel ur gensturiege eo e rankan blinkal, damziverzhout ar stern trael.

Daou sellout a zigemmomp aze. Da gentañ, sellout “ar sell kentañ”, an hini a zalc’h kont eus ar stern trael, eleze eus ar bed ; hennezh a glask ar bed e pep tra ; ne anavez nemet amgelc’hiad an emgorf, ha ne vez dinec’h nemet pa en anavez evel frammad kempoell a draoù ; ennañ ez eo heñvelster traielezh ha bedelezh : un “dra” na ve ket kempoell gant e stern-bed a ve dilezet evel ma tilezer ur goulakadur diwiriet ; da skouer, an hirgarrez-mañ a welan war va c’haier, zo “dilezet” pa baouezan a vlinkal outañ : a-ziahed e rankfe bezañ, pezh n’emañ ket kempoell gant ar stern-bed, pajenn va c’haier, a zo a-dal ; ur gensturiege eo enta. Heñveldra e ve dilezet goulakadur gorre kensturiege ar voest, evit al lakadur ez eo hirgarrezek, a-gempoell gant ar stern-bed anezhi. Eus ar sellout-se, a glask hag a genderc’h ar bed evel traielezh kempoell, e ran ar **sellout betaer** ; **sellout genidik** ez eo ivez, rak kentañ eo e pep keñver ha dioutañ e tiver nep sellout all. An eil

sellout eo an hini a “ziframm” e sellad diouzh ar bed ; an hini a striv da welout evel ur gensturiieg gorre hirgarrezek ar voest, pe evel un hirgarrez ar gensturiieg treset war va c’haier. Ar sellout betaer zo un akt a feiz en dra hag a emankouaat ; mont a ra gant fiziañs da anneziañ en dra. An eil sellout ne glask ket ar bed, n’eo ket un akt a feiz en dra, ne da ket da anneziañ en dra, n’eus ket ur c’henderc’hañ-bed anezhañ. Ne da ket betek penn an hent kemeret gant ar sellout betaer evit kenderc’hañ ar bed. N’eus ket un emankouaat anezhañ ivez ; e-touez ar perzhioù lakaet gant ar sellout betaer da genderc’hañ an dra, n’eus perzh ebet a ve ur perzh eus ar sellour ; barrennet e vez er sellad kement a denn d’ar sellour ; an eil sellout, er c’hontrol, a denn korvo eus perzhioù ar sellour : stumm ar gensturiieg-hont zo e dalc’h lec’hiadur keñverel va daoulagad ; an hirgarrez-mañ ne anad nemet e-ser va blinkadur. Da heul, n’eus da c’hortoz evit kenderc’had an eil sellout kempoellded ebet gant ar stern-bed ; ouzhpenn se, ar sellout betaer a genderc’h an dra evel korf “keneil” da gorf ar sellour, evel ken korfel hag eñ, evel **kengorf** e-tal e emgorf. Er c’hontrol, sellad an eil sell zo anezhañ ur **spes** e pep ster eus ar ger ; an hirgarrez a-ziahed a c’houwelan “war” va c’haier n’en deus ket a gorfelezh : ur spes ez eus anezhañ er bed ; an daou “viz” a spurmantan pa lakaan va biz pevar c’hentimetr diouzh va fri zo ivez daou spes e-kreiz an draelezh. Setu perak e ran ar **sellout speser** eus an eil sellout ; **sellout dezranner** e c’hell bezañ anvet ivez, pa zebrann unded an dra en ul liested a spesoù divouedet¹⁹.

Lavaret hon eus ez eo ar sellout betaer ar sellout genidik ; sellout diazez ar vuhez pemdeziek ez eo ivez. Ar sellout speser, evitañ, zo darbarer pep arz ha pep skiant ; e-lec’h ar voest a anavezan dre ar sellout betaer e lakay ar sellout speser ur strolladur lunioù mentoniell pe c’hoazh ur gronnad brizhennoù louet sklaer pe sklaeroc’h, eleze ur sellad tostoc’h d’ar pezh a zo war va luc’hsaeoù eget d’ar pezh a zo war al leur du-hont. Diverzhout a reer aze an hentoù gallus trema ar ventoniezh, ar fizik, ar vevedouriezh, al livouriezh...

o

Eomp pelloc’h avat. N’eo ket a-walc’h merkañ ez eo ar sellout betaer genidik d’ar sellout speser. Mat e ve gouzout ivez penaos e tremener *er pleustr* eus an eil d’egile ; penaos dreist holl, diouzh morenn ar spesoù e c’hell an dra diflukañ dirazomp er bed.

Distroomp d’ar skouer diaraok. Kemeromp da gudenn gentañ houmañ : penaos e c’hell hon luc’hsaeoù, anezho divegorennoù, reiñ dimp stlennadoù teiregorel. E gwir, skeudenn gorre ar voest hirgarrezek zo ur gensturiieg war va luc’hsaeoù. Petra c’hoarvez enta mar gwelan, n’eo ket ur gensturiieg, hogen un hirgarrez a-ziahed?

¹⁹Ar sellout speser a c’haller ivez envel **sellout neptuel** peogwir ez eus anezhañ ur rannbarzh eus an **emouezañ neptuel** deskrivet gant HUSSERL ; talvezout a ra an adanv **neptuel** er ster huserlat, rak lakaat a ra ar beta “e skourr”, “etre krommelloù”, chom ra “hep dodiañ ar bed”.

Va benvegad-gweled a rank azasaat ouzh e sellad : an daoulagad a gendurc'ha e doare da lakaat kengej o ahelioù e par an dra sellet ; war va luc'hsaeoù eo peurspis skeudenn ribl tostañ ar voest ha damspis er ribl pellañ : dre argemmañ krommder va ferennoù e tremen ar blaenenn-spister eus ar ribl tostañ d'ar ribl pellañ. Penaos meizañ seurt anadennoù? Daou savelad a-bouez a c'haller brastresan : 1) Va benvegad-gweled zo emazasaet dioutañ e unan ouzh e bal, evel n'eus forzh petore c'hwilier emgefreak. 2) Dre e oberatadurioù en deus va benvegad-gweled dastumet ar stlennadoù ret evit riñvañ lec'hiadur keñverel ha neuziadur teiregorel ar voest.

Renomp ur vurutelladenn bervezh war an daou zanvez savelad-se.

1) Peuremgefreak n'eo ket va benvegad-gweled. Ledemgefreak ne ve ken : e “emgefreegezh” a c'hoari bepred e-ser plegennoù ha n'int ket bet devoudet gantañ, da heul dibarzhioù ha n'int ket “e” re, hogen “va” re. Kenkoulz all ez eo dik lavarout : “me a wel” ; un dro lennegel n'eo ken lavarout : “va daoulagad a wel”. Amañ koulskoude n'eo ket re kemer un nebeut diarbennoù.

War un dachenn amjestr kenan omp degouezhet, an hini ma lec'hier peurliesañ ar pezh a anver kudenn al “liamm etre spered ha korf”, an “darempredoù etre bred ha bevedeg”, ar “genvevenn” etre bredoniezh ha bevedouriezh. An anvadoù-se a verk a-walc'h ar fazi a reer alies, anezhañ fiziout pe er vevedouriezh, pe er vredoniezh ar gefridi da ziluziañ kudenn al liamm etre ar c'horf hag ar spered. Hogen nag an eil nag eben n'int evit enskrivañ ar gudenn-se e-touez ar c'hudennoù aotreet dezho. Evit sklaeriañ al liamm-se e rankfed respont ar goulennoù : *pe voud* eo ar c'horf ? *pe voud* eo ar spered? Ar vevedouriezh avat a c'houlenn hepken *penaos* emañ ar c'horf ? hag ar vredoniezh *penaos* emañ ar spered? N'eo ket ur “genvevenn” a zo etre an div ouezoniezh-se, un islonk gouziadoniel ne lavaran ket. Seurt islonk ne gaver ket e par an anadennoniezh, pa 'z eo ar goulennoù anezhi : *Pe anaout* eo ar c'horf? *pe anaout* eo ar spered? Va spered hag ar spered, va c'horf hag ar bed a anavezan dre froud ha maez didorr va emouezañ ; va emouezañ a ginnig d'ar studi un dachenn ma ne vez torr ebet etre anaoudegezh ar c'horf hag anaoudegezh ar spered.

Kemeromp ivez diarbennoù diouzh tu keal an “emouezañ”. Miromp a ober eus an “emouezañ” ur *substantia*, ur graonell-voud gouest da gemer keñverioù ha da skoulmañ darempredoù a veziad da veziad. “Emouezañ” zo ur verb, hag, evel pep verb, e c'houlenn ur rener. Pa lavaran “va emouezañ”, e tleer kompren “an emouezañ a ran”, pe c'hoazh “me oc'h emouezañ”, pe “me e kement ha ma emouezan”. Ar verb-se a c'houlenn ken ret all ur renadenn-dre-ouzh : an emouezañ a vez bepred emouezañ ouzh ur pezh bennak. En hor preder, bewezh ma arveromp ar ger “emouezañ” e lakaomp e kaoz dre ret ur rener hag ur renadenn-dre-ouzh, ha geriet pe zic'her e vent.

Dezrevellet hon eus an danvez-savelad kentañ a fell deomp studiañ, evel-henn : “ledemgefreak eo ar benvegad-gweled”. E dalc'h an eil d'egile emañ va emouezañ ha va benvegad-gweled. Ne emouezin ouzh ar voest-hont nemet e-ser un emaozañ eus va benvegad-gweled. A-eskemm, dre gemer an aoz ret bepred e “sent” va benvegad-gweled ouzh va emouezañ. Amañ e kejer gant un diaester.

Un tun-lavar e hañval bezañ an droienn : “sentiñ ouzh va emouezañ”. E gwir, klok en em gav al lavarenn : “emouezañ a ran ouzh ar voest” ; penaos kavout plas enni evit “sentidigezh” va benvegad-gweled? Hag eñ ne ve ket kentoc’h da intent : sentiñ ouzh rener an emouezañ, sentiñ ouzhin-me? Ar “me” a ve neuze rener div lavarenn genlakaet. Evit bezañ sentet ouzhin avat, e rankfen bezañ roet urzhioù ; “urzh” ebet avat ne ’m eus “roet” da m benvegad-gweled : ne m eus ket kemeret an disterañ pled gantañ, ne m eus ket emouezet outañ zoken, peogwir ez eo ouzh ar voest-hont eo e ’m eus graet. Padal, evidon da na vezañ “roet urzh” ebet dezhañ, en deus-eñ “kemeret an urzh” ret d’an emouezañ a ran ouzh ar voest. Hag eñ e rankimp tennañ ar c’hlozadur amoet-mañ : emañ an emouezañ hag ar benvegad-gweled (ha dre hollegañ : ar bevedeg) pep hini diouzh e du, pep hini kloz difrailh warnañ e unan, ha koulskoude ken spreg an eil ouzh egile hag ar skeud ouzh ar c’horf ; evel daou bried broc’het o kenvevañ hep ur ger nag ur sell etrezo? “Parallelismus” a reas ar vredourion eus seurt tezenn.

Adc’hreomp gant pasianted un adwel war an devoudoù. Lavaret hon eus uheloc’h : pa sellan ouzh ar voest, en em azasa dioutañ e unan va benvegad-gweled ouzh e bal. Petra a dalvez : “dioutañ e unan”? Hag eñ e ve anezhañ ur savadell estren din, un doare lunedenn gemplezh stignet etre “me” hag an traoù, oc’h arc’hwiliañ ar bed evit va c’hont? Petra eo “me” neuze? Un teuz kluchet e-kreiz an empenn? Un dakenn blasma bet strilhet en “Enez ar Vertuz”, braket en he goar a-dreñv beg bihan al lunedenn, ha padal hollc’halloudek war ar wikefre anezhi? Amoet eo, hag evit an abeg-mañ : klask a reer amañ divrannañ etre “me” ha “nann-me” un dra bennak a c’houleñ bezañ dezrannet en un doare all. An dra bennak-se eo korf an emouezer, an **emgorf**. Un dezvad dieil en deus an emgorf e froud an emouezañ. Pa sellan ouzh va c’horf, e tenn da vezañ un dra, e-touez an traoù, eleze un nann-me ; pa sellan ouzh an traoù, e tenn va c’horf da steuziañ e ’m “me”, da vezañ me.

Da heul e tisoc’her gant an evezhiadenn-mañ : ur brizhsavelad eo an hini a ra eus ar benvegad-gweled ur “savadell ledemgefreak”, rak emplegañ a ra e kevreer an emouezañ, sellad anadennoniell, hag ar bevedeg, sellad bevedourel. Seurt fazi gouiziadoniezh a reer anezhañ “treuzouezoniañ”, eleze treuzarverañ selladoù savelet gant ur ouezoniezh war dachenn ur ouezoniezh all. An disoc’h nac’hel-mañ a gloz betek gouzout hon burutelladenn war ar c’hraf 1).

2) Burutellomp bremañ an eil danvez-savelad, a laka ez eo ar merzhout kevatal d’ur riñvañ diwar stlennadoù.

Klozañ a ran va daoulagad hag ez emouezan outo ; loakriñ a ran dindan va malvennoù hag ez emouezan ouzh al loakriñ-se. Ar vevouriezh a zesk deomp e priziomp pellder un dra, etre doareoù all, dre berzh al loakriñ munut a zeu gant hon daoulagad pa sellomp outañ. Hag eñ e tremenfe neuze an traoù evel-henn : e-ser emouezañ ouzh va benvegad-gweled (an emouezañ-se a lakaan war-wel pa serran va daoulagad), e tastuman anaoudegezh eus ul loakriñ bras pe vrasoc’h ; ar stlennad-se a genaofen gant stlennadoù all dastumet e parzhioù all eus ar benvegad (luc’hsaeoù,

kigennoù diabarzh an daoulagad, h.a.) evit kenderc'hañ ennon ur meni skeudenn-robot eus an dra ; goulakadur a zo dezhañ neuz ar gwirheñvelder abaoe ma ouezer e c'hell an empenn arc'hwelat evel ur riñverez sturonek ; goulakadur na ziskoulm tra ebet avat, rak ar pezh a verzhan n'eo ket ur stlennadur eus an dra, n'eo ket ur skeudenn eus an dra a lakaan da barañ ennon, hogen an *dra e unan*, kengorf din, a gantvezan er bed dirazon ; mar bez ur skramm ma lakaan an dra da barañ warnañ, ez eo an dra e unan. Kentañ a anavezan eo an dra e unan, n'eo ket stlennadoù war an dra, ma tezrefen en un eil luskad an dra diouto. E gwir, pa emouezan ouzh an dra, **e 'm eus paouezet a emouezañ** ouzh va daoulagad hag an anadennoù a c'hoarvez ganto. Pa gendurc'haen va daoulagad, oc'h emouezañ outo dindan va malvennoù kloz, ez anavezan va loakrerezh evel loakrerezh. Pa gendurc'haen va daoulagad e-ser emouezañ ouzh ar voest-hont, **ez anavezan va loakrerezh evel pellder ar voest diouzhin ; va loakrerezh zo anavezerezh-lec'hiadur ar voest**. Ur skouer splann hon eus aze eus ar pezh a lavaremp dindan 1) : anaoudegezh va emgorf zo anaoudegezh ar perzhioù trael anezhañ pa emouezan outañ ; a zeu avat, pa emouezan ouzh an traoù, da vezañ anaoudegezh perzhioù an traoù ; an emgorf zo korf emouezer en un derez bras pe vrasoc'h. An deskivadur-se a c'haller astenn da holl berzhioù all an traoù merzhet : an derezioù-spister disheñvel hag an argemmañ-krommder eus va ferennoù ouzh o c'hwiliañ ne anavezan ket evel derezioù-spister nag evel argemmañ-krommder, hogen evel teirmentelezh ar voest.

Amañ e kejer ouzh un anavezout daouek : anavezout a ran va loakrerezh, n'eo ket evel loakrerezh, hogen evel pellder an dra sellet. Pa anavezan va loakriñ, e ven aotreet d'ober anezhañ un anavezad ; a du 'rall, va anaoudegezh eus an dra sellet ez eo ivez, hag aotreet e ven d'ober anezhañ un anavezout. E gerioù all : al loakrerezh-se, ne emouezan ket outañ, hogen gantañ ez emouezan ouzh an dra sellet ; neoazh, evidon da dremen hep emouezañ outañ, da vezañ diemouez outañ, n'on ket "diouez", dic'houzvez, anezhañ.

Ur c'heal a c'houwelomp aze o tiskeudiñ tamm ha tamm. En diagent d'an emouezañ, anezhañ anavezout o savelañ e anavezad diforc'h dioutañ, ez eus ur mod "gouezañ" all, na c'houzañ ket bezañ disrannet etre anavezout hag anavezad ; e dermenañ a c'haller evel anaoudegezh an emgorf e-maez a bep emouezañ ; pe c'hoazh anavezout na ziforc'h ket an anavezour diouzh an anavezad. Hevelep "gouezañ" ma van kediet ennañ anavezour hag anavezad 'm eus graet anezhañ **kedouezañ**²⁰.

Ur skouer anat a gedouezañ eo houmañ : pa vlenian va c'harr, peurliesañ ne emouezan ket ouzh ar postoù arhentañ ; padal n'o dianavezan ket : pa vez unan o kemenn gorrekaat, e c'horrekaan,

²⁰An anadennoniourion c'hall (SARTRE ha MERLEAU-PONTY pergen) a ra eus **ar c'hedouezañ** "la conscience non théorique", ha da heul, eus **an emouezañ**, "la conscience théorique" pe "la conscience positionnelle". Amjestr eo seurt anvadoù, evit meur a abeg. Kemeromp da skouer dezrevell HUSSERL a savelas ar meizad a "Thesis" (dodiñ) : "Pep emouezañ zo un dodañ" (Ideen I, § 117). Ar galleg a vez kondaonet da dreiñ evel-henn "Toute conscience est théorique", o tislavarout an anvad "conscience non théorique", pe evel-se : "Toute conscience théorique est théorique", a zo ul lavar gwenn.

ent diemouez, eleze ent kedouez ; e gerioù all, va anavezerezh eus ar post arhentañ eo ar pezh a ran evit gorrekaat va c’harr.

o

Bremañ e komprener penaos e c’haller ober ar c’hemmadurioù hep merzhout ez eus kemmadurioù er yezh a gomzer. An deskad war ar yezh o anavez ent emouez peogwir e striv d’o ober reizh, – dres evel an deskad war ar bleniañ kirri a gemer anaoudegezh emouez eus arouezioù ar postoù arhentañ. Ar yezher riel o anavez ent kedouez, eleze e anavezadur. anezho zo anavezadur ar steradoù a verkont, – dres evel ar blenier arroutet pa sent hep o merzhout ouzh ar postoù arhentañ. Merkomp, en ur vont, e vez d’e dro alies anavezadur ar steradoù anavezadur ar sellad a emouez outañ ar c’homzer ; – lavar ar c’ homzer zo parzh en e emgorf, ha pep emouezad nevez a denn da “steuziañ” en emgorf.

Div furm a ranker diforc’hañ da c’herioù ar yezh komzet. Ober a rin anezho, betek gouzout, ar furm yezherel hag ar furm yezhourel. Ar furm yezherel eo furm ar ger evel ma vez anavezet ent emouez gant ar yezher o komz pe o selaou, pezh a ran c’hoazh anezhañ **dremm emouezat ar ger komzet**. Ar furm yezhourel eo furm ar ger evel ma vez deskrivet gant ar yezhour. A-zivout ar c’hemmadurioù e brezhoneg e c’haller dezrevell al lakadenn-mañ :

Ar c’hemmadurioù n’int ket parzhioù eus furm yezherel ar ger komzet.

Da gompren eo evel-henn : ar c’hemmadurioù ne vezont ket anavezet ent emouez evel darvoudoù eus furm ar gerioù, hogen d’ar muiañ evel darvoudoù eus o ereadur ; – koulskoude alies, evel ma lavaromp uheloc’h, e “steuz en e emgorf” komz a-bezh ar c’homzer, da lavarout eo e vez anavezet ent kedouez, ar c’homzer oc’h anavezout ent emouez ar selladoù hontgerel hepken eus e gomz. Amañ ne raimp anv avat nemet eus an degouezhioù ma ne steuz ket dremm emouezat ar ger komzet. Pa lavaran, e-ser un emziviz : “Ho tad ha va zad...”, o devez ar gerioù a skrivomp *tad* ha *zad* an hevelep furm yezherel, an hevelep dremm emouezat, ar c’hemmadur -t/z o vezañ anavezet ent emouez nann evel un darvoud eus furm ar ger *tad*, hogen evel un darvoud ereadurel e dalc’h ar ger diaraok *va*. Rak se, d’he zro, furm yezherel ur ger evel *va* zo enni un “dalc’h” oc’h “en em astenn” war ar ger da heul. E gwir, ur c’heriaoueg deskrivadurel paot ha resis a ve da sevel evit taolennañ dik dremm emouezat ar yezh komzet.

Bezañ ar furm yezherel diforc’h mat diouzh ar furm yezhourel a ro da gompren un nebeut devoudoù :

– an diaes e vez d’ar yezherion diskol lenn ar yezh skrivet, pa rankont hevelebiñ dindan furmoù liesdremm evel *tad*, *zad*, *dad* en dremm emouezat unvan en deus ar ger evito. Unan e-touez diaes-terioù all eo evel-just, rak framm dremm emouezat ar yezh komzet zo disheñvel kaer evit ur yezher diskol hag ur yezher skoliet : evit hemañ, e tenn ivez furm yezherel ar ger komzet da vezañ digemm

hag unvan, nemet ez eo ar furm unvan-se war un dro “komzerel” ha “skriverel”, ha seul vuioc’h skriverel ma vez lennekoc’h ar yezher ;

– an diaes e vez, kenkoulz all, d’an nannyezhourion lenn ar skrivadur soniadel, evit an abeg-mañ : dremm emouezat ar yezh skrivet a denn da unvaniñ gant dremm emouezat ar yezh komzet, d’ober ganti un emframm, ken na vo buhez et evel digunvez ha dilennadus pep doare all da skrivañ ar yezh. Dre-se, e c’haller meizañ n’eo ket dinoaz evit bred ar yezherion kemmañ doare skrivañ ar yezh : terriñ dremm emouezat ar yezh skrivet zo lakaat en arvar framm a-bezh al lavar, eleze pennañ framm an emvouezvoud ;

– an diaes ne veze ket d’hon hendadoù chom hep skrivañ ar c’hemmadurioù ; techet e vezer da grediñ e tlee bezañ un torr-penn. E gwir, pelloc’h edo ar yezh a skrivent diouzh ar skrivadur soniadel, tostoc’h avat ouzh dremm ar yezh evel ma emouezent outi.

Kalz a ve, – a vo, – da lavarout c’hoazh war an danvez-mañ. Divrazañ ne ’m eus ken graet. Boas e vezer da gompren ar yezh evel endalc’had ar geriadurioù hag ar yezhadurioù. Mont tostoc’h eo marteze sellout ouzh he dremm emouezat ha deskriñ an anienoù a ya d’ober framm lavarel ar buhezañ. An elfennoù yezhourel (geriadurioù, yezhadurioù, deskriyadiurioù soniadiel, mouezhiadiel) zo hepken an daveennoù war ahelioù liesseurt eus an anienoù skeudik-se annezet e kalon ar vuhez.

o
o o

ABANNA

Tri modekadur ar c'hrediñ hervez HUSSERL

Loc'hañ a ra predererezh HUSSERL diwar an enebadur klasel etre *spered* ha *bed*. Hag an enebadur-se zo deskrivet gantañ evel hini ar *me* dirak an *nann-me* ha, strishoc'h c'hoazh, ar *me oc'h anaout* dirak an *nann-me anavezet* gantañ. Preder HUSSERL zo bet enta studi an emouezañ, studi maez an emouezañ, studi froud an emouezañ, studi kement a anad eno ha drezo, – kement **anadenn** a vez, alese an anv lakaet gantañ war e imbourc'hadennoù : **anadennoniezh** (Phänomenologie).

Eus pep luskad emouezañ e ra HUSSERL un *Noesis*, – un **ergorañ**²¹ a lavaromp. Hogen, emezañ, pep emouezañ zo emouezañ ouzh un dra bennak ; hep ur pezh bennak da skeiñ outañ ne ve ket a ergorañ, eleze ar c'healioù a *Noema* (ergorad), *Gegenstand* (gourzhergor).

An enebadur etre *spered* ha *bed* ne ro ket da HUSSERL, da gentañ penn ac'hoel, un dro da atersiñ war ar boud ; e amboaz zo gant an anaout. Mar deo aters HEIDEGGER : petra eo ar bout? ez eo aters HUSSERL : penaos emañ an anaout? Alese ez eo oberenn HEIDEGGER un dehentadur, un imram trema “bout ar beziad”, hag oberenn HUSSERL un deskrivadur eus frammadur kemplezh meurbet ar *spered* anavezet.

N'emañ ket e 'm mennoz adkemer amañ deskrivadurioù HUSSERL en o fezh, – pezh a c'houlennfe miliadoù pajennoù, - na zoken reiñ un alberz anezho. Va fal eo diskouez penaos e c'hell dezrannadurioù ar prederour alaman talvezout d'ar yezhadurezh.

o

Ar *bed* a anavezan dre vaez ha froud va emouezañ, ha war un dro evel o vezañ en tu-hont da vaez ha froud va emouezañ. Alese, etre an div elfenn glasel “anaout”, “bed”, e laka HUSSERL an trede elfenn “anavezed”, da lavarout eo “pezh a vez kenderc'het gant va anaout pa anavezan”, – pe en ur yezh resisoc'h, an **ergorad** (cogitatum, *Noema*) o kendaveiñ d'an **ergorañ** (cogito, *Noesis*). An ergorad a vez lavaret **enmanat** gant HUSSERL o vezañ ma 'z eo lodek e maez ha froud an emouezañ ar gourzhergor, ar pezh a ergoran outañ, an “anavezed”, a vez lavaret **trehontat**, o vezañ m'emañ bepred en tu-hont da 'm emouezvaez. Ar goulenn a sav neuze, evel ma sav dirak kement

²¹Ergorañ a gemeran amañ er ster *Noesis* ; kement-se ne empleg ket e ran anezhañ da viken ur c'hevatal rik da *Noesis* ; digor e van sterva an daou dermen ha muioc'h c'hoazh moarvat sterva an termen brezhonek. Mar kavan gwell ober gant **ergorañ** eget gant **Noesis** ez eo evit an abegoù-mañ : a) ur verb eo, hag ur greout glan eo *Noesis* HUSSERL ; b) deveradoù talvoudus a c'haller tennañ diouzh *ergorañ*, pan deo dizeveradus *Noesis* e kement yezh vev a zo ; k) ur ger brezhonek eo *ergorañ*, ha dassonioù diniver zo dezhañ, anezho rouedad puilh a hentoù bezus d'hor preder.

prederour a loc'h diouzh an emouezañ, eo hemañ : penaos e c'hell ar spered lakaat-ez-eus-eus-ar-bed, – **dodin** ar bed, – pa chom ar bed bepred en trehont dezhañ? Pe e gerioù boutinoc'h : ar bed n'emañ ket e 'm spered, penaos e c'hell va spered derc'hel ar bed da wir? HUSSERL a respont : **an dodin-bed zo ur c'hrediñ**. N'eo ket *krediñ* er ster gwan : “krediñ a rafen a-walc'h ez eus...”, “bez' e tle bezañ, peogwir...”, pe c'hoazh : “Krediñ a ran ez eus eus ar bed peogwir en merzhan”, hogen er ster-mañ : “Peogwir e kredan er bed, peogwir e kretaan ar bed, eo en merzhan”. Ur c'hrediñ diazez eo, leun ha kreñv, ar **bongrediñ** (Urglaube, Urdoxa).

Kement ergorañ a vo enta dezverket dre e geñver gant ar bongrediñ ; da skouer, pa lavaran “glav a ra” pe “marteze e ra glav”, e roan da 'm c'hredenn arlivioù disheñvel : diogeliñ, arvariñ. HUSSERL ne lak ket ar c'hrediñ en ur rezad gant an arvariñ, an amgrediñ, h.a., hogen reiñ a ra d'ar c'hrediñ ul lec'h dibarel (ar bongrediñ), ha sellout pep ergorañ evel ur modekadur eus ar c'hrediñ. Savelañ a ra teir rezad modekadurioù :

- a) kentañ modekadur : 1) diogeliñ, 2) arvariñ
- b) eilvet modekadur : 1) kadarnaat 2) nac'hañ
- c) trede modekadur : 1) dodin-bezoud 2) hepdodin-bezoud

Displegañ a ran, o heuliañ testenn an Ideen²², ouzh he diskoultrañ eus kement diskleriadenn na denn ket da amboaz ar pennad-mañ.

a) Kentañ modekadur

“Keizet” eo ar bongrediñ gant ar c'hentañ modekadur war dachenn ar “marteze”. Leun e c'hell chom (pezh a ve evit ar jedoniourion : poent mann ar modekadur) : “bez' ez eus un den dirazon” (diogeliñ a ran ez eus un den dirazon). Blinaet e c'hell bezañ ivez, hag e meur a zoare : “Ar skeud-se en deñvalijenn, hag un den e ve?” (ematersiñ a ran hag...); “me gav din ez eo un den” (argrediñ...); “ober a ran evel pa ve un den” (arvrokañ a ran ez eo un den); h.a. Ar modekaduriou-se, merket gant ar verboù *ematersiñ*, *amgrediñ*, *arvrokañ*, h.a., a renker dindan an anv-rumm **arvariñ**.

Pouezañ a ra HUSSERL war ar poent-mañ : an arvariñ a vez savelet “hep emell devez ebet, na meizad ebet, na barn ardaoliñ (praedicativus) ebet” (§ 103). A dleer kompren evel-henn : pa verzhan ar skeud en amc'houlou, n'emañ ket an arvariñ (ematersiñ, argrediñ, pe all) o tont evel un eil luskad-emouezañ da eilaozañ kenderc'had al luskad kentañ, evel ma rafe ul labour meizañ, barn, gwiriañ, h.a. ; er c'hontrol, an arvariñ zo furm he unan va c'hentañ luskad-emouezañ. Un

²² HUSSERL, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, Max NIEMEYER, Halle 1913. Tr. c'hallek P. RICOEUR Levrenn gentañ Paris 1950. Dave a ran er studiadenn-mañ da Bennad IV Pevare Rann al Levrenn gentañ : “*Kudennadur ar frammadoù ergorañ-ergoad*.”

dezrevell dik ne ve ket : “Merzhout a ran ur skeud hag arvariñ ez eo un den”, hogen “Arvar-verzhout” a ran un den”. Ar frazenn diaraok : “Ar skeud-se en deñvalijenn, hag un den e ve? ” zo frouezh un tun lennegel, un dezrann a-ziwar-lerc’h, o tisplegañ e-ser daou luskad-eztaoliñ ul luskad-emouezañ hag unan hepken.

b) Eilvet modekadur

An eilvet modekadur a veizer hep diaester : hini ar “sevel a-du” hag ar “sevel a-enep” eo, eleze er c’hadarnaat hag an nac’hañ. Ober a reer **lakadur** eus kement a c’hell bezañ kadarnaet pe nac’het. Teurel a dleer evezh da chom hep meskañ **diogeliñ** (enebet ouzh **arvariñ**) ha **kadarnaat** (enebet ouzh **nac’hañ**). Kenkoulz all, al lakadur kadarnaet pe nac’het a c’hell bezañ un diogeladur pe un arvaradur. Pep hini eus ar frazennoù diaraok a c’hell bezañ kemmet da verkañ ar c’hadarnaat pe an nac’hañ : “marteze, ya, ez eo un den”, “marteze, nann, n’eo ket un den” h.a. An dic’halloud m’emañ ar yezh da eztaoliñ dik kement degouezh a zo, ne vir ket outo a vezañ ent anadennoniel.

c) Trede modekadur

An trede modekadur zo skoempoc’h da veizañ. Gant HUSSERL e unan eo bet digenvezet ; dianav e oa manet araozañ. Emgav ’m eus gant un den evit divizout war ur gudenn a yezhadurezh. Emañ dirazon ; e verzhout a ran “en e vezañs”, “ent korfel”, pezh a lavarar c’hoazh : e **gantvout** a ran. Bremañ, aet an den diganin, e tegasan da goun munudoù hon emgav, pezh a lavarar, pezh a respontis, e neuz dremm, h.a. ; n’eo ket merzhout a ran ken, hogen kounañ, pe, oc’h ober gant ur yezh arbennik, n’eo ket kantvout, hogen **argantvout** eo a ran. Koulskoude, un dra a chom boutin etre an daou zegouezh : tennañ a reont o daou d’ur pezh bennak c’hoarvezet e gwirionez, eleze *a-lakaer-ez-eus-(bet)-anezhañ, – a zoder e vezoud*. Bremañ c’hoazh, e-lec’h kounañ ar pezh a zo bet, e faltazian ar pezh a vije bet mar bije bet eno va c’heneil Ronan, pe mar hor bije divizet war ar politikerezh ha n’eo ket war ar yezhadurezh. Va faltaziadurioù a liv ur pezh bennak n’eo ket c’hoarvezet e gwirionez, eleze *na-lakaan-ket-ez-eus-bet-anezhañ, – a choman hep dodañ*. HUSSERL a ziforc’h krenn an **emouezañ-dodañ-bezoud** (a laka da veziat, da vedat e selladoù) diouzh an *emouezañ-hepdodañ-bezoud* : (a chom hep lakaat da veziat, da vedat e selladoù).

Da heul HUSSERL, studiomp daou zegouezh : an emouezañ ouzh ur poltred, ar goulakaat.

Al luc’hskeudenn a zalc’han e ’m dorn eo poltred Anna. Mar kemeran da sellad al luc’h-skeudenn, ez emouezan outi o lakaat ez eus anezhi amañ, e ’m dorn, eleze er sellad a ’m eus anezhi, – pezh a zeskriver evel un *emouezañ-dodañ-bezoud*. Mar kemeran avat Anna da sellad dre emouezañ outi dre he foltred, e rankan chom hep he lakaat da veziat evel just er poltred-mañ, – pezh a zeskriver c’hoazh evel un *emouezañ-hepdodañ-bezoud*. An emouezañ ’m eus ouzh ar plac’h poltredet amañ ne empleg ket ez eus eus ar plac’h-se c’hoazh, na zoken ez eus bet anezhi biskoazh. Setu perak e ra HUSSERL eus an emouezañ-se un **emouezañ neptuel**, eleze na sav nag a-du nag a-enep a-fet lakaat ez eus pe n’eus ket eus ar pezh a emouezer outañ.

Du-hont, en tu all d'ar parkeier, e spurmantan ul ledad louet lintrus ; en un eil luskad-emouezañ e c'houlakaan ez eo ur stêr. "Empentiñ" a ran ez eo ur stêr ; koulskoude e nep doare ne c'haller lavarout e faltazian ur stêr. Ar pezh a emouezan outañ zo beziat ent korfel dirazon. Emouezañ ouzh ar pezh-se a emleg enta *e-lakaan-ez-eus-anezhañ* evel ledad, hag *e-c'houlakaan-ez-eus-anezhañ* evel stêr. Renket e tle bezañ enta, n'eo ket evel emouezañ neptuel, hogen evel *emouezañ-dodiñ-bezoud*.

o

Kentoc'h eget astenn an displegadurioù kalvezel, e roin skouerioù splann. En daolenn amañ dindan, e kaver eztaolet dre eizh lavarenn, eizh kenaozad diwar an tri derez modekadur damdreset amañ diaraok. Al lizherennoù hag ar sifroù zo an hevelep re hag en daolenn uheloc'h.

Evel arvariñ eo bet dibabet mod an ematersiñ.

Evel skouer a emouezañ neptuel eo bet dibabet an emouezañ ouzh ur poltred.

Na welor amañ nemet un dornadig etre an holl skouerioù a c'hallfed kinnig dre genaozañ ar stummoù all eus an arvariñ pe eus an hepdodiñ-bezoud.

A) k1 b1 a1 **Un naer eo a zo dirazon.**

k1 : un naer a gantvezan (dodiñ a ran he bezoud)

b1 : er mod kadarnael emañ al lavarenn-dezrevell (islinennet eo al lakadenn : bezañ un naer)

a1 : evel diogel e roan al lakadenn (diogelverzhout)

B) k1 b1 a2 **Un naer eo a ve dirazon?**

k1 : va maezienn-gantvout (dodiñ-bezoud) eo a zo e kaoz, zoken marteze goullo

b1 : mod kadarnael

a2 : evel arvarek e roan al lakadenn, ematersiñ a ran (arvarverzhout)

K) k1 b2 a1 **N'eo ket un naer a zo dirazon.**

k1 : va maezienn-gantvout (dodiñ-bezoud) zo e kaoz

b2 : mod nac'hel (barrennet eo al lakadenn : bezañ un naer)

a1 : evel diogel e roan al lakadenn (diogelverzhout a ran n'eo ket un naer...)

D) k1 b2 a2 **N'eo ket un naer a ve dirazon?**

k1 : va maezienn-gantvout (dodiñ-bezoud zo e kaoz)

b2 : mod nac'hel (barrennet eo al lakadenn : bezañ un naer)

a2 : evel arvarek e roan al lakadenn, ematersiñ a ran (arvarverzhout)

- E) k2 b1 a1 **War al luc’hskeudenn ez eo un naer a zo dirazon**
 k2 : n’eo ket “me ent korfel” nag “un naer ent korfel” a welan war al luc’hskeudenn hogen un naer “boltredet” dirak ur me “poltredet” ; seurt argantvout ne empleg ket un dodañ-bezoud ; un emouezañ neptuel eo.
 b1 : mod kadarnael (islinennet eo al lakadenn : bezañ un naer)
 a1 : evel diogel e roan al lakadenn : en arvest luc’hskeudennet e tiogelverzher un naer
- F) k2 b1 a2 **War al luc’hskeudenn ez eo un naer a ve dirazon?**
 k2 : “me” ha “marteze un naer” a argantvezan dre hantererezh ur poltred (hep dodañ tamm bezoud dezho)
 b1 : mod kadarnael
 a2 : evel arvarek e roan al lakadenn : en arvest luc’hskeudennet ez arvarverzher un naer.
- G) k2 b2 a1 **War al luc’hskeudenn n’eo ket un naer a zo dirazon?**
 k2 : ar vaezienn argantvezet dre hantererezh al luc’hskeudenn a zo e kaoz, ha kement a zo enni a ziraezer e-ser un emouezañ neptuel, hep dodañ bezoud dezhañ.
 b2 : mod nac’hel
 a1 : evel diogel e roan al lakadenn
- H) k2 b2 a2 **War al luc’hskeudenn n’eo ket un naer a ve dirazon?**
 k2 : ar vaezienn argantvezet dre hantererezh al luc’hskeudenn a zo e kaoz
 b2 : mod nac’hel
 a2 : evel arvarek e roan al lakadenn

Goule bezañ savelet an *emouezañ neptuel* evel un hepdodañ-bezoud, ez ergerzhas E. HUSSERL an domani nevez edo o paouez digenvezañ. Termenañ a reas an emouezañ-hepdodañ-bezoud evel un emouezañ-dodañ eus ur patrom nevez.

War un dro e teskrivas ar pezh a anvas “Synthesis”, **kendodañ**, a c’haller dezrevell evel-henn : “meur a zodiñ a c’hell mont e kenaoz oc’h ober un dodañ nevez”, – eleze, meur a luskad-emouezañ a c’haller kavout evel elfennoù en unded ul luskad-emouezañ. Da skouer, pa seller ouzh poltred un den a anavezer, ez a an hepdodañ-bezoud (e-ser emouezañ ouzh ar poltred) e kenaoz gant un dodañ-bezoud (e-ser kounañ an den), o reiñ an *dodañ-ezvezoud* : an den a vo buhez evel ezveziat.

An *hepdodañ-bezoud* zo ivez e kenaoz :

- en *dodañ-divezoud*, e-ser an argantvout-faltaziañ ;
- en *dodañ-ervezoud*, kenaoz ur rakkounañ, ur c’hengounañ pe un drekkounañ gant argantvout ar pezh a c’hellfe bezañ (bet). Ar yezhadurour a anavezo amañ ar **moz erveziadel** : “Mar klevfe ar

sourd, ha mar gwelfe ar c'hoz..."

– en *dodiñ-c'hoarvezoud*, kenaoz ur rakkounañ gant argantvout ar pezh a c'hello c'hoarvezout.

Moz c'hoarveziadel ar yezhadurour : “Mar bez brav warc'hoazh..”

– en *dodiñ-disvezoud*, kenaoz un dodiñ-bezoud A gant un dodiñ-divezoud kontrol-A. **Moz disveziadel** ar yezhadurour “Mar bijen person Kastellin...” (A : n'on ket person Kastellin (k1 b2 a1) ; kontrol A : faltaziañ a ran bezañ person Kastellin (k2 b1 a1)).

o

Kentoc'h eget lakaat ur c'hlozadur d'an dornad bruzun-mañ, e tegasin c'hoazh div vruzunenn a c'hello ar yezhadurour ober e vad anezho.

Degouezh an diogeliñ pe an arvariñ da heul un diogelour pe un arvarour all eo.

Mar lavaran : “Lizh da HUSSERL ez eo pep emouezañ un dodiñ” e komzan da heul HUSSERL, o tiogeliñ da 'm zro evel ma verk an araogenn “lizh da”. Kretaat a ran lakadenn HUSSERL ; dre-se e komzer eus un **diogeliñ kretael** (pe **lizhkretael**).

Mar lavaran : “War a glever, e ve diskennet Meurzhiz war ar Menez-C'hom”, e ran dave da lakadenn ul lakaour all ; me avat, evidon d'ober meneg anezhi, e verkan ivez e choman dizalc'h e-keñver al lakadenn-se (pe ziozeladenn pe arvaradenn e ve), hag he c'hinnig a ran evel arvarek. Ne nac'han ket ar pezh a zo bet diogelet (pe arvaret), nemet e nac'han e ziogetiñ, e gretaat ; tremen a ran neuze gant un **arvariñ amgretael**.

o

o o

KREIZENN IMBOURC'H STURYEZHOURIEZH S.A.D.E.D.

Notennoù a-zivout anvadur ar verb

0 Pal an notennoù-mañ

Taolennet eo bet ar verb brezhonek en holl yezhadurioù boutin hag a-walc'h e vo daveiñ da ober-
ennoù R. HEMON ha F. KERVELLA. Ar-re a c'hoantafe gouzout hiroc'h a c'hello lenn tezenn P.
LE ROUX evit ar yezh vremañ hag ar grennyezh, hini L. FLEURIOT evit a sell ouzh an henyezh.

Hon yezh avat a zle bezañ studiet eviti he unan hag enni he unan ; hag ur si bras a gaver en
holl yezhadurioù bet savet bete vremañ : an holl oberourion o deus heuliet pimpatrom ar yezh-
adurezh latin m'eo bet diazezet warnezh ar yezhadurezh c'hallek henvoazel hag hogos an holl
yezhadurezhioù europek betek an tregont vloaz diwezhañ-mañ.

Dre holl avat ez eus bet komprenet ne oa ket gallus deskrivañ ur yezh evel pa vije bet ur skouer
hollvedel, hevelebekaet peurliesañ ouzh framm al latin.

Kemeromp ur verb latin skouerel, *amāre*. Frammet eo evel-mañ :

1°- un “tu-gra”, pe reizhiad *amāre*, un “tu-gouzañv”, pe reizhiad *amāri*. Mar keñveriom gant
ar brezhoneg e kavomp en hon yezh un “tu-gra” hepken, bezet amañ reizhiad *karout* ; ar pezh a
anvomp, ent henvoazel, “tu-gouzañv” n'en deus ket a furmoù dibar en hon yezh hag e c'hellomp
lavarout hepken : “evit ezteurel en hon yezh ster reizhiad *amāri* e reer peurliesañ gant skoazell
ar verb *bout* hag an adanor *karet* furmet diwar *karout*, pe, a-wezhioù gant furmoù dic'hour”. Da
skouer, pa lavar al latin *hodie amāris* e lavaromp : a) *karet out hiziv* ; b) *hiziv e 'z karer*. Anat eo
ne c'haller ket reiñ an hevelep anv d'ar furm latin, ha d'ar furmoù brezhonek, rak e latin, *amāris* a
vez enebet ouzh *amor*, *amatur*, h.a. hervez ur reizhiad displegadurel, hogen ez enebomp *karet out*
ouzh *karet on*, *karet eo* ; ha 'z *karer* ouzh 'm *c'harer*, *en karer*, gant doareoù disheñvel.

2°- Sellomp bremañ ouzh ar pezh a anver “an amzerioù”. O aroueziañ a raimp gant furm an

trede gour lies. Diforc'hañ a reer e latin (evit an “tu-gra”) :

<i>amant</i>	<i>ament</i>	<i>amā (2t un.)</i>
<i>amābant</i>	<i>amārent</i>	
<i>amābunt</i>		<i>amantō</i>
<i>amāuōrunt</i>	<i>amāuerint</i>	
<i>amāuerant</i>	<i>amāuissent</i>	
<i>amāuerint</i>		

Bezef ur reizhiad a zaouzek “amzer”. D’ar reizhiad-se e respont ar brezhoneg gant :

<i>karjont</i>	<i>karont</i>	<i>karfont</i>	<i>karent</i>
<i>karjent</i>	<i>karent</i>	<i>karfent</i>	

Ne gaver neuze met seizh “amzer”.

Mar sellomp ouzh ar saozneg hor bo teir hepmuiken :

<i>love</i>	<i>loved</i>	<i>love (2t un.)</i>
-------------	--------------	----------------------

Penaos neuze reiñ anvioù tennet diouzh al latin, pe ar yezhadurezh latin, zoken pa reer gant gerioù “brezhonek rik”, evit deskrivañ teir reizhiad ken diforc’h? Ha padal e c’haller treiñ e brezhoneg nep skrid latin.

An dra-se hon laka da gompren e ranker diforc’hañ groñs daou dra : ar **furm**, eleze an doare ma vez graet un eztaoladenn bennak en ur yezh roet, hag ar **ster** douget gant ar furm-se. Eemplegañ a ra an diforc’h-se e ranker reiñ anvioù disheñvel d’ar furm ha d’ar ster pe d’ar sterioù douget gant ar furm. Kemeromp, da skouer, ar frazenn-mañ : *me a gan*. Termenet eo peurliesañ er yezhadurioù brezhonek evel “doare-diskleriañ, amzer-vremañ, kentañ gour unan”. Hogen, en un c’henarroud bennak, an “amzer-vremañ”-se a c’hell daveiñ d’un argerzh a c’hoarvezas gwezhall (“bremañ istorel”), d’ar pred dik m’emaomp, d’ur pred da zont, pe c’hoazh hep na ve dave ebet d’un deiziad bennak. Ken direizh eo komz amañ, evit ar verb, eus ar “c’hentañ gour”, rak an hevelep *kan* eo a gaver e frazennoù evel *eñ a gan*, *c’hwi a gan*, *an nen a gan*, h.a., ha setu perak e lavarimp hon eus amañ ur furm **nepgour**, o virout evit ar furmoù a gaver e frazennoù evel *hiziv e kan* an anv a 3e gour. Ken tidel eo komz eus “doare-diskleriañ” pa zaveer d’ar furm : en ur frazenn evel *me a gan*, *mar fell deoc’h*, e tennfe kentoc’h d’an “doare-divizout” e-keñver ar ster.

Kasaus eo avat kemmañ anvioù anavezet mat. Evel a skriv J. GAGNEPAIN :

Il est aussi préjudiciable de modifier, sans nécessité, une terminologie que de prétendre la maintenir lorsqu'elle n'est pas, ou n'est plus fondée. Des deux attitudes, la première mène à la confusion, la seconde ouvre la voie à ces multiples corollaires et aménagements, repentirs de grammairiens espérant, ingénieusement, amender des règles trop évidemment mal posées. ("La sémiologie du verbe celtique" e-barzh Etudes celtiques, 10 1962 43)

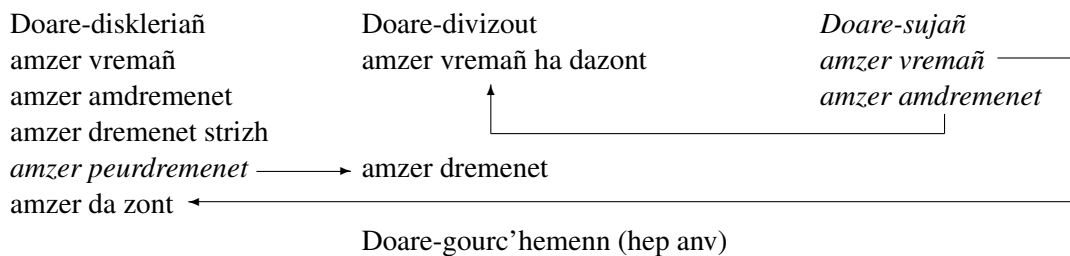
O vezañ m'omp, dre ret, degaset da reiñ anvioù d'ar furmoù verbel, e klaskimp skritelloù a ranko bezañ :

- a) ken goullou ha ma vo gallus e-keñver ster, evit mirout a veskañ a-dreuz furm ha ster ;
- b) oc'h em respont an eil d'eben, evit ma vezint aes da lec'hiañ e-barzh reizhiad ar furmoù ;
- c) aes da arverañ, eleze aes da zistagañ, hag ar berrañ ar gwellañ.

1 An anvadur henvoazel

Lakaomp er-maez ar pennanor, anezhañ ur pennanv gwirion, hag an adanor, anezhañ un adanv doareañ gwirion. Chom a ra neuze ar pezh a anved (KERVELLA, YBB 106 hh.) an "doareoù" hag an "amzerioù" : "doare-diskleriañ, -divizout, -gourc'hemenn, -sujañ", "amzer vremañ, amzer da zont, amdremenet, amzer dremenet strizh, amzer vremañ ha da zont I ha. II, amzer dremenet I ha II". (An diforc'hioù etre I ha II a denn evit gwir d'ar stummoù ha n'eo ket d'ar furm, ha didalvoud krenn int).

Setu an daolenn a c'haller sevel, ar gerioù e stouedoù o verkañ an anvadur arveret gwezhall evit ar c'hrennvrezhoneg hag ar biroù o taveiñ d'ar re arveret gant KERVELLA war-lerc'h HEMON :

Ar c'hemmoù etre deskri vadur ar c'hrennvrezhoneg ha deskri vadur ar brezhoneg bremañ a ziskouez anat e voe dibabet a-ziwar-c'horre an anvadoù arveret, pa n'int ket evit lakaat war wel framm ha perzhioù hon yezh.

2 An orioù

Gwelet hon eus uheloc'h ne oa ket splotus ober gant ar ger **amzer**, hemañ o verkañ meur a dra disheñvel krenn, gwezh ur furm, gwezh un arver. N'eus arvar ebet e teu an amjstregezh-se, evit lod, diwar ar galleg, rak, e saozneg e rafed gant, bep eil, *time, tense*; en alamaneg gant *Zeitstufe*, o verkañ ent resisoc'h ar pred roet gant ar c'homzer da argerzh ar verb, hag ar furm he unan a anver *Zeitform* pe *Tempus*. Kentañ ster **amzer** a virimp gant ar ster resis a gaver en Al. *Zeitstufe*; evit an eil avat, pa zaveimp d'ar furm, eleze pa ra ar Saozon hag an Alamaned gant *tense, Zeitform* pe *Tempus* e raimp gant **or**, anv gourel, liester **orioù**. Perak dibab ar ger-se? Berr tre eo, ar pezh zo ret pa c'hoantaer sevel diwarnañ gerioù kevrennek pe deveret. Pe ster en deus? Amañ ha bremañ n'en deus nemet ar ster-mañ: envel a reer, **orioù** furmoù ar verb azonet gant dibennoù o verkañ ar gour (1ⁿ gour, 2^t gour, 3^t gour, dic'hour, nepgour) hag an niver (unander, liester, anniver; hemañ diwezhañ o talvoud kement ha dic'hour ha nepgour). Pe, lavaret en un doare all: ur skritell eo hon eus lakaet war ar pezh a anved betek-henn an "amzer" sellet outi evel rummad furmoù.

Evit gwir, n'eo ket bet tidel an diuz. Ar re dedennet gant ar yezhoniezh a sello ouzh ar wrizienn Ie. *^e/or- (POKORNY, IEW 326-32) hag ouzh hBr. *doguor* (FLEURIOT, DGVB 148, 277).

e-kichen an **orioù**, e raimp, diouzh ret, gant **anorioù**: **pennanor** (anv-verb), **adanor** (anv-gwan-verb).

Taolennet e c'hell bezañ evel-mañ an orioù brezhonek, oc'h ober gant dibenn an trede gour lies evit oazonañ gwelloc'h:

a) Krennvrezhoneg:

	a	b	c
1	-s-o-nt	-Ø-o-nt	-h-o-nt
2	-s-e-nt	-Ø-e-nt	-h-e-nt

a) Brezhoneg bremañ:

	a	b	c
1	-j-o-nt	-Ø-o-nt	-f-o-nt
2	-j-e-nt	-Ø-e-nt	-f-e-nt

Da skouer:

<i>had-jont</i>	<i>had-Øont</i>	<i>had-font</i>
<i>had-jent</i>	<i>had-Øent</i>	<i>had-fent</i>

Evit ma vo sklaeroc'h an darempredoù hon eus graet amañ gant ar furm anavezet dreist holl e BrT. *hadfont* kentoc'h eget gant ar furm BrL. *hadint* degemeret peurliesañ er yezh lennegel.

Gwelout a reomp e c'hellomp rannañ an orioù hervez daou zoare :

Da gentañ, an orioù azonet gant *o* enebet ouzh an orioù azonet gant *e*. Ar re gentañ a vo anvet **bonorioù**, hag ar re all **eilorioù**.

D'an eil ez eus orioù azonet gant krBr. *-s-*, Br. *-j-* (adstumm gwenedek aotreet er skrivadur : *-z-*) ; orioù azonet gant *-Ø-* (pe mann, rak un diouer a c'hell bezañ ken azonus hag un arouez all), orioù azonet gant krBr. *-h-*, Br. *-f-* (adstumm gwenedek aotreet : *-h-*). Bez' e c'hello bezañ komzet neuze eus "furmoù e *j*", "furmoù e *Ø*" "furmoù e *f*". Spletusoc'h e vo peurliesañ, avat, o envel, bep eil, **atorioù**, **kevorioù**, **ragorioù**. Setu neuze taolenn an orioù brezhonek, eleze an anvioù roet d'ar pezh a anved an "amzerioù", pa na seller nemet ouzh ar furm anezhe :

	Atorioù		Kevorioù		Ragorioù
Bonorioù	<i>Bonator</i>	(<i>-j-o-</i>)	<i>Bongevor</i>	(<i>-Ø-o-</i>)	<i>Bonragor</i> (<i>-f-o-</i>)
Eilorioù	<i>Eilator</i>	(<i>-j-e-</i>)	<i>Eilgevor</i>	(<i>-Ø-e-</i>)	<i>Eilragor</i> (<i>-f-e-</i>)

Lezet hon eus er-maez ar pezh a anver "doare-gourc'hemenn", rak er-maez eus reizhiad ar verb e chom en holl yezhoù en anavez pe dost. Evit e envel e raimp gant **douor** ha termenet e vo, e-keñver furm, evel "an or diglok (hep 1ⁿ gour unan, dic'hour na nepgour) azonet gant *-Ø-Ø-* en 2^e gour unan", sk. keñveriañ an douor 2un. *had-Ø-Ø* hag ar bongevor 3ls. *had-Ø-ont*.

N'eo ket tidel kennebeut dibab an anvioù-se. Furmet eo bet *bon-* ha *eil-* diwar an diforc'h a reer er yezhoniezh indezeuropek etre an orioù diazez hag an orioù o tont da eil. *Kevor* ha *ragor* zo aozet diwar ar wrizienn a roas **or**, hag **ator** diwar ur wrizienn all Ie. **s^e/o^r-* a gaver e kembraeg (sl. FLEURIOT DGVB 277). **Douor** n'eo met bremanadur hBr. **doguor** meneget a-zioc'h.

Anat eo e talv an anvadur-mañ evit ar brezhoneg. Diforc'h krenn e c'hellfe bezañ evit yezhoù all : orioù al latin, da skouer, a vo da vezañ anvet "prezant, ampervezh, pervezh, futur", h.a., re ar saozneg "prezant, preterit", re ar gresianeg "prezant, ampervezh, futur, aorist, pervezh, gourfervezh", h.a. hervez an termenadurioù boas evit ar yezhoù-se : o vezañ m'eo disheñvel krenn o reizhiad, n'eur ket evit ijinañ anvioù brezhonek evite. Pa vo savet ur yezhadur euskarek pe hebreek pe japanek en hon yezh e vo ret ivez ober gant an etrevroadelañ anvadur. Ne dalv an anvadur-mañ nemet evit yezhoù tost d'hon hini, eleze kerneveg ha kembraeg, ma kavimp ivez :

	kerneveg	kembraeg
bonator 31s.	gwelons	gwelasant
bongevor	gwelons	gwelant
bonragor	gwellons	gwelont (krKb. gwelhont)
eilator	gwelsens	gwelasent
eilgevor	gwelens	gwelent
eilragor	gwellens	gwelent (krKb. gwelhent)

Evit ar c'hembraeg, e ra an Ao. GAGNEPAIN gant an anvioù-mañ : “actuel” = ator, “graduel” = kevor, “potentiel” = ragor ; “absolu” = bonor, “conditionnel” = eilor. Gwelloc’h a-bell eo eget an anvadur henvoazel, hogen re anat eo, e-keñver ar galleg, ar meskad etre furm ha ster (sl. l.m. p. 433).

3 Ar verb *bout*, *bezañ*.

Un diaester a sav evit ar verb *bout*. Ouzhpenn orioù ur verb damreizh, eleze :

bonator : <i>boen...</i>	bongevor : <i>bezan...</i>	bonragor : <i>bezin...</i>
eilator : <i>bijen...</i>	eilgevor : <i>bezen...</i>	eilragor : <i>ben...</i>

ez eus furmoù dibarel d’ar c’hevorioù. O menegiñ a reomp evit aesaat an displegadur, dre an trede gour unan anezho :

bongevor reol : <i>bez</i>	eilgevor reol : <i>beze</i>
bongevor leel (I) : <i>emañ</i> bongevor leel (II) : <i>edi</i> bongevor leel (III) : <i>emedi</i>	eilgevor leel (I) : <i>edo</i> eilgevor leel (II) : <i>emedo</i>
bongevor perzhenel : <i>zo</i>	
bongevor spiskediel : <i>eo</i>	eilgevor kediell : <i>oa</i>
bongevor margediel : <i>eus</i>	

4 Ar furmoù skorek gant *bout* ha *devout*

Gant ar § 5 eo studiet ar skorañ dre vras. Ar **furmoù skorek** gant *bout* ha *devout* zo anezho kevreadur anor gwan ur verb gant un or eus verboù **bout** pe **devout**. Da skouer :

- a) “karet omp” : adanor karout, bongevor spiskediel *bout*,
- b) “karet e vezomp” : adanor karout, bongevor reol *bout*,
- c) “karet hon eus” : adanor karout, bongevor kediell *devout*,
- d) “karet hor bez” : adanor karout, bongevor reol *devout*, h.a.

Anvadoù ar furmoù skorek a saver evel-henn :

- a) Furm skorek gant *bout* er bongevor spiskediel,
- b) Furm skorek gant *bout* er bongevor reol,
- k) Furm skorek gant *devout* er bongevor kediell,
- d) Furm skorek gant *devout* er bongevor reol, h.a.

Anvadoù a grenner peurliesañ evel-henn :

- a) Bongevor (spiskediel) skorek gant *bout*,
- b) Bongevor (reol) skorek gant *bout*,

- k) Bongeavor (kediel) skorek gant devout,
- d) Bongeavor (reol) skorek gant devout, h.a.

Furmoù adskorek a reer eus kenaozadur ar furmoù skorek gant adanor ar verb *bout*. Da skouer : “karet omp bet”, “karet hon eus bet”, h.a. Anvadoù ar furmoù adskorek a saver dre lakaat **adskorek** en anvad ar furm skorek keñverek. Skouer : *bongeavor reol adskorek gant bout*. h.a.

5 Ar skorañ

Ur verb a c'hell bezañ skoret gant ur **verb** all : bezañ, ober, rankout, gallout, h.a., pe gant **rannigoù** : a, e, ra, h.a., **araoagennoù** : o, war, h.a., **lerc'hennoù** : kuit, tre, h.a. E daou rumm e ranner ar gerioù skorañ : ar verboù, dindan an anvad **skorverb** ; ar gerioù all, dindan an anvad **skorell**.

Arveret e vez an troioù-skorañ evit eztaoliñ spisadurioù liesseurt, da skouer :

- **an od** (§ 9) : “karet on” (skorverb *bout* o verkañ an **danod**)
- **ar moz** (§ 7) : “ra garin” (skorell *ra* o verkañ an **hetiñ**)
- **an arvez** (§ 8A) : “o redek” (skorell *o b* verkañ ar **c'hempadel**)
- **ar c'houlz** (§ 8K) : “en devout debret” (skorverb *devout* o verkañ ar **c'houlz-kent**)
- **ar c'hevaotadur** (§ 6) : “War a welan, e kavit mat ar chufere” (skorell *e*, o teren ar bennlavarenn).

6 Ar c'hevaotadur.

An islavarenn a c'hell derc'hel lec'h un anv ha bezañ renadenn verb ar bennlavarenn ; pe derc'hel lec'h un adverb o klokaat verb er bennlavarenn ; pe derc'hel lec'h un adanv o klokaat un anv pe ur raganv eus ar bennlavarenn. Dre-se e tiforc'her :

- a) **ar c'hevaotadur anvel**, an isverb (verb an islavarenn) o vezañ derenet gant ar stagelloù **e**, **ma**, h.a.
- b) **ar c'hevaotadur adverbel**, an isverb o vezañ derenet gant ar stagelloù **pa**, **mar**, h.a.
- c) **ar c'hevaotadur adanvel**, an isverb o vezañ derenet gant ar raganv-stagañ **a**, h.a.

Notenn - Er c'houbladoù pennlavarenn-islavarenn adverbel oc'h ober un hollad na c'hallfed ket disrannañ hep distresañ don ar ster, e reer **balegenn** eus an islavarenn, hag **ategenn** eus er bennlavarenn. Skouer : “Mar be glav (balegenn), ned afen ket (ategenn)”.

7 Ar moziou

O vezañ m'hon eus dibabet anvioù diouto o unan evit "amzerioù" ar yezhadur "klasel", n'hon eus ket da bleidiñ ken gant an "doareoù" evit a sell ouzh ar furmoù. E-keñver an arver hag ar ster, avat, e chom "doareoù", ha kalz niverusoc'h eget ar pezh a anved evel-se er yezhadurioù savet war skouer ar yezhadur latin. Setu perak e tilezomp ar ger "doare", re sammet a sterioù a hent all, evit ober gant ar ger **moz**. War skouer ar Saozon a ziforc'h *mode* diouzh *mood*, pe an Alamaned a lake e kemm *Weise* gant *Redeweise* pe *Modus*, e tiforc'homp **modoù** ar preder diouzh **moziou** ar yezhadurezh.

Ar moz a verk emzalc'h an eztaoler e-keñver an argerzh.

Eztaoliñ en e ster yezhadurel hollek a dalvez : reiñ da anavezout un dra bennak. Ar c'healioù eztaolet gant ar verb : ober, bezañ, dont da vezañ, h.a., a lakaer dindan an anvad hollek : an **argerzh**.

E daou bennrumm e ranner ar moziou hervez ma verkont un emzalc'h youlus, un arwant, pe un emzalc'h stadus, un arseliñ, un arvestiñ.

I.- Moziou arwantel.

Niverus eo ar moziou arwantel, ken niverus e c'hellont bezañ hag arlivioù youl mab-den. Spletus eo avat o rannañ e daou rumm :

A.- **Moziou arwantel start** a gaver gant ar youliñ groñs, an arc'hañ (pediñ start), ar rankout, an amboaziñ, an diarbenn kreñv, h.a.

B.- **Moziou arwantel gwan** a gaver gant ar youliñ gwan, ar c'hoantaat, an aotren, ar gouzañv, an dereout, an dellezout, er berzañ, an diwall, an doujañ, h.a.

Notenn.- Displegadurioù hiroc'h a vezo kavet er pennad "Ar sujañ e brezhoneg" gant Ronan AR GLEW, *Preder* 66/21, 1964. An anvadur arveret er pennad-se zo anezhañ un anvadur da c'hortoz. Aes eo avat erlec'hiañ outañ an anvadur degemeret amañ.

II.- Moziou arvestel.

Ar moziou arvestel a empleg bepred un **arvester** hag **arvestadoù**.

1) An **arvestadoù** a renker evel-henn :

a) **ar beziadoù**, eleze ar pezh a zo anezhañ evit an arvester ;

b) **an amveziadoù**, eleze ampleadoù ar beziad, – ha dre ledanaat, ampleadoù nep arvestad ; e gerioù all : ar "bed" ma savlec'hier an argerzh (an den oc'h arvestiñ ouzh skramm e skinwel, pa lavar : "glav a ra", a gemer da amveziad ar bed kinniget dezhañ gant ar skramm)

- c) **an diaweladoù**, pe ar pezh a zo gortozet da vezañ.
- d) **ar faltaziadoù**, pe ar pezh a zo arvestet gant ar faltazi

2) An arvester a studier e-keñver an amveziadoù a gemer, hervez m'oc'hemer :

- a) e-touez ar beziadoù o unan (“Glav a rae pa oan e kêr”)
- b) e-touez an diaweladoù (“Mar bez glav ned in ket”)
- c) e-touez ar faltaziadoù (“Mar be glav ned afen ket”)
- d) kontrol d'ar beziadoù (“Mar bije glav ned ajen ket”)

An arvester a c'haller ivez studiañ e-keñver derezioù e grediñ :

- a) diogeliñ a ra ar pezh a veneg (“Glav a ra”)
- b) arvariñ a ra war ar pezh a veneg (“Ha glav a rafe? ”)

Ar moziou arvestel a ranner e daou rumm : ar **moziou menegiñ** hag ar **moziou tebiñ**.

A. **Ar moziou menegiñ** (amveziadoù kemeret er veziadelezh) a isranner e par an arvester etre **moziou diogeliñ** ha **moziou arvariñ**, hag e par an arvestad etre **moziou beziadel** ha **moziou diaweladel** :

- a) **moz diogeliñ beziadel**, a verk e kinniger evel diogel un dezrevell veziadoù war un diazez amveziadoù kenved dezho (“Glav a rae pa oan e kêr”).
- b) **moz arvariñ beziadel**, a verk e kinniger evel arvarek an dezrevell a reer eus ar beziadoù, hag int war un diazez amveziadoù kenved dezho (“Pêr e ve an den a welan ahont?”)
- c) **moz diogeliñ diaweladel**, a verk e kinniger evel diogel un dezrevell diaweladoù war un diazez amveziadoù kenved dezho (“Avel a vo warc'hoazh”)
- d) **moz arvariñ diaweladel**, a verk e kinniger evel arvarek un dezrevell diaweladoù, war un diazez amveziadoù kenved dezho (“Ha Pêr a zeufe warc'hoazh? ”)

Notenn.- Arabat kemmeskañ ar moz-mañ diwezhañ gant an **erveziadel** (“Pêr a zeufe mar be lavaret dezhañ”).

B. **Ar moziou tebiñ** (amveziadoù kemeret er-maez eus ar veziadelezh) a isranner e :

- a) **moz tebiñ beziadel**, a verk e kemer an arvester un diazez beziadus, eleze bezus-bremañ. (“Mard eus dour er feunteun (bremañ), ez eus ivez er puñs”)
- b) **moz tebiñ c'hoarveziadel**, a verk e kemer an arvester un diazez c'hoarveziadus, eleze bezus-dazont (“Mar bez brav warc'hoazh, ez in”)
- c) **moz tebiñ erveziadel**, a verk e kemer an arvester un diazez faltaziat hep dave d'ar veziadelezh (“Mar deufe eskibion Vreizh. da vezañ brogarour,...”)

d) **moz tebiñ disveziadel**, a verk e kemer an arvester un diazez faltaziat, kontrol d'ar beziadoù (“Mar bize brogarourion eus eskibion Vreizh,...”)

Notenn.- Ne roer amañ nemet ar mozioù pennañ. Eilmozioù a c’haller bepred savelañ e-keñver pep hini anezho, da skouer : **moz kretaat** (diogeliñ da heul un diogelour), **moz amgretaat** (arvariñ da heul un diogelour pe un arvarour), **moz menegiñ darveziadel** (diogeliñ beziadel, arvez ampadel), h.a.

Amañ e kaver taolenn hollek ar mozioù pennañ :

mizioù arwantel	start	youliñ groñs arc’hañ gourc’hemenn rankout, h.a.	
	gwan	youliñ gwan c’hoantaat aotren dellezout, h.a.	
mizioù arvestel	mizioù menegiñ	diogeliñ beziadel	arvariñ beziadel
		diogeliñ diaweladel	arvariñ diaweladel
	mizioù tebiñ	beziadel c’hoarveziadel erveziadel disveziadel	

8 Keñverioù amzerel an argerzh

Uheloc’h eo bet termenet meizadoù an **eztaoliñ** hag an **argerzh**.

An eztaoler zo e darempred gant div amzerelezh da nebeutañ : e hini, hini an argerzh. Pa lavarit : “Dec’h edon e Roazhon” e lakait e kont div amzer : hiziv, mare ma komzit, dec’h, mare a venegit. Alese, e tiforc’her amzerelezh an eztaol hag amzerelezh an argerzh. Dre se e c’hell an eztaoler :

– reiñ an div amzerelezh, distag (“Dec’h edon e Roazhon”), pe gengoulzet (“Bremañ e labouran”, “Nevenoe a ro urzh an argad”)

– reiñ an argerzh evel dizalc’h diouzh an amzerelezh, eleze evel **anamzerel** (“Daou mui daou zo pevar”)

– na reiñ amzerelezh, eleze reiñ an argerzh evel **nebamzerel** (“Debriñ hag evañ”, “Mar klevfe ar sourd ha ma welfe ar c’hoz,...”)

Pa vez roet an div amzerelezh, e saveler keñverioù amzerel liesseurt etre an eztaol hag an argerzh :

A. Keñverioù an argerzh gant e amzerelezh dezhañ e unan.

B. Keñverioù an argerzh gant amzerelezh an eztaol.

K. Keñverioù an argerzh gant amzerelezh un argerzh all.

D. Keñverioù an eztaol gant amzerelezh an argerzh.

8.A An arvez

An arvez zo anezhañ keñver an argerzh gant e amzerelezh.

Ar c’heñver-se a c’hell sellout ouzh prantadelezh an argerzh ha bezañ :

enkerzhel, mar sell ouzh un deroù (“dinijal”),

mezkerzhel, mar sell ouzh ur c’hreiz (“nijal”),

ezkerzhel, mar sell ouzh un diwezh (“dizerc’hel”).

Ar c’heñver-se a c’hell sellout ouzh padelezh an argerzh ha bezañ :

predel, mar meizer an argerzh evel berrbad (“blinkal”)

padel, mar meizer an argerzh evel hirbad (“chom”)

trebadel, mar bez kendalc’hel an argerzh (“keneil e oa din”)

ampadel, mar bez degouezhel, spanaennek (“e du e-veze gwisket”)

kempadel, mar merk an argerzh ur stad (“edon o labourat”)

Ar c’heñver-se a c’hell sellout ouzh aliested an argerzh ha bezañ :

untaoladel, mar c’hoarvez an argerzh en ur wezh (“dont a ris”)

astaoladel, mar c’hoarvez an argerzh en ouzhpenn ur wezh (“dont a raen”)

dastaoladel, mar c’hoarvez an argerzh e gwezhoù mui pe vui reoliek (“bep sul e teuen”).

8.B An amzer

An amzer zo anezhi keñver an argerzh gant amzerelezh an eztaol.

Teir amzer ez eus : an **tremened**, ar **bremañ** , an **dazoned**.

Notenn I.- Yezhadurion 'zo a laka dindan an anvad amzer daou rumm hervez ma saveler mare an argerzh e-keñver amzerelezh an eztaol (**amzerioù eeun** pe **dizave**), pe hervez m'en savlec'hier e-keñver amzerelezh un argerzh all (**amzerioù daveel**). Kavet ez eus bet gwell mirout an anvad **amzer** evit an “amzerioù dizave” hag an anvad **koulz** evit an “amzerioù daveel” (kv. : 8.K.).

Notenn II.- E brezhoneg, evel en un niver a yezhoù indez-europek all, e seller ouzh “div amzer dremenet”, a reer anezho an **amdremened**, hag ar **strizhtremened**. Diforc'h int dre an **argouezh**: (kv. : 8.D).

8.K Ar c'houlz

Ar c'houlz zo anezhañ keñver an argerzh gant amzerelezh un argerzh all.

“Amzerioù daveel” a vez graet ivez eus ar c'houlzioù. Termenet e vez pep hini dre zaveiñ da amzer an argerzh all. Setu da skouer ar c'houlzioù o taveiñ d'an amzer amdremenet ha d'an amzer-vremañ :

<i>amdremened kent</i>	“ (evañ a raen)	pa 'm boa debret”
<i>amdremened neskent</i>	“	p'edon o paouez debriñ”
<i>amdremened kengoulz</i>	“	p'edon o tebriñ, pa zebren”
<i>amdremened nesgoude</i>	“	p'edon o vont da zebriñ”
<i>amdremened goude</i>	“	pa'm boa c'hoazh da zebriñ”
<i>bremañ kent</i>	“ (evañ a ran)	pa'm eus debret”
<i>bremañ neskent</i>	“	p'emaon o paouez debriñ”
<i>bremañ kenkoulz</i>	“	p'emaon o tebriñ, pa zebren”
<i>bremañ nesgoude</i>	“	p'emaon o vont da zebriñ”
<i>bremañ goude</i>	“	pa'm eus c'hoazh da zebriñ”

Ur roll kevelep a savfed o taveiñ d'ar strizhtremened ha d'an dazoned.

Rolloù koulzioù a saver heñveldra o taveiñ d'an nebamzerioù ; neuze e veneger ar moz pe ur spisadur all :

<i>antermenel kent</i>	“m bout debret”
<i>antermenel neskent</i>	“bezañ o paouez debriñ”

h.a.

disveziadel kent “(evañ a rajen) pa ’m bije debret”
disveziadel nesKent “(evañ a rajen) pa vijen o paouez debriñ”

Notenn.- An adkoulzioù (pe amzerioù addaveel) zo anezho keñverioù a eil derez eus an argerzh gant amzerelezh un argerzh all. Anvet e vezont dre rakgeriañ gant *ad-* meneg an dave en anvad ar c’houlzioù keñverek. Skouerioù : *amdremenad adkent* (“Pa ’m boa bet koaniet”); *bremañ adkent* (“Pa ’m eus bet evet”); *antermenad adkent* (“’bout bet debret”); *disveziadel adkent* (“Pa ’m bije bet debret”); . h.a.

8.D An argouezh

An argouezh zo anezhañ keñver an eztaol gant amzerelezh an argerzh.

Sell an eztaoler a c’hell kouezhañ war ur prantad resis eus dedroadur an argerzh, hag e reiñ da skouer evel kaset da benn (**argouezh peurveradel**), pe, er c’hontrol, evel nann kaset da benn (hep pleidiñ gant gouzout ha kaset pe get e voe da benn) (**argouezh darnveradel**).

Gwelet eo bet diagent ez eo diforc’h dre an argouezh an amdrened (dezhañ an argouezh darnveradel) diouzh ar strizhtremenad (dezhañ an argouezh peurveradel).

9 An odou

Gant ar verboù o verkañ un ober, ez eo an **od** ar c’heñver etre an divoud merket gant ar rener hag an ober merket gant ar verb. Mar merk ar rener an oberour, emañ ar verb en od gwezhoberel, pe **gwezhod**. Mar merk gouzañvour an ober, emañ ar verb en od danoberel, pe **danod**. Mar merk ar rener un divoud war un dro oberour ha gouzañvour an ober, emañ ar verb en od emoberel, pe **emod**. Odou all evel an **amod** (“En em c’houlen a ran...”), ar **c’henemod** (“En em gannañ...”), h.a., a studier ivez.

10 Klozadur

N’eo an notennoù-mañ nemet un alberz eeunaet eus ar rummadoù a ranker arverañ e studi frammadel hon yezh. Er bed a-bezh e tilezer ar rummadoù kozh diwanet eus ar yezhadurioù latin ha gresianek, ha didalvoud e ve mirout evit ar brezhoneg ur framm na glot ket gantañ pa na voe ket graet evitañ.

Boas e vezer da damall d’ar yezhadurioù kozh kemer framm al latin hag ar gresianeg evit deskrivañ yezhoù a zo pell bras o framm diouzh hini an div henyezh-se. N’eo ket aze koulskoude

emañ ar pennañ tamall a zleer ober dezho. O si brasañ eo e rummont ar gerioù evel binvioù tonket d'ur gefridi ha d'ur gefridi hepken.

Hevelep doare taolennañ, mat evit bed an ardivinkoù, ne glot ket gant traoù ar vuhez, ar yezh en o zouez. Dereat eo ober “milin-gafe” eus ar benveg a dalvez da valañ kafe. Petra soñjal avat eus ober “skraperez” eus an dorn ha “denerez” eus ar genou, – pa ouzer e talvez an daou organ-se da gant ha kant kefridi all ouzhpenn.

Klask envel furmoù ar yezh diwar ar c'hefridioù o deus evel ma ra ar yezhadurioù “klasel” zo ken amzere hag ober “ar skraperez” eus an dorn pe “an denerez” eus ar genou ; ar skritell a gloto gant unan eus ar c'hefridioù, hogen a zegaso droukvesk pa vo meneget ar c'hefridioù all. An anvad kozh “doare divizout amzer vremañ ha da zont” da skouer a denn da gefridioù niverus n'o deus netra da welout na gant un diviz bennak, na gant un amzer vremañ pe da zont.

Ra welor amañ un digoradur hepken d'ur studi donoc'h, an hini a ren da skouer skolidi S.A.D.E.D. Ganto dreist holl eo bet hor preder p'hon eus savet an notennoù-mañ.

) o ((

ABANNA

Bezout ha hanvout

Ne m boa ket bet tro da studiañ kalz HEIDEGGER betek warlene. L. LEMOINE en deus pouezet warnon kement avat ma 'm eus lakaet war va zaol-noz oberoù ar prederour alaman-se, *Sein und Zeit, Was ist Metaphysik?*, *Vom Wesen des Grundes*, *Der Satz vom Grund*. Reizh e vije bet enta lakaat anv L. LEMOINE e-kichen va hini e penn ar skrid-mañ, – tennet eo an danvez anezhañ eus al lizheroù hon eus eskemmet. Ne m eus ket eñ graet peogwir e samman gantañ ur gefridi estren d'ar preder a renas hon eskemmoù-studi.

Ar gefridi-se eo kompezañ un dael nevez diwanet a-zivout en daou c'her **bezoud** ha **hanvoud**. N'emañ ket rannet an Emsav etre daou gamp enebour en abeg dezho. Koulskoude, pep hini eus an daou en deus kavet dalc'hidi, a zo evel just enebidi egile. Dalc'hidi *bezoud* a varn *hanvoud* evel diezhomm, kembraek ha luzius. Dalc'hidi *hanvoud* a garfe distroadañ *bezoud* en abeg d'e stumm hiron, d'e ster tidel, ha pa na c'haller ket e zisplegañ evel verb hep kouezhañ e displegadur ar verb *bout*. Un dro hollekoc'h a gemer an tabut, hag enebid a reer hengoun VALLÉE ouzh nevez-intioù S.A.D.E.D., ha labour S.A.D.E.D. ouzh divrazadurioù VALLÉE. Marteze e kemero un dro ledanoc'h c'hoazh betek bezañ un arvell etre dalc'hidi hag enebidi prederouriezh an Dasein? ...

Merkañ a ran diouzhtu e ra S.A.D.E.D. gant **bezoud** ha gant **hanvoud**. Hag, e gwir, eus an daou ez eus ezhomm.

Lec'hienn voutin zo enebid *essentia* hag *existentia*. Er Grennamzer e voe spisaet ar c'heñverioù etrezo, ar stervaoù dindano : aes e voe d'ar yezhoù broadel kavout kenedc'heriadoù dezho er 16t hag er 17t kantved. Abaoe kant vloaz avat, da heul diorreadur ar brederouriezh alaman, ez eus bet keflusk en domani-se eus ar preder. Ar sterva a veze gwezhall hini *existentia* zo bremañ gwall ziempret ; an holl yezhoù, da heul an alamaneg, a glask en em ober diouzh an diempradur. Ur yezh ken skornet hag ar galleg a daol bagudennoù evel *existence*, *exsistence*, *exsistance*, h.a. N'eo ket puilh ar c'hlorofil enno, ha tabutoù zo ivez en-dro d'ar sturyezhourion barizian-se a soñj en alamaneg o kaozeal henlatin. Ur ger alamanek zo tremenet koulz en holl yezhoù : **Dasein** ; spisaet e voe e ster gant WOLF en 18t kantved, ha neuze gant HEIDEGGER a reas anezhañ ger-alc'houez, un domani a-bezh eus ar preder. Setu perak ne gaver kenedc'heriad ebet dezhañ er yezhoù all. E brezhoneg, – dudius e vo un deiz embann al lizheroù a voe eskemmet evit diluziañ ar gudenn-se, – ez eur disoc'het o kemer an emzalc'h-mañ : degemerout *Dasein* ne zle ket mirout ouzhimp a wiskañ war ar sterva diorreet en e ser termennoù brezhonek resis, dezho ur c'hevazaster kengerel uhel.

Pal ar skrid-mañ enta zo resisaat talvoudegezh an daou dermen arzalet **bezoud** ha **hanvoud**.

Bezoud ha bezañs.

Ar bezoud zo e-kreiz prederioù an naturoniour MENDELEEV, savet gantañ taolenn ar c'horf-ouù eeun e 1869, a stagas da zeskrivañ spesoù kimiek na oant ket bet kavet c'hoazh en natur, met a zlee bezañ anezho, hervezañ; peogwir e chome toullou en e daolenn. Hag, e gwir, un nebeut bloavezhioù goude e voe dizoloet ar galliom, ar skandiom, h.a., metaloù raktaolennet gant ar c'himiour rusian. Aters dizehan an naturoniour eo: ha bezoud zo d'ar pezh a arlakaan? Ar bezoud emañ e chal gantañ avat zo bepred ar bezoud eus un dra bennak; ur wezh gwiriet bezoud ar pezh a arlakaed, ez ehaner a blediñ gantañ.

Bezañs zo ur ger a glever alies gant imbourc'herion an natur. **Bezañs un aezhenn en aergelc'h**, da skouer. Resisoc'h e vefe lavarout marteze: **bezañ un aezhenn en aergelc'h**, ha mirout **bezañs**, en abeg d'an arster denek a zo warnañ, evit menegiñ ar c'heñver-den. Pa seller mat ivez, arver *bezañs* er skouer *bezañs un aezhenn* zo anezhañ un astenn ster hepmuiken diwar an arver evit menegiñ ar c'heñver-den.

An hini a laka kudenn da vat war ar bezoud, ar vezañs, n'eo ket an naturoniour, ar prederour eo. Ar prederour a lez gant re all an emell da c'houzout petra a zo dezhañ bezoud ha divezoud. E aters dezhañ zo: **petra eo ar bezoud?**

Bezout ha hanvout.

“Un trolern eo evit ar preder stouiñ war islonk ar verb **bezout**, na c'haller, a hañval, lavarout netra war e zivout, na c'haller e veizañ nemet diwar-bouez an adanv **beziat**.” (LEVINAS)

HEIDEGGER koulskoude a gemeras da gefridi e vuhez prederiañ war an islonk-se.

Ur maen zo aze war va zaol. Komz a c'hallan eus ar **bezoud** anezhañ, e lakaat evel o **vezout** ent werc'hek, eleze ober anezhañ ur **beziad** (*Seiendes*).

Va c'heneil Yeun zo azezet en tu all da m zaol, emaomp o tivizout. Mar trofen outañ ar sell em-aon end-eeun o paouez parañ war bezoud ar maen, o tarbar dezhañ ur bezoud-tra na mui na maes a-rumm gant bezoud ar maen, hep mar e lammfe va c'heneil gant ar feuk. Dellid bras HEIDEGGER eo bezañ graet un diforc'h krenn etre ar bezoud-den hag ar bezoud-tra. Pa na ouied araozañ diforc'hañ ar beziadoù nemet dre o anien (*essentia*), e verkas HEIDEGGER ez eo evit mab-den an diforc'h da vezañ graet dre ar bezoud (*existentia*). E-se, ez enebas ar *Seiendes* ouzh an *Das-ein*. *Seiendes* eo kement tra a ra ar bed, ha mab-den e unan e kement ha ma seller outañ evel tra e-touez an traoù all o trebadout en ur bremañ eeun; an **Dasein** zo ar bezoud-den, ar vezañs ma c'hell drezi bout bezant ar beziadoù all, ma c'hall drezi dont beziat an diveziat, pa emañ-hi war drehont bepred d'ar beziat.

Ar maen a c'hell bout bezant pe ezvezant. An den ivez a c'hell bout bezant pe ezvezant evel ar maen; ouzhpenn avat, e ranker lakaat un doare denek da vout bezant na c'haller e nep mod

diren da vezañs eeun ar maen. Ar bezoud-den zo da venegiñ kentoc'h evel bezout-den, eleze dre ur verb (Das Dasein ist sein Da); ar bezoud-tra ne c'haller menegiñ nemet dre ur substantiv. Ar bezoud-tra zo bezoud ur beziad klenket etre beziadoù all, – evel ar maen aze war va zaol etre ar pakad paper skriverez ha va c'haier notennoù, – bezant hepken pa zeu ur vezañs-den da enaouiñ ar vezañs ennañ; dezhañ ur bezoud dilusk; o **padout a-dreuz** hag a-youl reuz ar bed, ur bezoud a dermenfen evel ur **bezoud war drebad**. En enep, ar **bezout-den**, an *Dasein*, zo ur **bezoud war drehont**. Petra dalvez: **bezoud** pe gentoc'h **bezout war drehont**? Emañ an den beziad e-touez ar beziadoù, ha war un dro bepred ouzh o zrehontiñ. Trehontiñ ar beziadoù ha neuziañ ar bed zo an un dra, eme HEIDEGGER e *Vom Wesen des Grundes*; a zo da intent: an un dra eo bezout-den ha trehontiñ; an un dra eo ar vezañs-den hag an andoniañ-bezañs. An **In-der-Welt-sein** (ar bout-er-bed), dere mab-den, ne c'hell bezañ meizet nemet dre al lakadenn all: “**Welt ist nie, sondern weltet**” (ar bed n'eo nepred, ar bediñ eo a zo).

Aes eo kompren ez eas HEIDEGGER da glask gerdarzh hag arver al latin **existere**, orin an termen **existentia**. **Existere** a dalvez: sevel diouzh, dont er-maez eus, dont da vezañ, disoc'hañ, en em ziskouez. Ha dres, an Dasein zo an “dont er-maez”-se, an trehontiñ-se merket er ger latin abaoe tri mil bloaz. Ken na voazias HEIDEGGER an dilatinadur **Existenz** gant e ster gerdarzhel: “**Das Wesen des Daseins liegt in seiner Existenz**”. Ar yezhoù all a rankas mont da heul; un alberz hon eus bet uheloc'h eus an disentezioù a gemeras ar galleg evit parraat ouzh ar mesk a save etre ster gerdarzhel ha ster arverel an termen **existence**: hervez an degouezh e skriv ar brederourion c'hall **existence, existence**, h.a. Ar frazenn diaraok a droont da skouer: “**L'essence du Dasein consiste en son existence**”.

Hag e brezhoneg? Rankout a raimp degemerout, goude *Dasein*, ur ger **eksistañs*? Nann, peogwir hon eus ar c'hendec'heriad gerdarzhel hag arverel rik eus *existere* en hon yezh. **Hanvout** eo. Ster arverel ar ger hollbredenek-se zo: dont, dont er-maez eus; hep kontañ un eilster war ar Substantiv: tonkad, na vefe ket dinac'het, pell a se, gant ur prederour a'n Dasein²³. E ster gerdarzhel, e dalc'h hini ar rakger **han**, zo: bout estreget, disheñvel, er-maez. Treiñ a reomp frazenn HEIDEGGER: “**Das Wesen des Daseins liegt in seiner Existenz**” evel-henn: *Anien ar bezout-den zo en hanvout*. Ra geñverior gant an droidigezh c'hallek bremañ...

Techet e ve tud 'zo da welout aze kendegouezh rik. Tremen a rafent hebiou da unan eus perzhioù al lavar: mirout en e blegoù luskoù donañ anien mab-den. N'eus kendegouezh ebet pa zeu ur prederour da zizoleiñ doareoù ar bezout-den war un dro en e brederiadennoù hag enskrivet en ur ger latin o redek ar bed abaoe kantvedoù. N'eus kendegouezh ebet pa gavomp an hevelep enskrivadur en ur ger keltiek ken kozh-all ha stummet diwar elfennoù disheñvel krenn.

²³a-zivout ster arverel **hanvout**, sl.: Preder, 2/50, 1958; FLEURIOT, *Le Vieux-Breton, Élément d'une Grammaire*, Paris, 1964, p. 323-4. A-zivout ar ster gerdarzhel, sl.: FLEURIOT, *Dictionnaire des Gloses en Vieux-Breton*, Paris, 1964, p. 206.

Notennoù-klozañ

Goulenn a ran digant lenner ar skrid-mañ dispartiañ ervat an daou seurt kudennoù a sav gantañ : e-keñver danvez, e-keñver furm.

1. Kudennoù e-keñver danvez. N'eo ket va fal brudañ dre an Emsav prederouriezh HEIDEGGER. E studiañ a reomp, keneiled ha me, evel m'hon eus studiet dec'h HUSSERL, HEGEL, MARX, DESCARTES, MERLEAU-PONTY, evel ma studiimp warc'hoazh MARITAIN, LENIN pe LAO-TSEU. Se a rankan lavarout pa anavezan stuz ar speredoù e Breizh. E forzh pe vro e studier didrabas prederourion ar mare, pe re ar mareoù all, ez embanner studiadennoù warno ; e forzh pe vro nemet e Breizh. E Breizh, ouzhpenn n'o studier ket, ouzhpenn na studier ket, a-walc'h eo deoc'h distagañ o anvioù evit tennañ warnoc'h an diskred. Ha komz a rit eus MARX? setu c'hwil marksour. Eus SARTRE? Emaoc'h war hent an diroll. Eus NIETSCHE? HITLER n'emañ ket pell...

2. Kudennoù e-keñver furm. Bezet pe vezo, digoret ez eus bet gant prederourion an Dasein domanioù ec'hon d'ar spered, ha gounezet stervaoù nevez d'ar yezhoù. Nac'h a c'haller heuliañ ar brederouriezh-se. Ne c'haller ket dinac'h bezoud an domanioù nevez-se, ar stervaoù nevez-se. Hon dlead eo gwiskañ warno ul lavar en hon yezh.

o o o o
o o o
o o
o

Goulven PENNAOD

Krennvrezhoneg *hambout*, /hambut/

1 Testennoù :

*Quement a yoaë guiryon eff ho diprisonas
Han re a yoaë en tan berñ en iferñ a manas
Ha quement a yoaë glā a poan eff ho lamas
Comps doare ho hābout hep dout so hyrvout bras.* P. 158

*Couls an creff hac an fall, so en dan é gallout, d'ar marv
Ne achap merch na man; vn lam diouc l. : diouz é hambout.* M. 111-112

*Ne uoe guet da ambout bout sur emb. emb. 1647 : hambout emb
Rac me az les en oppressur.* B. 723

2 Studi ar ger :

Studiet eo bet ar ger-mañ dreist holl :

1° gant ERNAULT, DEBM 308, ma vez skrivet **hanboud**, hervez embannadur P. gant LA VILLEMARQUÉ. Seul welloc'h e voe degemeret ar skritur-se, diwar **hābout**, ma voe tostaet ouzh Kb. **hanfod** ha krBr. **ahano**, h.a. An enklotenn e M. 112 a ziskouez e tleer klokaat en **hambout**. Troet eo gant Ernault “état, manière d’être” evit P., “pouvoir” evit M. ; en e embannadur eus ar *Mirouer* e tro gant “domaine”.

2° gant ERNAULT, DEBM 202, evit B. 273, troet amañ “manière d’être, état” ; hep troidigezh en embannadur ar skrid. Dave da DEBM 308.

3° gant HEMON, TPMB 53, troet “situation”.

4° gant FLEURIOT, DGVB 63, 137, 206, ma en tostaer ur wezh ouzhpenn ouzh Kb. **hanfod**.

5° gant FLEURIOT, GVB 323-24, ma en tostaer ouzh hBr. **dianguet** /dianwet/ sp. “hipagie .i. uade”, gant an notenn-mañ : “Le bret. moy. **hanboud**, **hambout**, du sens de “venir, provenir” a pris les sens de “venue” et de “destinée, sort” et il ne semble pas exact de le traduire, par “état, situation”... Il semble y avoir dans ces ex. une idée de “venue”, de “provenance” de changement d’état. Dans le dernier ex. le sens de “venue” (M.) parait clair. Ce sens est d’ailleurs plus en accord avec celui du v. Bret. et celui du gall. **hanfod** “to be from, to come”, “provenir, venir”.

Met daoust hag an Ao. FLEURIOT ne voe ket levezonet gant e rakvarn war orin ar ger?

3 Verboù kevrennek eus *bout* e krennvrezhoneg.

Kavout a reer meur a verb kevrennek eus **bout** e brezhoneg krenn ; setu-i, hervez LE ROUX VB 203-4, FLEURIOT GVB 323-24, LEWIS LLC 45-46 :

<i>hoarvout</i> ,	bBr.	<i>c'hoarvout</i>
<i>darbout</i> ,	bBr.	<i>darbout, darbet</i>
<i>gouzuout</i> ,	bBr.	<i>gouzout</i>
<i>aznauout</i> ,	bBr.	<i>anavezout, anaout</i>
<i>talvout</i> ,	bBr.	<i>talvout</i>
<i>esuezañ</i> ,	bBr.	<i>ezvezant</i>
<i>diuout</i> ,	bBr.	<i>divout, a-zivout</i>
<i>hambout</i> ,	bBr.	?

Un dra a c'haller merzhout raktal : skrivet e vez er c'hemmadur /b/ :: /v/ en holl verboù nemet e **darbout**, chomet /darbut/ hiziv c'hoazh, evel **darbod** e kembraeg, hag er verb **hambout** studiet amañ. Evel hon eus gwelet, krBr. **hambout** n'eo kavet met teir gwezh e krennvrezhoneg, hag an teir gwezh-se ez eo skrivet gant **b**. Dre zegouezh ne c'hell ket bezan ha dav eo dimp degemer e veze distaget /hambut/.

Ne c'hell ket neuze bezañ an hevelep ger ha Kb. **hanfod**. Met petra eo **ham-** hep kemmadur war e lerc'h?

4 krBr. *hambrouc*, bBr. *ambroug*.

Kavout a reer **ham-** e brezhoneg krenn, hep kemmadur war e lerc'h er ger **hambrouc**, sl. DEBM 308, GMB 311, DGIB 93. Heverk eo e ve atav skrivet gant **h-** e krennvrezhoneg. E kerneveg krenn e kaver **hembronk**, adanv **hembrynky** “to lead” ; sl. VAN TASSEL GRAVES, OCV 67. Tostaet e oa bet endeo *-broug* ouzh Al. *bringen* gant JUBAINVILLE, EGLC 30, sl. WALDE-HOFMANN LEW ii 142.

Dont a ra **ham-** amañ eus Ie. **sm-*, IEW 903, o talvout “a-unan, a-gevret”, derez gwan **sem-* “unan”. Anavezet mat eo ar rakger-se en henindieg *sa-*, gresianeg *ha-*, hogen ivez en iwerzhoneg *sam-* (sl. *sam-ildanach*, lesanv Lug, RC 12, 123 ; gw. EC 7 438). Ster **ham-broug** neuze zo “degas a-unan.”

Gant ar verboù avat, en henindieg e reer gant ur furm all eus an hevelep rakger, *sam-* o tont eus Ie. **som-* ; evel-henn e kaver *sam-bhūta* “being or come together, united or combined with ; become, born...” (MONIER-WILLIAMS, SEL 1179). Ur furm Ie. **sm̥-bhutā* a vije aet da kKt. **sam-butā* ha da Br. **hambout** ha ne hañval bezañ arvar ebet ez eo amañ e tleer mont da glask orin hor ger.

5 Ster krBr. *hambout*.

Ar ster “tonkad” roet gant FLEURIOT a glot, met spisaet e c’hell bezañ gant meiziad “a-unan” rak **hambout** a dal, ent strizh “bout a-unan” :

P. 158 : “komz eus an doare ma’z int a-gevret”

M. 112 : “diouzh ar bezañ a-unan gant ar marv”

B. 723 : “da vezañ er bed”.

0 0 0

abENNEZ

E sigur plaenadur testennoù al lennegezh

Pep testenn da zisplegañ, da blaenaat, zo enni :

- a) **an danvez** ;
- b) **ar stumm**.

Mennozioù, savboentoù a venn an oberour reiñ deomp – pe e liv deomp un arvest, un dudenn, ur gouron. Peurliesañ enta, ez eo war an danvez e ranker prederiañ da gentañ razh, hep sellout re ouzh ar gerioù a dalvez d’an oberour d’e zisplegañ. Da heul hepken, e c’hell ar stumm bout studiet. Liammañ avat zo d’ober an div studienn-se. Gant prederourion pe veizourion zo, e c’hell an danvez bout talvoudusoc’h eget ar stumm. En enep, gant barzhed pe zanevellourion zo, e c’hell bout nebeut a zanvez, hogen ur bern troiennoù espar ha barzhoniezh en displegañ.

A - Studienn war danvez ur pennad

Pa zeraouer studiañ danvez un destenn, e ranker klask war :

1- ar **mennozioù**, eleze kement a ya diouzh ar poell. En *Antekrist* gant MALMANCHE, da skouer, e kinnig deomp an oberour un devarnadenn eus ar Bibl, a ro un arvez divoas d’ar pezh.

Dav eo diferañ ar pennvennoz, ar pennzarvoud, ar penngraf eus ar pennad da blaenaat. Merzhout a c’haller e vez meneget alies gant an talbenn, pe e linennoù kentañ pe ziwezhañ an destenn.

Kavout ar mennozioù stur d’ar pennad, pe an darvoudoù a bouez d’an displegadur.

E pep pennad, pe welloc’h rannbennad, e vez peurliesañ mennozioù pe darvoudoù da eil, a vez pe disrannet pe vesket gant ar re bennañ.

War-lerc’h bout roet da anaout mennozioù un destenn, e ranker o displegañ. Displegañ ur mennoz, e ster boas ar ger, eo e reiñ da veizout d’al lenner pe d’ar selaouer. Pa vez bet meizet ervat mennozioù ha talvoudoù ur pennad, e vez splotus diskouez perak emañ hevelep mennozioù gant an oberour ha n’eo ket reoù disheñvel. Evit traoù boutin ar vuhez pemdeziek, ne vezer ket war glask da hevelep displegadur : mennozioù, doareoù, c’hoantoù zo a vez, hañval ganimp, anat hag eeun pa’z o c’haver en-dro dimp ha pa vezont mui pe vui hor re ; a-wezhioù avat en em c’houlenner perak e vez ur mennoz pe ur c’hoant bennak diforc’h diouzh hor re ha re an dud dre vras en-dro dimp. Mar degouezh dimp klevout ez eus bet savet ur gevredigezh a-enep distruj ar gwez, en em c’houlenner perak. Ar perag-se an hini eo a zo da sevel ouzhimp a-zivout ar pennadoù a vez dimp

da studial. Perak emañ bet LA BORDERIE war-dro an Hanez e-lec'h bout barzh pe romantour? Peogwir ez eus bet tud douget a-viskoazh da glask ar perag eus stad an traoù, peurgetket pa vez keal eus stad ur vro e vez.

Ginidigezh, peragoù ar mennoziou a c'haller da zisplegañ oc'h atersiñ evel-henn :

a) Hag eñ e teu mennoziou an oberour eus e amved, eus drevezadur mennoziou e gempredidi pe darn eus e gempredidi, evel ma vez ar vugale vihan o c'hoari bleinañ kirri-tan dre zreveziñ. 'ar re vras en-dro dezhe ;

b) Hag eñ e teuont kentoc'h eus kelc'hva strishoc'h e diegezh pe e geneiled. Evel Beltram AN ARC'HANTREZ, desavet en-dro da 'Gustum Breizh, a reas e vuhez-pad en-dro d'ar savadur-se ;

c) ha dioutañ e unan eo marteze mennoziou ar skrivagner ; e vennoziou pe darn dioute a c'hell bout dibar. Gouzout ne c'haller avat ez int dibar nemet goude bout gwiriet n'int ket diouzh amved e gempredidi pe lod anezhe. A-wezhioù, e vez skrivagnerion dezhe mennoziou a-c'hin da re o c'hempredidi hag, en eskemm, enep dezhe : ar meni stourm-se an hini eo a vez neuze da zisplegañ.

Goude bout plaenaet war devouderezh ur mennoz gant ur skrivagner, e vez da arwelout o heuliad pe o delanvad. Evel *Barzhaz Breizh* a zedennas, sañset, tud zo d'an Emsav.

2 - **an trivliadoù**, eleze kement a ya diouzh ar galon. Poellaet ne vez ket war e drivliadoù, war blij-usted ur frond, ur boued : o merzhout ne raer ken. Ne boellaer ket kennebeut peurliesañ war luskoù e galon : fromet e vezer o welout un arvest, o kejañ ouzh un den bennak, o tegemer un nevezded, "hep gouzout dimp perak". Evel reizh, ez eus mennoziou mesket gante trivliadoù, fromennoù, ha nebeut poellaet.

Kenseurt, pe genstur da vihanañ, e vez an atersoù d'ober a-barzh displegañ ar mennoziou hag an trivliadoù.

Meizadur an trivliad ezgeriet a vez bepred d'ober. Eeun e vez peurliesañ ar meizdisplegañ, ha berr, dre ma vez anat ha stlenn an trivliad. A-wezhioù koulskoude, e vez arlivioù kemplezh ha kelluz ha soutil er pennad : an arlivioù zo a ranker teurel meiz warne, o diskejañ hag o dielfennañ.

Da zisplegañ abegoù hag amlegadoù an trivliadoù, e vez graet diouzh hentennoù kevelep da re ar mennoziou. Pouezañ a ranker ober dreist holl war amlegadoù personel d'an trivliad. Diouzh buhez an oberour, e c'haller tennañ sklêrijenn war un trivliad ezgeriet gantañ. Dirak hevelep darvoudoù, ne vez ket heñvel trivliad ur c'hristen hag un andouead, ur mezeg hag ur vamm, da skouer. Pehini e oa stad an oberour pa skrivas ar pennad? Pehini e oa bet e vuhez betek neuze? Pe zarvoudoù a voe e devoud da hevelep aoz ennañ? Peurliesañ e vez mat studiañ delanv amved an oberour, kelc'hva e diegezh, doare e gelennadur. Evel levezon barzhed zo, da vare ar romantelezh, war re all.

Stagañ a c'haller ivez delanv an oberour warnañ e unan. Ha padus e voe gantañ hevelep trivliad? War greñvaat pe war wanaat ez eo bet? Ha levezonet eo bet buhez hag ene ar skrivagner gantañ?

3 - **an traezoù**, eleze livadur, taolennadur un arvest, un dudenn, ur gouron, a c'haller kavout e pennad pe bennad eus ur skrivagner, pergen ur romantour pe un hanezour, a laka da sevel el lenner ar gwel eus an 'traezoù displeget. O reiñ da welout a venner, hep goulenn re diganimp prederiañ warne, hep kinnig ouzhimp kavout fromoù a-du pe a-enep dezhe... Anat eo avat e c'haller kejañ a-wezhioù gant pennadoù mesket enne livadur un dra gant ar c'hoant lakaat da sevel el lenner trivliadoù pe zoken prederioù.

A-barzh displegañ pennadoù a zo oute taolennadurioù, livadurioù, skeudennadurioù eus ar pezh a ya diouzh ar skiantoù, tud pe draezoù, e ranker mont en un hentenn diforc'h diouzh an hini a dalvez da studiañ ar mennozioù pe an trivliadoù. A-wezhioù e vez dimp da zielfennañ ar pennad e berr gomzoù, da ziskouez ez eus bet livet gant an oberour ar stumm-mañ-stumm eus e dudenn pe eus e arvest, ha da c'houde ur stumm all...

Ne vez ket peurliesañ da zisplegañ perak ez eus bet diskouezet an arvest-mañ-arest pe an dudenn-mañ-dudenn. Studiañ a ranker dreist holl penaos ez eo deuet an oberour d'hon lakaat da welout ar pezh a venn diskouez. Evit diskouez tud pe draoù gwir, e ra al livour diouzh ar gouloù hag al livioù; dremmwelout a c'haller en un taol an arvest penn-da-benn livet gant al livour. Evit diskouez tud pe draoù, ne vez gant ar skrivagner nemet gerioù da ober gante. Startoc'h eo enta dezhañ eget d'al livour. Pleustriñ a ranker war an doareoù arveret gant an oberour a-barzh diskouez an traoù, dindan hon daoulagad. Arnodiñ a c'haller evel-henn :

a) pe dalvoud zo da elfennoù al livadur : penaos e talvez ar ger-mañ-ger da livañ dimp un dra pe un den? Peurliesañ ne vez ket diskouezet splann ar wirionez en un doare eeun ; gant skeudennoù e ranker ober, pe gant keñveriadoù. Notañ ar skeudennoù hag ar c'heñveriadoù zo d'ober ha klask o ferzhioù.

b) a-bouez eo an doare ma vez lakaet pep elfenn d'ober an hollad : evel al livour war e daolenn, e sav ar skrivagner e zanevell en un doare ma welomp aesoc'h a-se an traoù a venn diskouez, hag ec'h empenomp gwelloc'h a-se an arvest.

Bezeta da skouer, livadur an den santel Kaourintin e *Ar Ger villiget* gant Yeun AR GOW :

“...War al leur-zi douar e-tal an daolig, e oa daoulinet al lean, astennet e zivrec'h gantañ, evel re ar C'hrist ouzh ar groaz. Yaouank e oa ha neuziet kaer, e zremm flamm ha kuñv o parañ warni diantegezh ur galon eeun ha glan ha laouenidigezh un ene divrall ha leun a beoc'h. E wiskamant dister, oc'h aroueziañ e fae war bompadoù ar bed, a zouge kement a aezamant hag un aotrou pinvidik en e zilhad kran, o lakaat anat e oa a ouenn uhel. Hag e

benn a seblante gronnet gant skleur ur c'helc'hig gwelevus, dispis ar vevenn anezhañ...”

Amañ hon eus livadur ul lean penedour. A-boan ma ro an oberour neuziadur e gorf. N'eus e gwirionez met ur ger oc'h aroueziañ e gorf (*'neuziet kaer*). Unan eus perzhioù pennañ al livadur-mañ eo ar gwirvoud diavaez a sav dioutañ : ur manac'h eo evel ar re all, un den emouestlet da Zoue, m'emañ diavaezet E gened gantañ (*'evel ar C'hrist war ar groaz*). Pe laz dimp gouzout hag eñ e oa melegan e vlev, glas e zaoulagad ha rusev e ziweuz : kement-mañ zo diouzh ar bed ; ar manac'h avat zo diouzh an neñv. Ar pezh a vern eo e galon *'eeun ha glan*, e ene : *'divrall ha leun a beoc'h*. N' hon eus ket ezhomme goude-se diouzh skeudennadur e gorf, o vezañ ma rank bout *'damouezh e ene*. Setu perak e pouez Yeun AR GOW en un doare ampart war kement a zo diouzh an ene.

Koulskoude e tiskouez dimp pehini e oa gwiskamant al lean. Ha c'hoazh amañ n'eo met ar pezh a weler gant *'lagad an ene* : ne lavar ket zoken hag eñ e oa graet gant kroc'hen loened pe vurell. Ar pezh a dalv eo gouzout e oa *'dister*, hogen mar seller outañ gant feiz, e veizer e *"tounge kement a aezamant hag un aotrou pinvidik"*. Hag eñ n'eo ket al lean pinvidik e ene? Hag ar frazenn da heul en laka anat p'emañ, hañval gant an oberour, *'skleur ur c'helc'hig gwelevus* o tamskediñ war benn Kaourintin.

Al livadur-mañ zo daou berzh bras dezhañ pergen : ar feiz m'eo bet savet ganti – hag arz ar gerioù hag ar c'heñveriadoù a zo bet graet dioute.

Mennozioù a c'haller kavout en hevelep pennad kejet gante livadurioù. Diwar se, diwar unded ar pezh a ya d'ober an danvez, e ranker sevel e blaenadur. Bezet da skouer, ul lodenn eus pennad Loeiz HERRIEU *Dre deir gwezh em daol Breizh e divrec'h Frañs ! (Dihunamb ! C'hwevrer 1932)*.

“...Harpet gant An noblañs galleget-se (eus Breizh), setu Charles 8, roue Frañs, e tonet da c'hronnañ Roazon. N'helle ket an Dugez Anna em zifenn : re wan eo he Bro. Ur feur e oa bet ret dezhi Sinañ er blez 1491. Diferet e oa bet a-barzh e c'helle monet da gavout he fried Maksimilian. Reiñ a rae roue Frañs aotre dezhi da dreuzañ e vro, seul ma ne vehe bet ar un dro ganti nemet tud diarm.

E-pad ar veaj-se e oa bet skrapet ar gaezh Anna da dud roue Frañs ha kaset da gastell Langeais, en Touraine. Eno e voe graet dezhi dislavarout Maksimilian ha kemer da vout pried Charles 8, roue Frañs, d'ar 6 a gerzu 1491. Pemzek vlez he doa. Redet he doa ar vrud n'he doa ket lavaret 'ya' nemet goude bout bet kousiet da roue Frañs... Em glemmet he devoa trawalc'h atav goude, ha hervez an dailh e oa bet un dra bennak, pendeogwir an Tad Santel ar Pab, hag a oa bet goulennet gantañ terriñ dimezenn Anna ha Maksimilian, a road e aotre met o lavarout : *Dam modo tu dilecta, in Christo filia Anna*

propter hoc rapta non fueris (Ma nand out ket bet skrapet, te ma merc'h karet hervez ar C'hrist)."

Anat eo ez eus er pennad, e-ser an danevelliñ hanezel, mennoz ar skrivagner d'hon lakaat da brederiañ war ster ar rann-mañ eus hon hanez. Ur pennad hanezleviadurel an hini hon eus amañ. E-keñver hanez, ne gavomp ennañ nemet ar pep brasañ e sigur "taoladur Breizh e divrec'h Frañs". Ha c'hoazh, en doare m'eo kinniget an traoù, e weler ervat penaos he deus Bro-C'hall tennet korvo eus gwander hor Bro hag he dugez. Trivliadoù a laka da sevel el lenner, pa na ve ken diouzh an doare truezeun ma komz Loeiz HERRIEU eus Anna vihan, c'hoant gantañ fromañ al lenner, hep mar na marteze. Savet eo ar pennad, en doare da drefuañ al lenner, o tiuzañ ar gerioù (*'re wan e oa he bro - 'skrapet ar gaezh Anna - 'goude bout bet kousiet*) o kreskiñ gante an dreez, betek menegiñ da ziwezhañ lizher truezus ar Pab...

Kalonadus eo ar pennad : ur plac'hig pemzek vloaz, e penn he bro, o paouez disoc'h gant ar brezel en deus he gwanaet ; Anna, tener he spered hag he c'horf, skrapet gant enebour he bro. Reuz an dinamded, ar verzherded, fromus dezhe o unan a gaver livet ampart gant rener *Dihunamb...* En enep n'eus livadur ebet en destenn. Danevelladur an darvoudoù, dre arz ar gerioù dibabet, zo bet a-walc'h da Loeiz HERRIEU evit komz d'al lenner.

B - Studienn war stumm ar pennad

A-barzh studiañ stumm ur pennad, ez eus diforc'h d'ober pergen etre ar yezh hag ar pluennerezh.

1 - **ar yezh**, anezhi elfennoù ar pluennerezh, evel m'eo ar vein pe ar prenn elfennoù an ti, hep bout dreze o unan anatadur an doare-ti, pa ve palez pe lochenn anezhañ...

D'ober yezh ur skrivagner ez a :

a) **ar c'heriaoueg** : da gentañ e ranker gwiriekat meizadur rik pep ger, a c'hell bout pe ar-nevez pe gozhik, pe rannyezhel pe varzhoniell. Gant ster ar gerioù e vez, evit pennadoù zo ac'hoel, da sevel ur studienn war lennegelezh pe genedusted ar c'heriaoueg : Hag eñ eo paour pe binvidik, un pe liesdoare, skeudennus pe get. Evit skrivagnerion zo, e vez da welout rannyezhegezh ar c'heriaoueg, – ha paour pe binvidik e vez hevelep rannyezhegezh, evel LANGLEIZ a denn korvo eus ar gwenedeg hep dinac'hañ evit kelo-se perzhioù ar yezh lennegel.

b) **ar yezhadur** : kenseurt pe genstur eo c'hoazh an doare ober a-benn plaenaat yezhadur un destenn, a c'hell bout diouzh boazioù bremañ ar yezh lennegel henstummet pe arnevezstummet, reizh pe zireizh, lennegel pe deodyezhel (skrivagnerion wenedek da skouer oc'h ober gant *da e-lec'h gant* – sk. uheloc'h e pennad Loeiz HERRIEU "*bout bet kousiet da roue Frañs...*"). Gwezh-avez e c'hell bout da deurel meiz war stummoù dianav d'ar yezhadur boas, pa c'hoarvez d'ur skrivagner ijinus pe hardizh c'hoari gant yezhadur e amzer (frazennoù hep verb, da skouer) pe stummoù barzhoniezh en ur werzenn bennak.

2- **ar pluennerzh**, anezhañ arver dioutañ e unan eus dafarioù ar yezhadur hag ar c’heriaoueg, evel an doare arveret gant an tisavour da ober gant ar vein pe ar prenn a-barzh sevel an ti... Studiañ a c’haller diouzh ma vez :

a) perzh an ijin hag ar faltazi : hag ez eo kevredin pluennerzh ar skrivagner pe, en enep, hag ez eo skeudennus, livus. Ur roll eus ar skeudennoù a vez, a-lies, da sevel a-barzh gwelout hag ez int kenneuz ha kendalvoud. Diforc’h zo d’ober etre ar **c’heñveriadoù** hag ar **skeudennadoù**. Ar c’heñveriadoù a vez degaset, dre vras, gant gerioù a-seurt gant *evel, heñvel... ouzh, ha, diouzh, ken... ha* ; ar skeudennoù a vez diouzh faltazi hag ijin an oberour, evel, da skouer, er varzhoneg-mañ gant KERVERZIOU :

“**Ramz** disoursi ouzh tarz h ar mor,
diwar da **ziskoaz** ez arvest
va ene ouzh c’hoari ar mor...”

Da c’houzout hag eñ e vez ar skeudennoù diouzh faltazi ar gwelout (skeudennoù gwir) pe diouzh faltazi ar c’hlevout (soniadoù) pe a-wezhioù diouzh faltazi ar c’hvesa pe ar stekiñ.

Studiañ a c’haller talvoudegezh ar skeudennadoù. Skeudennadoù pe geñveriadoù zo a vez degaset end-eeun gant an danvez. Gwezhioù zo e vez hardizh ar skeudennad, trehontel d’ar mennoz pe d’an arvest. Diouzh ijin ar barzh pe ar skrivagner, e vez hevelep skeudennadur, ha diouzhimp e zegemer mar komz ouzhimp. Bezet, da skouer, ar varzhoneg *an den hag e huñvre* gant LANGLEIZ :

“Kemeret e ’m eus, **etre va divrec’h**,
Va huñvre garet ha leun a zouster,
ha leun a zudi, ha leun a c’hoanag,
Ha va daoulagad **en he daoulad**,
Skeuliañ a ’m eus graet ar **menez** kalet,
Menez ar Retded...”

b) savadur ar frazennoù hag o c’hellusk : hag ez int berr pe hir : enne pennlavarennoù pergen pe, en eskemm, un aridennad pennlavarennoù hag islavarennoù, urzhiet espar pe marteze luziet... Ur pennad a c’hell bezañ ennañ frazennoù hir ur spont, hep dezhañ bezañ gorrek. Sellomp, da, skouer, ar frazenn hir-mañ gant Yeun AR GOW :

“... Ret eo krediñ edo an traoù o vont da fall, rak ur sulvezh, an aotrou Person e unan a savas er gador brezeg da gomz evit degas da soñj d’e barrezianiz eus seizhvet gourc’hemenn Doue ha da reiñ da anaout d’ar re gablus o devoa da c’hortoz er bed all ur c’hastiz spouronus, n’eo ket hepken abalamour d’ar gaou a raent ouzh o nesañ, met ivez abalamour d’ar skoazell a zeue dezho a-berzh an droukspered evit kas o oberoù fall-akr da benn...”

Daoust da hirder ar frazenn, e van skañv al lavar, hañval ganimp, fonnus ha difraeüs. En eskemm, e c'hell bout kavet frazennoù berr a-walc'h, enne ur bennlavarenn hepmuiken, hag i gorrek ha lostek. Evel da skouer: “Ha kildorn gwenn ha flour an itron a roas dezhi un taolig pe zaou war he divjod.” (Fañch AL LAE).

o o o
o o
o

Goulvenn PENNAOD

Notennoù a-zivout skoueriekadur ar gwenedeg

Ne gaver peurliesañ diaester ebet da lakaat e stumm hor reizhskrivadur ar skridoù rannyezhel a vroioù Leon, Treger, Goelou ha Kernev, rak, evit ar muiañ, ar skrivagnerion eus ar rannvroioù-se o deus arveret mui pe vui doareoù skrivañ LE GONIDEC, ma tiwan dioute hor reizhskrivadur, diazezet peurgetket war rannyezhoù Leon ha Treger. Evit ar gwenedeg avat, n'eo ket heñvel an traoù. Abaoe tri c'hantved ez eus bet e Bro-Ereg un henvoaz skrivadurel dibar diazezet dreist holl war deodyezhoù ar gevred, pell diouzh stummoù ar gwalarn.

Kemmet e vo muioc'h neuze ar stummoù-se pa vint skoueriekaet. Roperzh AR MASON a roas en e levrig *Le Varnetais unifié* ar reolennoù pennañ hag e taveomp dezhañ. Meur a gudenn avat zo chomet hep bezañ diskoulmet, hag amañ da heul e fellfe dimp klokaat e labour.

Setu amañ ar reolenn aour hon eus heuliet : mirout pep furm, skoueriekaat pep stumm. Evit diskouez an hentenn a ginnigomp e roimp skouerioù tennet eus lies skrid gwenedek.

1° - **Noueloù gwenedek** (NG-, 17t ktvd.)

<p>Poblē Doue beniguet, caloneu gen(erus) Canamp, bras ha bihan, an inour de Jesus, Pen d-om lamet vr vueh a anquin hac a pou(en) Canamp, bras ha bihan, Nouel d'er chrechen. Pe das de Lucifer, er cairant ac en ellé, Fallouet dehou monet guen ihuel euel Doué, Ne voyy quet consandet ; hac enf seuel un armé, Ha commancë vr bresel a-enep den Audru Doué.</p> <p>NG- 1408-1415</p>	<p>Pobl Doue benniget, kalonoù jenerus Kanamp, bras ha bihan, en enor da Jezus, Pend omp lamet ur wezh a anken hag a boan, Kanamp, bras ha bihan, nouel da'r c'hristen. Pa zeuas da Lusifer, ar c'haerañ ag an aelez, Fallout dezhoñ monet ken uhel evel Doue, Ne voe ket konsantet ; hag eñ sevel un arme, Ha komañs ur brezel a-enep da'n Aotrou Doue.</p>
--	--

Amañ hon eus miret **kanamp** e-lec'h **kanomp**, rak disheñvel eo orin an daou zibenn, hag i ken "reizh" an eil hag egile, evit ar furmoù en -a- (-amp, -ant) da vezañ bet miret e BrE. peurgetket.

Roudoù anezhe a gaver e krBr., sk. 701, 1217, 1218, 1219, anataet gant ar glotenn. Heñveldra, hon eus skoueriekaet en *-oñ* 3.un.g. an araogenn, sl. DBK 122.

2° Ar Form ag ar Pron (FP-, 1693)

<p>Hon tat péhany a zo én neun, hou shanue bet santifiet, hou rouanteléh digasset d'emp, hou volonté bet groit quen en eun quen en douar. Roit d'emp hiriue hon bara pam-diec, ha pardonnet d'emp hon offenceu, evel ma pardonamp d'ar ré en dès hon offancet, ha na gasset guet a hanamp én tentation, mais hon delivret ag en drouc.</p> <p>FP- 330-331.</p>	<p>Hon tad, pehini a zo en neñv hos anv bezet santifiet, ho rouantelezh degaset dimp, ho polontez bezet graet ken en neñv ken en douar. Roit dimp hiziv hon bara pemdeziek, ha pardonnet dimp hon ofañsoù, evel ma pardonamp da'r re en deus hon ofañset ha na gaset ket ac'hanamp en tentasion, mes hon dilivret ag an droug.</p>
--	--

Miret hon eus amañ **ar re en deus** e-lec'h ar furm reizh **ar re o deus**, rak ur perzh eus an teodyezhoù gwenedek eo bezañ lakaet *devout* da heuliañ reolenn ar verboù all evit a sell ouzh arver an nepgour gant un pennanv rener.

3° Buhez an tri roue (BT-, 1745)

<p>De'matt teoh, Tuchaênntil ; davaied-on expréss Ordreiné d'enn déss tein me Maëstre Herodéss Gobérr doh antrééin enn é Baléss hou tri ; Mena eell hou cuélétt né vou quétt dissourci. Raccé, mé hou suppli, quaênnt ma yehaitt paëllloh, Antrééd énn é di, ean a vaënn consss doh oh.</p> <p>BT-, 1745</p>	<p>Demat deoc'h, Tudjental ; daveet on espres, Ordrenet en deus din ma mestr Herodez Gober deoc'h antreñ en e balez ho tri ; Ma na c'hell ho kwelet, ne vo ket disoursi. Rak-se, me ho suppli, kent ma yahet pelloc'h Antreet en e di, eñ a venn komz douzhoc'h.</p>
--	--

Miret hon eus **ma yahet** e-lec'h **ma'z afet**, **ma'z eot**, rak ar -y- amañ, arveret e BrE. hag e

BrK. zo ken “reizh” hag ar z eus BrL. ; diouzh un tu all, aotreet eo gant kendiviz 1941, arverañ *-h-*, e-lec’h *-f-* evel azon ar ragorioù. Diforc’het e vez, er-maez eus BrE. etre **ouzh** ha **diouzh**, ar BrE. avat ne ra met gant **‘doh’** evit an eil hag egile, ar pezh a ginnigomp skoueriaat **douzh**.

4° **Kantikou spirituel** (emb. 1760, CSp-)

<p>Considéramb er seih poentt doulouruss Guett truhé doh hunn Tatt carantéuss ; Scrihuamb énn ur halonnou noss ha dé Hirvoudeu brass Mamenn er garanté. Sélamb Jesuss, sélamb hur Roué puissant, Ean a bett Doué, Ean a grein guett tourmentt ; Ouilamp, ouilamp : Allas ! enn Dénic douss A huiss guett poen er goaid hag enn deur rouss. CSp- 261-268.</p>	<p>Konsideramp ar seizh poent doulourus, Gant truez douzh hon tad karantezus. Skrivamp en hor c'halonoù noz ha deiz Hirvoudoù bras mammenn ar garantez. Sellamp Jezuz, sellamp hor roue puissant : Eñ a bed Doue, eñ a gren gant tourmant. Ouelamp, ouelamp ! Allas, an oanig dous A c'hwez gant poan ar gwad hag an dour rous.</p>
--	---

Amañ hon eus miret **ouelamp** ha neket **gouelamp*, rak un distresadur leonek eo lavarout **gouelañ** (sl. Kb. *wylo*, Kn. *ola*) ha pa vez an hengoun istorel ha yezhel gant ar gwenedeg e ranker e virout aketus.

5° Ur skrid gwenedek a-vremañ : **Intron burzhudus Trevison** gant Loeiz HERRIEU.

A pe oè hoah é kastel Treùison é zudchentil hag ou hoskor, ne vehè ket bet kavet merhat ; ér horned bro, nameit kastel Joselin tré dehon de lakat doujans é kalon en tremenér, rondonus ha meurdedus èl ma oè.

Jili, markiz Treùison, er pieuè ér blé 1717. Chom e hrè abarh get é bried Anna en Nein, hag ou ziegeh. Jili e oè pen ligné ré Treùison. Ofisour é arméieu roué Frans, donet e hrè de viùein d'é gestel a pe vezè dizevar. Tri blé ha hanter kant en doè Jili a pe zegoéhas or péh e iér de gomz anehon. Ampart e oè hoah ha dibi. E blijadur e vezè jiboésat er herù, stank d'er hourz-sé, ér hornad-bro ha, dreistol, é koèdeu Treùison. Estroh eget dehon é plijè er hig karù. Jiboèsation er vro, labourizion ha koèdizion e

A pa oa c'hoazh e kastell Trevison e zudjentil hag o c'hoskor, ne vehe ket bet kavet moarvat, er c'hornad-bro, nemet kastell Joselin trec'h dezhoñ da lakaat, doujañs e kalon an tremener, rondonus ha meurdedus èl ma oa.

Jili, markiz Trevison, en piaoue er blez 1717. Chom a rae a-barzh gant e bried Anna an Nein, hag o ziegezh. Jili a oa penn-lignez re Trevison. Ofisour en armeioù roue Frañs, donet a rae da vevñ d'e gastell a pa vezo dizever. Tri blez ha hanterkant en doa Jili a pa zegouezhas ar pezh a yeer da gomz anezhañ. Ampart a oa c'hoazh ha dibilh. E blijadur a veze jiboesaat ar c'hirvi, stank da 'r c'houlz-se, er c'hornad-bro ha, dreist holl, e koadoù Trevison. Estroc'h eget dezhoñ e plije ar c'hig karv. Jiboesaerion ar vro, labourizion ha koadizion a gave

gavè en tu, ur uéh benak en emzér, de zonet d'ober ou zro, a guh, de goèdeu er hastel. De noz é vourent er guellan tostet, suroh ma vezent a obér ou zaol hep bout guélet.

Tostat e hrè d'en Nédeleg. Eùeheit en doè tud er hastel penaos é karge muioc'h ar vigrierion d'er jibér d'en termen-sé ag er blé. Chetu perak éh oè bet karget Franséz, er goard, d'obér troiadeu d'en noz aveit spontein er skraperion.

Deu zé kent en Nédeleg, er blé ma komzan anehon, é tiskaras ar er vro un tarhad arnan spontus, èl ma huélér meur a uéh é Breih d'er sasunsé. "Un noz ag en dibab aveit er jiboèserion, e sonjè Franséz." Hag ean, pe oè krapet en ol d'ou hambreu, de vonet, groñnet mat én ur vantel ballin, ha deu bistoled geton, d'en em-guhet én ur goban bonal en doè saùet, er mizieu kent, é kreiz ur bod lore, ar viùen er hoed.

DHKN- 100-102

an tu, ur wezh-bennak an amzer, da zonet d'ober o zro, a-guzh, da goadoù ar c'hastell. Da noz e vourent er gwellañ tostaat, suroc'h ma vezent a ober o zaol hep bout gwelet.

Tostaat a rae da'n Nedeleg. Eveshaet en doa tud ar c'hastell penaos e karge muioc'h ar vigrierion da 'r jiber da 'n termen-se ag ar blez. Setu perak ec'h oa bet karget Frañsez, ar gward, d'ober troiadoù da 'n noz evit pontiñ ar skraperion.

Daou zeiz kent an Nedeleg, er blez ma komzan anezhoñ, e tiskaras àr ar vro, un tarzhad arnev spontus, èl ma weler meur a wezh e Breizh da 'r sasunse. "Un noz ag an dibab evit ar jiboesaerion", a soñje Frañsez. Hag eñ, pa oa krapet an holl d'o c'hambrou, da vonet, gronnet mat en ur vantell ballin, ha daou bistoled gantoñ, d'en em guzhat en ur goban banal en doa savet, ar mizioù kent, e-kreiz ur bod lore, àr vevenn ar c'hoad.

Evel a welomp, gant ar skoueriekaat e vez miret aketus pep perzh dibar eus ar gwenedeg, ken e-keñver geriaoueg, ken e-keñver furmoù, gant troiennoù zoken a ve "fazioù" e BrKLT evel **ampart a oa, ur vantell ballin**, h.a. evit **ampart e oa, ur vantell vallin**, h.a.

6° Barzhoniezh a-vremañ : **Chal ha Dichal**, R. ER MASON (CHAD-)

ANKEN

Bremanik
E ma genet
Hor mab Patrig,
Met er un dro en des stoket
Taol en Ankeu ar er fenestr.
O Mestr
Hou peet truhé !
Lézet d'em fried hé buhé,
Eit bout hi din
A hou kevrin
Ha deustañ dein,

ANKEN

Bremanik
Ema ganet
Hor mab Padrig,
Met àr un dro en deus stoket
Taol an Ankoù àr ar fenestr.
O Mestr
Ho pezet truez !
Lezet da 'm fried he buhez,
Eit bout hi din
A ho kevrin
Ha daoustañ din

Péhour mehus ha brain,
 Delléin
 Er béh-man er me hein !
 Sonjet o Doué én hor priedeleh
 Saùet 'dan ho pennoh,
 Er prov en doè grateit agent men
 dousig kaeh
 P'em goulennè genoh
 Er mab ketan houh es keméret aveit
 mat
 E lein hou rouanteleh
 Hervé gir er marhad.
 O Doué félon,
 Mar cheleueh dohti perùeh,
 Cheleuet mé breman !
 El ma krog ér pesé
 Deuorn er martelod
 E pep fun hep dalé
 Barh en deur blot,
 Ur sonjen ém ankin
 Eh on staget dohti :
 Néh trouzus me mabed
 Ken guiù èl er mitin
 Hag e vo dismantret
 Hepzi.
 Chom é-unan ar en doar-se
 N'é ket a-us de nerh mab-dén,
 Pen dé troeit hepkén
 Hoant en iné
 D'en Né.
 Neoah sonjeu sort-sé
 Ne jaojant doh er vugalé.
 Ret é dehè sellet doh moushoarheu er
 bed,
 Hep gloéz erbet.

Pec'hour mezhus ha brein
 Delleziñ
 Ar bec'h-mañ àr ma c'hein !
 Soñjet o Doue en hor priedelezh
 Savet dan ho pennozh,
 Er prof en doa grataet a-gent man dousig
 kaezh
 Pa'm goulenne ganeoc'h,
 Er mab kentañ hoc'h eus kemeret evit
 mat
 E lein ho rouantelezh
 Hervez ger ar marc'had.
 O Doue feleun,
 Mar selaouec'h douti pervezh,
 Selaouet me breman !
 El ma krog er peñse
 Daouarn ar martolod
 E pep fun hep dale
 Barzh an dour blot,
 Ur soñjenn e 'm anken
 Ec'h on staget douti :
 Neizh trouzus ma mabed
 Ken gwiv èl ar mintin
 Hag a vo dismantret
 Hepzi.
 Chom e unan àr an douar-se
 N'eo ket a-us da nerzh mab-den,
 Pend eo troet hepken
 C'hoant an ene
 Da 'n Neñv.
 Neoazh soñjoù seurt-se
 Ne jaojant douzh ar vugale.
 Ret eo dezhe sellet douzh mouse'hoarzhoù
 ar bed,
 Hep gloaz ebet.

CHAD- 31-32

) o ((

Goulvenn PENNAOD

Ar c’hwezhenoù-dent hag ar c’hwibanenoù

0. Pal ar studienn-mañ a vo resizañ en teodyezhoù nevezvrezhonek dasparzhadur ar soniadoù o tont diwar an hen c’hwezhenoù-dent ha c’hwibanenoù hag o kemer harp war ar soniadoù a c’haller merzhout hiziv, klask sklerijennañ emdroidigezh ar reizhiad vouezhiadoniel vrezhonek evit a sell oute.

Kregiñ a rafer enta gant an devoùdoù kempred, o tiazezañ ar studi war gartennoù *Atlas linguistique de la Basse-Bretagne* an Dean P. LE ROUX. Ne glaskimp ket avat mont tre e-barzh luziadell dreistrouestlet ar stummoù iskis testeniekaet amañ hag ahont hag e pouezimp dreist holl war vras-jedoù. Da skouer, lakomp e kaver dek wezh evel A war ur gorread bennak un anadenn azonek eus ar gorread-se, hogen ur wezh pe ziv en un doare disheñvel, lakomp B, war an hevelep gorread, ne raïmp met menegiñ berr an diforc’h – gant ma ve talvoudek e doare pe zoare – hag e lavarimp : an anadenn-mañ em ziskouez evel A war ar gorread-se. A hent all e kouezhfed, evit ket ha netra, e griped an atomegezh yezhoniel a drap re alies ar yezhdouaroniourion. Tidel ha bugelel e ve, ouzhpenn, rak aozer ur yezhkartennaoueg, na pegen don hag aketus e ve e enklask, a rank dibab div wezh : da gentañ niver e enklaskvaoù ; d’an eil niver ar yezherion a aterso hag a varno azonidik eus teodyezh ar vourc’h hag ar c’horn-bro en-dro dezhi. Bewezh ma aterser daou zen en ul lec’h resis e verzher disheñvelderioùigoù en distagadur ha da grediñ eo ne ve an anadenn B meneget a-zioc’h nemet unangomz ar yezher aterset, a ve diboell enta fiziout enni e-barzh ur studienn un tamm hollek.

Evit kas da benn ar studienn-mañ en hon eus rannet an devoùdoù e rummadoù a hañvalo un tamm tidel pa na seller nemet ouzh an teodyezhoù a vremañ. Gwiriekaet e vint da c’houde gant ar studi dreadegel. Un arguzenn e kelc’h n’eo ket avat, dre m’eo diwar sellout ouzh ar gorreadoù dasparzh, hervez an ALBB, ez omp bet degaset d’ar rannañ-se.

1.0 AN DEVOUDOÙ EN TEODYEZHOÙ A VREMAÑ

Da gentañ e ranker ober un evezhiadenn hollek a-zivout ar c’hensonenoù dibenn ger. Evel ma skriv F. FALC’HUN, SCB 55, “en règle générale, l’opposition entre consonne forte et consonne douce disparaît après la voyelle accentuée de la voyelle finale.” Ken gwir all eo (sl. SOB 61) war-lerc’h ur sonenn dibouezmouezh. Evit a sell dres ouzh an anadenoù studiet amañ e skriv an hevelep aozer, SCB 57 : « Les spirantes finales, précédées de voyelle longue sous l’accent, sont sourdes à la finale absolue et sonores devant voyelle initiale. La différence est purement orthographique [er Vourc’h-Wenn] entre **kaz** [skrivet hiziv *kazh*] “chat”, et **kas** “élan, haine” ou

“envoyer” : on prononce (kāZ) (eleze, [ka: z̥]) dans les deux cas. La phonétique bretonne exclut des oppositions comme celles que fait le français entre “neuf” et “neuve”, “casse” et “case” ou “bêche” et “beige”. » Skrivañ a ra c’hoazh, SCB 58 : « Si les sifflantes, *s* et *z* se confondent à la finale absolue, l’*s* final d’une racine verbale se maintient souvent [e teodyezh ar Vourc’h-Wenn] précédé de voyelle brève, devant voyelle initiale... Les spirantes *ç* [eleze [x]] et *h* [dispis eo notadur an aozer ; an arouez-mañ a vez arveret peurliesañ evit[ç], met kavet e vez a-wezhioù evit [h] ivez] se neutralisent en *H* [eleze [ç̥]] à la finale absolue, et en *h* devant voyelle, sauf dans les verbes dont la désinence d’infinitif est précédée de *ç* ». Lavaret ent spisoc’h, e tegouezh amañ ur c’hourvouezhiad, hag ar pezh a skriv an Ao. FALC’HUN, war-lerc’h SOMMERFELT, evit teodyezhoù Bro-Leon a hañval talvoudek evit an holl vrezhonegva. Evit skañvaat ar skritur, avat ez eus bet divizet amañ aroueziañ ar c’hourvouezhiad gant arouez ar vouezhiad heglev kevelep, da skouer [z] hepken e-lec’h [z̥].

- 1.1 Da gentañ e verzher un [s] etresonennel war ar brezhonegva a-bezh. Dre ma vez miret e pep lec’h, ne oa ket priziuz tre evit an ALBB. Gwelout a c’haller, sk. k. 387 **boser**, lodek hepken avat rak en N. hag er-W. e reer peurliesañ gant ur ger all. Ret eo ivez forc’hiñ dioutañ stummoù evel [’buʃər] en NE. hag a zeu eus Gl. *boucher*. Bez’ e c’haller menegiñ ivez *bosenn*, *kasan*, *kasoni*, *desev*, *touseg*, *laboused*, h.a. En holl deodyezhoù e tistager [s].
- 1.2 Deroù-ger dirak sonenn e kaver [z] e-barzh ur gorread kreiz, enebet ouzh [s] en W. ha SE. Meneget eo an anadenn-mañ. HLB i 211 ha ii 26. Gwelout a c’haller ALBB 46 *saout*, 145 *sadorn*, 229 *chakod* ha *sac’h* (lodek, gant gerioù all), sl. ivez ALBB 555 ; 556 *sae*, 557 *sant*, *sent*, 558 *Saozon* (lodek), 559 *soavon*, 560 *sec’h*, *sec’hiñ*, 561 *sec’hor*, 561^a *sec’hed*, 562 *selaou* (lodek tre, gant ma kaver ur staonekadur e [ʃ], met en NE., lec’h ma c’hortozfed [z] e kaver ar c’hevelep heglev [z̥] e lies enklaskva : 15, 17, 21, 24 ; evit ar staoniekadur sl. ivez ALBB 229 *chakod*) ; 570 *sizhun*, bras gorread ar [z] evel hini *sae*. Da verzhout eo ez eo benel an daou anv-se.
- 1.3 E gerioù zo e kaver [z] etresonennel en holl vrezhonegva, nemet ez eo staoniekat a-wezhioù e [z̥] war-lerc’h [i]. Ar staoniekadur a vez kavet dreist holl e kreizenn Breizh-Izel, em ledanaat en deus graet alies betek da vezañ damhollek ; e gavout a reer ivez e-kichen ar sonennoù a-raok [e] ha [y], sl. HLB i 189 ha ii 19. Evit an anadenn-mañ, sl. ALBB 305 *bizoù*, 336 *c’hweziñ*, 345 *izel*, 365 *kazeg-koad*, 409 *kazekened*, 443 *kezeg*, 507 *aozilh*, 512 *parrezioù* ma kaver evit lod un amglevaat [s] pe [ʃ] dre m’hon eus amañ, n’eo ket [zi] hogen [zj] [sj ʃ] ; heñvel eo evit 537 *pouezioù*.
- 1.4 E dibenn-ger e c’haller kavout [z] ([z̥] e gwirionez, sl. § 1.0) dre holl. Niverus kenan eo ar skouerioù a gaver en ALBB : 26 *paradoz*, 98 *botes*, 187 *eürus*, 194 *falz*, 253 *gwaz* (pried), 294 *gwerc’hez*, 304 *gwiz*, 306 *gwerz*, h.a.

War ar c’hartennoù 253, 294, 304, h.a. ma vez meneget al liesterioù e kaver e pep lec’h ur [z] etresonennel : *gwazed*, *gwerc’hez*, *gwizi* evel en § 1.3, enebet ouzh § 1.1.

- 1.5** Ret eo ober anv eus un anadenn a c'hoarvez pa eneber [sT] (amañ [T] = [k] pe [t]) e lod brasañ Breizh-Izel ouzh [ʃT] pe [ʃ] e teodyezhoù ar SE. Sl. ALBB 15 *askell*, 31 *n'eus ket*, 161 *diskenn*, 170 *diskouez*, 183 *eost*, 185 *eskibien*, 217 *divesker* (lodek : ur ger all en E.), 303 *gwiskañ*, *diwiskan*, 414 *kreizenn*, 429 *leuskel*, 441 *luskellat*, 565 *skeñ*, 566 *skeud*, 566a *skeul*, 567 *skevent*, 568 *skudell*, 569 *skuizh*, 569^a *stered*, *steredenn*.
- 1.6** Gouzout a ouzer ez oa soniadurel da gentañ ar c'hemmañ deroù-ger, n'eo deut da ereadurel nemet da c'houde. Pa vez blotaet un /d/ deroù-ger e tro da [z] peurliesañ, hogen en Enez Sizhun, Enez Wezel hag e lec'hioù zo en E (enklaskvaou 61, 63, 65, 66, 68) e tro da [ð]. Kammgreizelezh an anadenn-man a lak da grediñ hon eus amañ, un henfurmerezh (sl. HLB i 218, ii 15, 28). En NE ne vez ket blotaet dalc'hmat hag e klever [d]. En diwezh, en enklaskvaou 80 ha 81 e klever [r] dre rotakegezh ur [z] (sl. [hirie] = *hiziv*). War ar c'hraf-mañ e welor ALBB 105 *da zebriñ*, 115 *daou zen*, 147 *a-zehou*, 174 *e zorn*, 177 *leun a zour*. Talvoudek eo menegin amañ an niveroù etre 11 ha 16 furmet war **dek** : 128 *daouzek*, 129 *trizek*, 130 *pevarzek*, 131 *pemzek*, 132 *c'hwezek*. Ouzh an devoudoù-mañ e c'haller stagañ e kaver [h] e Baz Wennrann ; evit *pemzek* hon eus [θ] er SE. (enklaskvaou 66, 69, 75, 80) diwar hevelebekadur kenderc'h ar blotadur ouzh an [m].
- 1.7** Un /t/ deroù ger a vez kemmet dre c'hwezhadenniñ, o treiñ da [z] peurliesañ. Kavout a reer [ð] padal evel e § 1.6. Ret eo menegin ivez e haver [s] er S (en klaskvaou 43, 44, 49, 50, 51, 54, 56, 64) hag e Baz Wennrann (90). Hogen n'eus ket a [r] evel e § 1.6. Gwelout ALBB 572 *va zad*, 578 *tri zok*, 578^a *teir zaol* (an div gartenn-se nebeutoc'h arouezius dre ma kaver a-wezhioù ur vlotadurezh e-lec'h ur c'hwezhadurezh).
- 1.8** Evit gerioù zo e haver [z] dibenn-ger en NW., hogen [θ] en holl lec'hioù all. Stank kenan eo ar skouerioù a gaver en ALBB, sk. : 3 *alc'houez*, 28 *bemdeiz*, 29 *bez* (lec'h douarañ), 33 *buhez*, 35 *bleiz*, 37 *bloaz* (er SE *blez*), 141 *deiz*, 168 *digarez*, 272 *gouez* (dizoñv), 298 *gwez*, 302 *gwirionez*, 310 *heiz*, 381 *keuz* (herse), 414 *kreisteiz*, 444 *meurlarjez*, 453 *mengleuz*, 491 *nadoz*, 495 *nevez*, 592 *truez*.
- Stagañ a c'haller 49 *bez* (douor 2 un. *bout*), hogen dre ma ranked diforc'hañ an douor 2 un. diouzh furmoù all evel hini an eilragor 3 un. *be*, e vez ledanoc'h tachenn ar stummoù o virout [z], en NE., SE. ha SW. pergen. En enep, gant gerioù all evel 44 *bugale*, 344 *ivez*, ar stumm gant [z] ne vez kavet nemet en Enez Eusa (enklaskva 1).
- 1.9** Gant un dasparzhadur rouestletoc'h a-wezhioù, met o tennañ, anat, d'an hevelep anadenn, ez eneber ivez, etre sonennoù, ur [z] en NW. ouzh [θ] e dilerc'h ar brezhonegva. N'eo ket rouez ouzhpenn kavout evel e § 1.6. menegomp : 23 *badeziant*, 35 *bleizi*, 36 *bouzar*, 99 *bouzelloù*, 158 *dimeziñ*, 248 *gouezet*, 298 *gwezenn*, 330 *huzil*, 544 *Roazhon* (gant [z] miret en hanterenn W. A-bezh).

Evel lavaret § 1.8 a-zioc'h e kaver [z] strewetoc'h gant furmoù ar verb *bout*, en NE. pergen.

Stagañ a c'haller amañ ar gerioù o tiskouez en NW. ar strollad [zo] pe [zw], da skouer, 112 *azv* (roud ebet anezhañ en NW.), 456 *mezv*, *mezviñ*, 457 *mezvier*.

- 1.10** Un dasparzhadur disheñvel krenn a gaver gant gerioù dibennet gant [z] e pep lec'h, nemet er SE. ma kaver [ɣ]. Da skouer ALBE 27 *bazh*, 40 *brozh* (gerioù all en N. hag en NW.) sl. ivez 556, 94 *biskoazh*, 124 *seizh*, *eizh*, 141 *devezh*, 200 *frouezh*, 300 *gwinizh*, 313 *hennezh*, *honnezh*, 337 *c'hwez* (frond) en ul lodenn vat eus ar SE, e reer gant gerioù all, met en enklaskva.70, da skouer, e kaver [hɥey], 364 *kazh*, 375 *kentizh* (arveret er SE. dreist holl), 449 *matezh* (arveret er SE. dreist holl), 511 *kaezh*, 421 *laezh*, 529 *poazh*, 569 *skuizh*, 574 *tad-kozh*, 594 *warc'hoazh*, *arc'hoazh*.
- 1.11** Rouestloc'h eo etre sonennoù : ouzh [x] ar SE. ez eneber [z], met etre an div dachenn e kaver alies ur gorread gant [Ø]. E-kichen [j] ez eus alies ur staoniekadur e [j] en NW. ha [ɟ] en N. ha NE. En Enez Sizhun (N° 45) e kaver [ð] ha [r] n'eo SW. Sl. HIB i 136-141 a laka emled ar rotakegezh war levezon Kemper). War an anadennoù-se, sl. ALBB 27 *bizhier*, 47 *buzhug*, *buzhugenn*, 140 *diwezhañ*, 289 *gwazhienn*, *gwazhied*, *c'hwezhañ*, 335 *c'hwezhiell* (ha gerioù all), 364 *kizhier*, 431 *lizher*, 529 *poazhañ* (bras an dachennad gant [ɣ] pe [x]), 570 *sizhun* (ledan er SW-NE. an dachennad gant [Ø]).
- 1.12** War-lerc'h [r] n'eus nemet div anadenn : pe [rz] e pep lec'h evel e § 1.3-4, pe [rz] :: [rx r_] en § 1. 10-11 : dianav krenn eo an dasparzhadur § 1.8-9. Ar rummad kentañ ne ziskouez diaester ebet ; evit an eil hini, sl. ALBB 295 *gwerzhañ*, 296 *gwerzhid*, 308 *harzhal* (meur a c'her disheñvel zo arveret ivez), 346 *garzh*, *girzhier*, 379 *kerzhout* (a-unan gant gerioù all), 430 *liorz*, 489 *morzhol*, 535-536 *porzh*, *perzhier*, 583 *terzhienn*, 586 *torzh*.

2.0 KEÑVERIADUR GANT AR C' HRENNVREZHONEG.

War-lerc'h bezañ deskrivet an anadennoù a vremañ eo spletus em dreñ trema ar prantadoù koshoc'h. Ne studiimp ket prantad ar brezhoneg raknevez (17t-18t ktvd.), rouestlet meurbet an devoudoù, ma welomp em ziazezañ tamm ha tamm an disheñvelderioù rannyezhel, ha teodyezhel a genderc'has ar stad vremañ, homañ o talvoud, dre vras, evit an 19t ktvd. ivez. Daveiñ a reomp da studienn R. HEMON, "La Spirante Dentale en Breton", e *Zeitschrift für celtische Philologie* 25 1956 59-86. Ret eo eveshaat ivez ez eo bet kadarnaet gant enklaskoù nevesoc'h (SOMMERFELT, FALC'HUN, JACKSON, BACHELLERY, HEUSSAFF) an imbourc'h graet gant F. LE ROUX etre 1911-1918.

Anat eo ne oufed, evit ar prantadoù kozh, diazezañ an imbourc'h war ar soniadoniezh. Daveiñ a reomp da J. PIETTE, "Some Problems of Middle Breton Phonology and Spelling" e *Bulletin of the Board of Celtic Studies*, 21 1965 121-133. Ret eo eveshaat dreist holl ez eo digenstag krenn

peurliesañ skrivadoù ar brezhoneg raknevez, hag abaoe deroù an 19^t ktvd. eo anat levezon ar skoueriekadurioù degaset gant AR GONIDEG. Gant ma vo graet gant kalz evezh e c’haller ober gant skridoù poblel evel ar c’hanaouennoù. Mard eo hir a-walc’h ar skrid, e c’haller, dre vras, adsevel reizhiad vouezhiadoniel ar rannyezh: sl. ouzh a voe graet gant R. HEMON, *Christmas Hymns*, Dublin 1956, xii-xxxviii, evit yezh Vro-Ereg en 17^t ktvd.

Evit ar brezhoneg krenn ez omp skoazellet gant ar gwerzaouañ: gouzout a reer ez eo diaz-ezet ar gwerzaouañ krennvrezhonek war niver ar silabennoù hag an enklotenn ha dibennglotenn, hervez al lun SK pe S. Gant frouezh e vo lennet E. ERNAULT, *Ancien vers breton* (Paris 1912), ar rakskridoù d’e embannadurioù eus *Mystère de Sainte Barbe* (Nantes 1885) ha *Mirouer de la Mort* (Paris 1914), rakskrid R. HEMON d’e embannadur eus *Trois Poèmes en Moyen-Breton*. (Dublin 1962), pennad J. PIETTE meneget a-zioc’h hag hor studienn e *Dornlevr Krennvrezhonez* (Kastellin 1964 125-133). Ret eo evezhiañ avat ez eo bihanaet ar frouezh a c’hallfed tennañ eus ar werzaouriezh krennvrezhonek dre ma c’hell kenglotañ etreze ar c’henvouezhiennoù heglev hag amglev, pezh a vir ouzhimp a ziforc’hañ etre /s/ ha /z/, /θ/ ha /ð/. Peurliesañ ivez ne arouezier ket ar c’hemmadurioù deroù-ger daoust dezhe bezañ graet en distagadur avat. Emaomp war studiañ ar gerioù meneget er §§ 1.1-1.12 hervez o stumm krennvrezhonek, hag ar skrivadoù arveret evit aroueziañ ar c’hwibanennoù ha c’hwezhennoù.

- 2.1** Liesek eo ar skrivadoù arveret evit ar gerioù § 1.1: *c, ç, cc, cç, cz, zc, sc, zs, zcc, ccz, scc, scz, czs, czc, ce*, sl. H. LEWIS, *Llawlyfr Llydaweg Canol*, 2t. emb., Caerdydd, 1935, 6. Anat eo e talv an holl skrivadoù-se evit ur vouezhiad hepken. Setu skouerioù: *bocer* (C., e-kichen ar galleg *boucher, bouchier*); *cacs, caczc, quacs*; *cacet, caczet*; *bocenn* troet “*boce*”; *cassoni, cassouny*; *deceff*; *toucec*; *daczorch, dascorch*; *lapoucc, laboucc, labouccç*. Lod muiañ eus ar gerioù-se a zeu eus ar galleg krenn. Diwar ur stumm rouez e c’haller spisaat marteze an distagadur: *Hac effe propiczc euicze?* B. 760 m’emañ *euicze* evit *evit se*. Hervez H. LEWIS, LLC 6, “dynoda sain weddol tebyg i *ts*”; hervez A. EVEN, ar skrivad-se a verk “ur soniad dibar, un doare *s* kreñv hervez GREGOR; marteze un *s* “emphatique” /s/, d.l.e. distaget gant beg an teod stok ouzh an dent traoñ ha kein an teod o sevel war-du ar staoñ, kalet” (IYY 163); nevesoc’h eo deut J. PIETTE (o.v.) da soñjal ez oa damheñvel ouzh *s* ar galleg krenn. Forzh penaos, diwar studi ar c’hlotennoù e ouzer ez oa diforc’h diouzh a veze skrivet *s*, rak ne oa ket gallus ar genglotenn. E galleg, [ts] a yeas da [s] war-dro an 13^t ktvd. (sl. P. FOUCHÉ, *Phonétique historique du français*, 553, 912, 917, h.a.), met ne ve ket diwirhañval he dije padet muioc’h an [ts] e teoyezhoù romanek ar c’hornog, ar pezh a c’hallfe diskleriañ an anadennoù brezhonek, rak diwirhañval eo e vije bet amprestet an holl c’herioù-se a-raok an 13^t ktvd. Ur ger evel krBr. *daczorch* /dacorx/ “dasorc’h” a hañval dont eus *dad-* + La. *surgō* (FLEURIOT, DGVB 277), ar pezh a ve a-du gant un distagadur [ts]. Meneget hon eus uheloc’h *kassoni*, dre ma vez [ka’soni] hiziv gant [s] evel ar gerioù all. Met disheñvel eo diouzh ar re all diwar savboent ar c’hrennvrezhoneg, dre ma lenner: *Dan pechet ha malicc cas*,

a tra sur J 11b (reizhet, gant gwir, met ne vern amañ : *dan pechet cas ha malicc a tra sur*, gant ERNAULT, DLTM 243). Diwar *cas* /kaz/ [ka: z̥] e c'hortozfed kentoc'h krBr. **casony*, Br. **kazoni* *[ka'zoni], met da grediñ eo ez eo bet levezonet gant ar verb krBr. *cassat* (skrivet ivez *kaset*), brBr. *kasaat* [ka'sad], sl. krBr. *cassaus*, *cassonyus*. Da geñveriañ eo gant krBr. *brassat*, brBr. *brasaat* [bra'sad], krBr. *brassoch*, brBr. *brasoc'h* ['brasoy], krBr. *brashaf*, *brassaff*, brBr. *brasañ* ['brasa 'brasā]. Ar skrivadoù krBr. *ss* ha *sh* a ziskoueze /s/, distaget [s] evit a c'hellomp merzhout diwar an enklottenoù evel : *Prouost bras*, un *cas* an *brassaff* B. 406, m'hon eus [az] /[az]/[as]. Hogen ar gerioù-se ne c'hellent ket klotennañ gant ar re a aroueziomp gant /c/ petra bennak e ve eus distagadur resis /c/.

- 2.2** Gerioù ar §§ 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 ne c'hellont ket enklotennañ gant ar re e *c*, *cz*, h.a., eleze /c/, nag ivez gant ar re (§ 2.3) skrivet *z*. Aroueziet int i o unan gant *s* pe *x* (ur wezh pe ziv e kaver *z* en embannadurioù zo, hogen ur fazi moulerzh eo evit *s*, reizhet peurliesañ en embannadurioù kozh all). Da skouer, krBr.: *saout*, *sadorn*, *sach*, *sae*, *sant*, *sent*, *Sauson*, *Saus*, *Saux*, *soauon*, *sech*, *sechaff*, *sechder*, (ne gaver ket **sechor*), *sechet*, *sezlou*, *syzun*; *besou*, *isel*, *casec*, *quesequennet*, *ausil(l)*, *parres(y)ou* (un. *parroes*, *parres*), *paradoes*, *botes*, *eurus* (*eurux*), *fals*, *goas*, (ls. *guisien*, *guysion*), *guerches* (ls *guerchesou*, *guercheset*), *gues* (= "gwiz"), *asquell*, *nemeux quet*, *disquenn*, *descuez*, *eaost* (*eaust*), *eaustet*, *escop* (ls. *esquep*), *diuesguer*, *guisquaff*, *diuisquaff*, *creis dez*, *lauscaff*, *squeiff* (*squeyff*), *squeut*, *squeul*, *squeuent*, *scudell*, *scuyz*, *steren*.

Ne gaver e krennvrezhoneg met ur ger o kregiñ gant *z*: *zodiac* "arouezkelc'h" an hini eo, diwar ar galleg anat. Dre na skrived ket kenderc'h ar c'hemmadurioù deroù ger ne vije ket bet amjestr ober gant *z*- hervez giz ar galleg mar distaged., sk. *['zadorn] evel e lec'hioù zo bremañ. N'eus arvar ebet e vije bet [z] deroù-ger diwezhatoc'h eget prantad ar c'hrennvrezhoneg. Evit [z] war-lerc'h ar ger-mell, da vare Pelletier, sl.Ernault, RC 15 390.

Diasoc'h eo gouzout pe da vare ez eas /st/ ha /sk/ da [ft] [fk] [f], rak ar skridoù krennvrezhonek ne hañvalont ket dont eus ar SE. Er 17t ktvd. avat edo ar staoniekadur kenderc'het evit lod da nebeutañ, sl. NG- p. xxxii: 'chrichen' [kri'ʃen] e-kichen 'christen' [kri'sten], met da grediñ eo ne rae met kregiñ, rak rouez eo ar skouerioù, sl. NG- p. 114: 'ster, *steret*, *steren*, hiziv [ʃte'rɛd] h.a. Da grediñ eo neuze ez eo ar staoniekadur nevesoc'h eget mare ar c'hrennvrezhoneg. Adalek ar mare-se avat e kaver /š/ evit /s/ dirak /e/ e *chetu*.

Krediñ a c'hallfed e c'helle un /s/ deroù-ger dont da vezañ blotaet e /z/ evel e brezhoneg bremañ (YBB 24). Met an anadenn n'eo ket hollek bremañ ha n'eus roud ebet anezhi e kembraeg; kavet e oa da vare PELLETIER, evel hon eus gwelet, met nevez e tlee bezañ neuze.

Etre sonennoù, n'eus arvar ebet e talvez /z/ ar skrivad *s*; prouet eo anat gant enebadurioù evel krBr. *brassat* :: *brases*. a-wezhioù e kejer gant distagderioù evel *brasony* e-kichen *brassony*.

- 2.3** Ar gerioù meneget a-zioc'h §§ 1.8, 1.9 a vez skrivet *z* e krennvrezhoneg : *bez*, *buhez* (*buez*), *bleiz*,

bloez (*bloaz*) (ur wezh e kaver *bloas*, met an enklotenn a ziskouez ez eo ur fazi evit -az : *Hac a voe pemp mil bloas ha choaz e annoazder* Nl. 59), *dez*, *digarez*, *goez*, *guez*, *guiryones* (kavout a reer *guiryones* en unan eus embannadurioù B., met reizhet eo en eil embannadur, ar pezh zo kadarnaet gant ar c’hlotennoù : *Dou prenest onest en creis dez / Chetu an faczon han guiryones / Entromp ny yuez eo bezet* B. 245), *heiz*, *cuez* (*ceuz*, *queuz*) “kerse” (hogen *queux*, “striv”, sl. *Mirouer* p. 42, GMB 553 ha DGVB 112), *creis dez*, *meurzlargiez*, *mengleuz* (*menclez*), *nadoez*, *nouez*, *truez*, *bugalez* (peurliesañ *bugale*, evel bremañ), *ieuz* (*euez*; amañ ne gaver ket **iue*) ; *badizient*, *bleizi*, *bouzar*, *bouzellou*, *dimiziff*, *gouezet*, *guezenn*, *huzel* (*hudel*, *udel* a gaver ivez), *Roazon*; *azff*, *mezu*, *mezuiiff*, *mezyer*. Rouez tre e kaver zz : *crezz* e-kichen *crez*, sl. VBEG 105. Notañ e kaver gant GREGOR ‘rouëzzât’ “rouesaat” e-kichen ‘*roüez*’, ar skrivad zz amañ a c’hell notañ /θ/ eus /ðh/, sl. GMB 584.

Rak e ouzer ne dalveze ket ar skrivad z kement ha Ga. z [z], hogen [ð] evel *dd* kembraek, sl. VBEG 104-105. R. HEMON, ZCP 25 85 a skriv, goude bezañ eñ diskouezet reizh : “Ar XVI°-XVII° siècle, la spirante dentale sonore tombe en Vannes, Tréguier et Cornouaille... Au XVIII° siècle la spirante dentale, sourde ou sonore, évolue vers une sifflante, sonore le plus souvent, en Léon... La spirante dentale achève de se transformer en sifflante en Léon, au début du XIX° siècle”.

- 2.4 Ar gerioù meneget §§ 1.10, 1.11 a vez skrivet z, zz, zh e krennvrezhoneg : *baz*, (*bazz*), *broz*, *biscoaz* (*bizcoaz*, *bezgoaz*), *seyz* (*seys* div wezh, dre fazi), *eiz*, *dezuez*, *froez*, *henez*, *honnez*, *huez* “frond”, *caz*, *quen tiz*, *matez*, *quaez*, *laez*, *poaz*, *scuryz*, *tat coz*, *arhoaz*, *bizyer*, *buzuc*, *buzuguenn*, *diuezaff* (*diuezhafu*), *goazenn* (*goazyen*), *goazy* (*goazyet*), *huezaff*, *huezeguell*, *lizer*, *poazat*, *syzun*. Menegomp ivez : *goazz* “gwazh”, *razz* “razh”, *nezz* “neizh”.

An holl c’herioù-se a ziskouez /θ/, distaget evel *th* [θ] kembraek. Hervez R. Hemon, ZCP 25 85 : “Au XVI°-XVII° siècle... la spirante dentale sourde devient spirante vélaire sourde en Vannes. Elle devient sifflante en Tréguier et Cornouaille”.

Peurheñvel, ar gerioù meneget § 1.12, skrivet *rz* pe *rtz* e krennvrezhoneg, a ziskouez /rθ/ : *guerzaff*, *guerzit*, *harzaff*, *garz* (*gartz*), *querzet*, *liorz* (*luortz*, *luorz*), *morzol*, *porz*, (*portz*), *perz(i)er*, *terzyen*, *torz*. Talvout a ra menegiñ ar pezh a weler a-zivout liester krBr. *garz* : « En 1572 nous lisons dans un acte notarié de Pluvigner concernant Grand-Champ, fonds de Lanvaux, archives da Morbihan, *Pen-an-garheu* “le bout des haies”. *Garheu* est le pluriel du second terme du nom de la localité appelée *Botgardus*, *Bot-garth*, dans deux chartes du IX° siècle transcrites au cartulaire de Redon. Dix ans avant 1572, *Pen-an-garheu* s’appelait *Pen-an-garzo* par z et non par h dans un autre document du fonds de Lanvaux » (H. D’ARBOIS DE JUBAINVILLE, *Etudes grammaticales*, I, Paris 1881, p. 44*, meneget GMB 254). Hañvalout a ra e vije aet /rθ/ da [rx] er SE., araok /θ/ e lec’hiadurioù all, sl. VBEG 104.

- 2.5 N’omp ket evit gwiriekat rag-eeun blotadur /d/ na c’hwezhadur /t/ er grennyezh. Diwar an enklot-

ennoù e ouzomp ez oa anezhe, met n'eus roud ebet a c'hellfe hon lakaat da soñjal pe /ð/ pe /θ/ e oa ar c'henderc'had : istor ar yezh hepken a c'hell lavarout dimp e veze /d/ > /ð/ met /t/ > /θ/. R. HEMON, *ZCP* 25 82, a skriv "La mutation de /t/ pouvait être /θ/ ou /ð/. Nous n'avons pas moyen de le savoir". Abegoù sonn ez eus da grediñ avat ez eo nevez a-walc'h an "eil blotadur", sl *Preder* 71 1965 29.[sl. an ezkentel].

- 2.6** An holl re o deus studiet ar c'hrennvrezhoneg o deus merzhet an tri rummad kensonennoù (sl. R. HEMON, *ZCP* 25 65: , A. EVEN IYK 168, h.a.). Diwar ur savboent mouezhiadoniel e c'hellfer sevel an daolenn-mañ :

	Amglev	Heglev
"amc'hwibanenn"	/c/	
c'hwibanennoù	/s/	/z/
c'hwezhennnoù	/θ/	/ð/

Skrivet hon eus "amc'hwibanenn" evit /c/, rak n'eus ket tu da c'houzout Hag eñ ez oa, ent soniadoniel, kakuminel (R. HEMON) emfatek (A. EVEN), stankrimiet (LEWIS), h.a. ha, forzh penaos ne vern : ar pezh zo talvoudek evidomp eo ez oa anezhi ur vouezhiad ken disheñvel diouzh ar re all ne c'helle ket klotañ gante. Ret eo merkañ ouzhpenn ne ziskouez ket a gevelep heglev, zoken er yezh a vremañ, keñveriañ krBr. *caccet*, brBr. *kaset* ['kased] :: krBr. *casec*, brBr. *kazeg* ['kazeg]. N'he c'haver ivez, koulz lavarout, nemet er gerioù o tont diwar ar c'hrennc'halleg. Evit divskouarn vreizhat, enta, an enebadur krGl. /s/ :: /z/ a veze klevet evel /c/ :: /z/ ha neket kevatal ouzh an enebadur brezhonek /s/ :: /z/, ha marteze amañ e kavfed an diskoulm dre ur studi aketusoc'h eus ar rannyezhoù gallaouek ma teuas dreze an holl amprestadennoù brezhonek krenn diwar ar galleg, hogen nemeur a ouzer c'hoazh diwar-benn stad kozh ar gallaouegoù. Er feur-se e c'haller keñveriañ *decedaff* /decedaʋ/ : : *desiraff* /deziraʋ/, brBr. *desedañ* :: *dezirout* (GIB 302 ha 312). Setu perak e ve sklaeroc'h skrivañ an daolenn evel-mañ :

	/c/	
		/z/
	/s/	

met touellus e c'hellfe bezañ en abeg d'ar c'hlotennoù.

- 2.7** Gwelet hon eus ez oa, e brezhoneg bremañ, un neptuekadur etre ar c'hensonennoù amglev kreñv hag ar c'hensonennoù heglev gwan e dibenn ar gerioù dirak un ehan (a-zioc'h § 1.0) ar pezh a ro ur c'hourvouezhiad a c'haller didermeniñ ent soniadoniel evel ur gensonenn amglev gwan, sk.[s]

ha [z] a deuz e [z], [x] ha [ɣ] a deuz e [ɣ̃]. Ar gudenn-mañ a sav evit ar brezhoneg krenn : daoust hag eñ e veze ur c’hourvouezhiad /ð/? Pe, ent soniadoniel, daoust hag eñ e teuze [θ] ha [ð] e [ð̃]? Ne hañval ket bezañ bet anezhi. Sellomp ouzh krBr. *bez* (douaradur) ha *pez*; hiziv hon eus er SE. : [be:] ha [pe:ɣ̃], en NW : [be:z̃] ha [pe:z̃], hag el lec’hioù all [be:] ha [pe:z̃]. Mar bije bet un neptuekadur e [ð̃] da vare ar brezhoneg krenn ne vijed ket evit kompren an diforc’hioù rannyezhele. Ret eo goulakaat hor boa da vare ar c’hrennvrezhoneg [be:ð̃] met [pe:θ]. Ar gudenn-mañ hon degas da atersiñ : hag eñ ez eo kozh an neptuekadur eus an hell gensonennoù e brezhoneg? N’omp ket evit e studiañ amañ, met da grediñ eo n’eo ket koshoc’h eget dibenn mare ar c’hrennvrezhoneg. E kembraeg e ouzer ez eo bet miret ar soniad heglev gwan (bezet [b]), ken en distagadur, ken er skrivadur peurliesañ. E kerneveg e skriver peurliesañ gant arouez ar gensonenn amglev (bezet *p*), met n’eur ket evit resisañ an distagadur, anat. E brezhoneg krenn, pa veze dibennet ur ger gant ur vouezhiad a ziforc’he etre he furm heglev hag he furm amglev (bezet /b/ :: /p/) e skrived peurliesañ gant skrivad ar vouezhiad amglev (bezet *p*). Hogen, ar *-p*-se, pa zeue eus ur ger predenek (keltiek pe latin) a zalc’he lec’h peurliesañ eus ur /b/, rak, sk. Pr. **-epos* Br.Kb.Kn. /eb#/. Da grediñ eo ez eo diwar levezon ar galleg ez eur deut da skrivañ gant arouez ar vouezhiad amglev, hag ivez dre ma vez niverusoc’h ar gerioù brezhonek o kregiñ gant ur gensonenn eget gant ur sonenn, ar pezh a lakae, sk. /heb kalon/ da [hep 'kalon] dre hevelebekadur, ac’hann ar skrivadur *hep calon*, h.a. Bez’ e ouzer ne veze ket chalet ar grennyezherion evit skrivañ *da calon* ar pezh a zistilhed /da galon/, nebeutoc’h chalet c’hoazh e vezent, sur a-walc’h evit skrivañ pezh a c’hellent distilhañ /heb/. Evit distreiñ war /ð/ ha /θ/, heverk eo pegen rouez eo arver ar skrivad *zz* (keñveriañ *ss /s/ :: s /z/*) evit an hini kentañ tra m’en kaver alies a-walc’h evit an eil hini.

3.0 KEÑVERIADUR GANT AN HENVREZHONEG.

Berr e c’haller bezañ amañ en abeg d’al labour dreist bet savet gant an Ao. FLEURIOT war an hentyezh. Daveiñ a reomp d’e VBEG 96-106.

- 3.1** Ne gaver ket roud, en henvrezhoneg eus /c/ ar brezhoneg krenn, koulz lavarout, o vezañ ma teu eus an amprestadennoù gallek. Kavout a reer, avat, *puz* “puñs” na oufe bezañ estr eget /pyts/, sl. VBEG 105, 106, krBr. *punc*. Da grediñ eo ez eus amañ un amprestadenn gozh diwar ar romaneg. Hervez T. FOUCHÉ, PHF 403, e veze /pyjts/ en 11t ktvd. en henc’halleg, ur frankeg **putī* o vont da hembikareg *puc /pytš/* ha hennormandieg *puch /pytš/*: n’eo kot dic’hallus e vije bet /pyts/ en henc’halloueg, ac’hann ar furm vrezhonek na ziskouez roud ebet eus /j/ an henc’halleg.
- 3.2** En henvrezhoneg e tiforc’he mat ar skritur an /θ/ diouzh an /ð/, sl, VBEG 100-106. dreist holl, ne hevelebekaed ket /rð/, testeniekaet gant *cerdorion* “kerzhourion”, *cerdoran* “*kerzhouran = barzhig”, *or(d)* “horzh”, *teirdec* “*teirzhek = trizek (b.)”, ouzh /rθ/, testeniekaet gant *escarth*, *iscartholion* “*eskarzh(el) = pilhoù”, *buorzh*, *buuoorth* “buorzh, *buworzh”, *guirtit* “gwerzhid”, *uuert*, *guerth* “gwerzh, talvoudegezh”, h.a. (Sl. VBEG 121 ha 101). O vezan na gaver diforc’h ebet

etre an eil re hag ar re all er skridoù krennvrezhonek, ha ma teujont da [rx] er SE adalek ar 16^t ktvd. (§ 2.4), e tle bezañ kozh a-walc’h an teuziadur, (Sl. ERNAULT, RC 7 149hh ; PARRY-WILLIAMS RC 35 353). Un anadenn a galetadur war-lerc’h ul linkenn hon eus amañ ha diogel e hañval hor beze /rθ/ da vare ar brezhoneg krenn.

3.3 Ret eo menegiñ amañ strolladoù evel hBr. /dr/, /dl/ /dn/ war-lerc’h ur vouezhienn a yeas da krBr. /ðr/, /ðl/ /ðn/ ha Br. /r/, /l/ /n/ : hBr. *natrolion* (ls.), krBr. (n)*azr*, Br. *naer* ; hBr. *dadl*, krBr.**dazl*, Br. *dael*. Sl. VBEG 108-9, 120, ha pennad J. PIETTE.

3.4 Skrivadoù evel *assedam*, krBr. *asezaff*, Br. *azezañ* ; *quassec*, krBr. *casec*, Br. *kazeg*, enebet ouzh *innbisiou* “goafioù-bann”, *hisael*, krBr. *isel*, Br. *izel*, a c’hallfe ho lakaat da gredin ez oa en henvrezhoneg un enebadur /s/ :: /z/, hogen an Ao. FLEURIOT, VBEG 99 notenn, a soñj “l’*évolution de ss en s puis z est très postérieure à l’époque du vieux-breton*”. Un diforc’h a skritur hor be amañ ha n’eus skouer ebet a /z/ en henvrezhoneg, a skouer peurziogel da nebutañ, rak mar arouezier a-wezhioù ar blotadur gant doubladur ar gensonenn, n’eo ket bep tro : n’eur ket evit lavarout neuze hag eñ hor boa /kazeg/ pe /kaseg/ gant ar skrivad *quassec*. Neoazh, ur skrivad evel hBr. *nesham*, krBr. *nessaff*, Br. *nesañ*, a veze sur /nesaĩ/ en henvrezhoneg, a c’hellfe hon lakaat da soñjal e verke *sh* un diforc’h diouzh ar pezh a gaver en *amnesoc*, krBr *amnesec* /amnezeg/ Br. *amezeg*, distaget marteze /amnezog/ adalek mare an henvrezhoneg.

3.5 Mar degemerer martezeadenn ar § 3.4, en hon eus da reizhiad evit an henvrezhoneg :

	Amglev	Heglev	
Stankrimienn	/ts/		(rouez tre : ur
C’hwibanennoù	/s/	/z/	skouerenn)
C’hwezhenoù	/θ/	/ð/	

Martezeadennel eo hepken an daouad /s/ :: /z/. E predeneg e veze enebet /s/ ouzh /ss/ (hemañ o tont eus /st/, /ds/, h.a.). Eus ar predeneg d’an henvrezhoneg hon eus bet /s/ > /h/ ha /ss/ > /s/. Da lavarout eo, e kentvrezhoneg e kaved :

/s/ /h/
/θ/ /ð/

ar pezh na c’hellfe bezañ klevet nemet evel :

/s/ /ð/
/θ/ /h/

en abeg d’an diforc’h bras etre /h/ hag an dilerc’h : distabil e oa ar reizhiad, hag abred pe ziwezhat e oa tonket da adkavout ur framm kreñvoc’h evel an hini hon eus kinniget. Tuet e vemp, a-enep d’an Ao. FLEURIOT, da grediñ e troas abred a-walc’h kentvrezhoneg /s/ da /z/, gant ma ’z ae /sh/ (dereziouù-uhelañ, verboù en *-ham*) da /s/, o tegas gante ur werzh diforc’hus hag o voutañ evel-se an /s/ koshoc’h da leuniañ ar c’hombod lezet goulo. Un anadenn a wask mouezhiadoniel hon eus amañ. (sl. MARTINET, *Economie* 59, ha E. HANP, *Lochlann* i 210).

4.0 EVEZHIADENNOÙ-DIWAR-BENN AR PREDENEGOÙ ALL.

Heñvelerioù bras ez eus, evel a c’helle bezañ gortozet, gant ar c’hembraeg hag ar c’herneveg. N’eur ket amañ evit sevel diwar o fenn un imbourc’h heñvel ouzh an hini hon eus savet war hon yezh ; a-walc’h e vo menegiñ berr an heñvelerioù hag an disheñvelerioù.

4.1 Reizhiad ar c’hembraeg, bremañ ha gwezhall, a c’hell bezañ aroueziet evel-henn :

	Amglev	Heglev
C’hwibanenn	/s/	
C’hwezhennoù	/θ/	ð

Gwelet hon eus (§ 3.3) emdroadur hBr. /dr/, /dl/ /dn/. Peurliesañ e kaver /dr/, /dl/ /dn/ e kembraeg bremañ, sk. *dadl* “dael”, *banadl* “banal”, *llwdn* “loen”, *modryb* “moereb”, h.a. E krenn-gembraeg al Levr Du, avat, ma arverer ar skrivad *t* evit /ð/, e kaver *kenetyl* /keneð l/ hBr. *cenetl* annBr. *kenel*, Kb. *cededl* /kenedl/, er pezh a lakaas T. H. PARRY WILLIAMS (*Similitary in the Phonology of Welsh and Breton*, SPWE. 85 = RC 35 355) da skrivañ “it is not impossible that the *d* forms of Mod. W. were earlier *d*”. Kadarnaet eo gant stummoù zo an teodyezhoù kembraek er SW. dreist holl, ma kaver ‘*chweddyl*, *gwyddyn*, *gwaddan* e-lec’h *chwedl* “danevell”, *gwydn* “kalet”, *gwadn* “sol”. Heñveldra e kaver e KbSW. ‘*anal*’ e-lec’h *anadl*, hag ivez ‘*iffylon*’ [‘fə lon] evit *ffyddlon* [‘fəðlon] kv. hBr. *fidlon*, BrE. (Kalloc’h) ‘*felan*’ = *feleun*, h.a. Gwelet hon eus ivez ez oa teuzet adalek ar c’hrennvrezhoneg hBr. /rð/ ha /rθ/ e /rθ/ (§ 3.2) ; un devoud gwallheñvel a gaver e kembraeg, sk. *chwerthin* “c’hoarzhin”, hogen *chwarddaf* “c’hoarzhhan”. Anat eo dreist holl er gerioù amprestet diwar ar saozneg (SPWB 84 = RC 35 354).

4.2 En hengerneveg (eleze yezh ar Vocabularium Cornicum a ziskouez endeo devoudoù krenngernevek) e kaver ar reizhiad :

	Amglev	Heglev
C'hwibanenn	/s/	
C'hwezhennoù	/θ/	ð

Evit gwir, /s/ a c'hell bezañ [s] pe [z], met ar soniad diwezhañ-mañ n'en deus, d'an amzer-se, talvoudegezh vouezhiadoniell ebet dre n'en kaver nemet er strolladoù /ns/ ha /ls/ = [nz][lz]. Bez' ez eus avat ur skouerenn a ziskouez endeo reizhiad ar c'hrenngerneveg, ar ger *bros*, Br. *brout* eo, na c'helle bezañ nemet [broz], sl. VAN TASSEL GRAVES, *Old Cornish Vocabulary* 20, 157. Evit [nz lz], sl. OCV 28. Anat eo ez oa distabil ar reizhiad da vare an hengerneveg, evel ma oa e kentvrezhoneg ha marteze e deroù prantad an henvrezhoneg. Stabilaet eo bet heñvel en div yezh, dre leuniañ an darlun gant ur vouezhiad c'hwibanennel heglev /z/, ha n'eus nemet ar c'hembraeg n'en dije ket diskouezet an duadenn-se.

E krenngerneveg e veze ur reizhiad heñvel poch ouzh hini ar c'hrennvrezhoneg :

	Amglev	Heglev
Stankrimienn	/c/	
C'hwibanennoù	/s/	/z/
C'hwezhennoù	/θ/	/ð/

Ar vouezhiad /c/, evel /c/ ar c'hrennvrezhoneg, ne vez kavet nemet er gerioù amprestet diwar ar saozneg. Da notañ ez eneber (sl. § 2.7) e kembraeg *llath* /lʰaθ/ “yard” ouzh *lladd* /lʰað/ “lazhañ”, hogen, er skritur da nebeutañ, en hon eus e kerneveg *lath* “yard” hag *ef a lath* “lazhañ a ra”.

En diwezh, e verzher e diskargerneveg un anadenn peurheñvel ouzh hini brezhoneg ar SE, ha hogozik d'an hevelep mare : /rθ/ ar c'hrenngerneveg a dro da /rx/ ha /rθ/ : *Pol-perro*, eus *perthow* “bodoù”, RC 37, 161 ; *Por Leddan* eus *porth* “porzh”, hv. ; *Perco* = *perth cof* “dalc'h koun”, p. 164 ; *gwerebas* = *gorthebas* “respontas”, p. 167, h.a. Daveiñ a reomp da studienn J. LOTH, *Le Cornique moderne* e RC l.m.

Merzhout a reer ivez un duidigezh eus an /θ/ dibenn-ger da fatañ ; skrivadoù evel *blygh* GB. 1149 evit krKn. *blyth* “bleiz” ne c'hellont ket bezañ diskleriet a hent all ; sl. ivez RC 37 174 n.2, a ro *segh* evit krKn. *seth* “saezhenn”.

5. TAOLENN ZIVERRAÑ

Evit ma vo sklaeroc'h ar pezh hon eus studiet amañ uheloc'h e rofomp un daolenn ziverrañ :

Euenaet eo an daolenn-mañ, ha difetisoc'h eget a gaver §§ 1. He fal zo diskouez diforc'hiou pennañ ar pemp gorread rannyezhel a Vreizh-Izel. Kentoc'h eget ober gant an anvioù henvoazel : Leon, Treger, Kernev, Ereg, en hon eus kavet spletusoc'h amañ, evit an anadennoù a studiemp, rannañ ar brezhonegva e pemp gorread a vo kavet un darlun anezhe war ar skeudenn amañ da heul. Anat eo n'eo bet treset ar c'heitkomzennoù-se nemet diwar brasjediñ ha n'eus ket a spanegezh wirion etre ar gorreadoù. Mac'hagnet hon eus evel-henn an devoudoù gwirion ha fetis, ar re-mañ avat ne oufent bezañ deskrevet nemet gant lies untaolenn gouestlet da skouer da “deodyezh ar maouezed koshoc'h eget pemont vloaz el lec'h-mañ-lec'h”, h.a. hag evit bout stag rik ouzh stad an traoù e vemp rediet da daolennañ : “unangomz X” : anat eo e tleer ober un diuz, ha bremañ hag amañ, o vezañ ma fell dimp deskriñ stad an teodyezhoù brezhonek, dre vras, an eil re e-keñver ar re all, ne oamp ket evit pouezañ war munudennoù dister, na pegen talvoudek e c'hellont bezañ, evel, da skouer, aspadennoù [ð] e teodyezhoù zo.

Merzhout a reer, diwar an daolenn, ez eo diwar an hevelep pennskouer an anadennoù d ha d', e hag e', f, f' ha f". Merzhout a reer ivez ne vez diforc'het ar gorread 2 diouzh 3 nemet dre an anadenn b, ar gorread 3 diouzh 4 nemet dre b, k. Met, an anadennoù soniadoniel-se a zeu diwar an amdro ([z] :: [s], [sT] :: [ʃT] hervez m'hon eus /#s/ dirak sonenn ha /s/ dirak /k/ pe /t/) n'hon eus ket da ziforc'hañ ent vouezhiadoniel hag e c'haller lakaat an anadenn b evel /s/ hag an anadenn k evel /sT/, eleze ober gant /s/ hepken.

Setu perak, ent vouezhiadoniel o vo kenstaget ar gorreadoù 2, 3, 4 a c'hello bezañ anvet “brezhoneg kreizel” ; heñvelda e raimp eus 1 “brezhoneg ar gwalarn” hag eus 5 “brezhoneg ar gevred”, bezet, bep eil BrKr., BrGw., BrGe. (Anat eo e talv an dasparzhadur-mañ evit an anadennoù studiet amañ, un dasparzhadur all a c'hello bezañ ret evit anadennoù all).

6.1 “KEVREIZHIAD” HA “ TREREIZHIAD”. Abaoe pennad U. WEINREICH, *Is a Structural Dialectology Possible?* (*Linguistics Today*, New York 1954, 268-280 = *Word* 10 2/3), war-lerc'h e levr *Languages in Contact*² (The Hague 1963), eur deut da vezañ boaziet gwelloc'h gant ar meizad a “ziasistemenn”, homañ avat o tiskouez a-wezhioù emjestregezhioù. Adstudiet eo bet ar gudenn nevesoc'h zo gant E. PULGRAM, “Structural Comparison, Diasystems and Dialectology” e-barzh *Linguistics*, The Hague, 4 1964 66-82, ma kavfer ul levrlennadur.

Ar pennañ diaester a sav a hañval dont diwar na ziforc'her ket strizh ar savboentoù kevadegel ha treadegel. Setu perak, amañ da heul, e komzimp eus “metasistemenn” pe “kevreizhiad” (kevadegel), hag eus “diasistemenn” pe “trereizhiad” (treadegel). O taveiñ d'ar savboentoù-se e tiforc'himp ar c'henvouezhiadoù, aroueziet etre // diouzh an trevouezhiadoù, aroueziet etre // //.

E keñverioù zo e c'haller tostaat hon c'hevreizhiad ouzh "Over-all (American) English", burut-ellet gant E. PULGRAM, pp. 75-76. Gouzout a reomp n'eus den o komz a-vihanik “kenvrezhoneg” muioc'h eget “kenamerikansaozneg”. Petra bennak e ve, avat, eus ar soutilderioù arlakadennel-se,

anat eo ez eus e Breizh war-dro seizh pe eizh kant mil den o komz seizh pe eizh kant mil unangomz, an holl anezhe avat, emouez a gomz “brezhoneg” en abeg da se e lavaromp “ar brezhoneg”, ennañ ha drezañ e-un, enebet, da skouer ouzh “ar c’hembraeg” pe “ar galleg”, anezhe holl kevreizhiadoù, eleze ur strollad kenstag difetisoc’h eget “ar rannyezhoù”, i o unan difetisoc’h eget “an teodyezhoù” lec’hel na c’hellont bezañ deskrivet nemet evel strolladoù a unangomzoù (pe diwar ur savboent all, unanyezhoù) dezhe perzhioù kenvoutin. A-did mui ne vui eo dalc’hmat an dasparzh etre ar pezh a vo sellet evel teodyezh, muioc’h c’hoazh evel rannyezhañ, ha bewezh ma saver evel-henn war ar skeul e koller kalz a arstlenn war ar fetis, na c’hell bezañ nemet deskrivadur hic et nunc un unangomz. Ha padal, den ne soñje tamall ouzh ur gwreznerzhoniour da ober war-dro ur reizhiad a 10ⁿ atomenn kentoc’h eget klask eveshaat – gant ma ve gallus ! – ouzh pep atomenn. N’eo ket disheñvel evit a sell ouzh studi ar yezhoù, hag un devoud eo “ar” brezhoneg evel “ar” c’hembraeg pe “ar” galleg. N’eo ket dichekoc’h neuze komz eus ar /z/ brezhonek eget eus ar /z/ galleg, daoust d’a soñj da yezhdouaroniourion zo n’int prederiet met gant atom yezhel.

- 6.2** Evit dont a-benn da savelañ kevreizhiad ar brezhoneg em ziazezfomp war ar reizhiadoù-etre hon eus anvet a-zioc’h (§ 5) BrGw., BrKr., BrGe.

Reizhiad ar BrGw. zo : /s/ /z/

Evit an hevelep gerioù hag an hevelep doareoù (eleze re an diasistemenn B eus MOULTON “The short vowel system of Northern Switzerland”, e-barzh *Word*, 16, 1960, 176, meneget gant Pulgram, o.v. 69), en hon eus :

BrKr. : /s/ /z/ /∅/

BrGe. : /s/ /z/ /∅/ /x/ /ð/

Amañ e verzomp anat un dra na anavezher ket a-walc’h peurliesañ. Boas omp da sellout ouzh rannyezhañ Vro-Leon evel an hini “wellañ”, eleze an nebeutañ amjestr, an hini a zeskriv ar gwellañ “gwirvoud ar brezhoneg” : gwelout a reer, evit a studiomp amañ da nebeutañ, n’eo ket gwir, dre ma c’hellomp enebañ ouzh div vouezhiad BrGw. teir ha pemp mouezhiad, bep eil, evit BrKr. ha BrGe. Ret eo notañ diouzhtu avat e talv amañ /∅/ kement ha “fatidigezh er rannyezhoù-se eus /z/ zo eus BrGw.”, hag arlakadennel glan eo an aroueziadur-se rak /∅/ a c’hell talvezout “dibennet eo ar ger gant ur sonenn en holl vrezhonegva” kenkoulz ha “kavet e vez /z/ e BrGw.”, da skouer. Keñveriañ, BrKr. ha BrGe. /me/ = BrGw./me/ “me” ha BrGw. /meiz/ “meiz”. Heñvel eo evit a sell ouzh BrGe. /x/ pe /š/, a c’hell bezañ estr eget BrGw. /z/ pe /sT/, sk. BrGe. /o pex/ a c’hell bezañ BrGw. /o pex/ “ho pec’h” kenkoulz hag /o pez/ “ho pezh”, BrGe./šer/ = BrGw. /ser/ “serr” pe /ster/ “stêr”, h.a.

Setu penaos e c’hallfed taolennañ kevreizhiad ar brezhoneg bremañ (an tiredoù a-us d’ar skrivadoù n’o deus talvoudegezh soniadoniel ebet : da geñveriañ int gant an tiredoù a arverer e sumereg

evit diforc'hañ dre skrid latin gennskrivadoù zo) :

f	ś	s	ž	z	ź	f			
	+						BrGw.	BrKr.	BrGe.
		+					/s	s	s /
			+				/s	z	s /
				+			/z	z	z /
					+		/z	∅	∅ /
						+	/z	z	x /

Evel hon eus merzhet uheloc'h, e rankomp rasklañ /š/ eus mouezhiadoù ar BrGe. **evit a sell ouzh ar gudenn a studiomp**, rak bez' ez eus /š/ e BrGe. evel er brezhonegoù all e degouezhennoù all.

Er jedoniezh, an notadur stegnadell n'eo ket ur skoazell evit diskoulmañ an ataladoù, hogen, diwarnañ ez eus un armerzh preder ken bras ez eur rediet d'arverañ. Heñveldra, eo amañ : gant an aroueziadur kenvouezhiadel ne dizher ket rag-eeun ar soniadoù, hogen un armerzh preder ken talvoudus all a zeu diwarnañ, pa studier yezhoù bruzunet e rannyezhoù niverus ha disheñvelik evel hon hini. Ne vern evit gwir an arouez dibabet : e-lec'h /š/ en hor bije gallet ober, sk. gant /š/ pe ur c'harrezig ruz, met, evit aesaat labour al lenner eo gwell diuz arouezioù a zegas soñj mui pe vui eus, ar skrivad arveret er skrivadur boutin.

- 6.3** Taolomp hon sell bremañ ouzh ar savboent treadegel. An testennoù hen- pe grennvrezhonek a ro dimp skeudenn ur yezh dirannyezhekaet, evit ar c'hudennoù a sell ouzhimp amañ pergen. Ne dalv ket neuze sevel kevreizhiadoù evite, pe, evit bezañ resisoc'h, lavaromp ez eo gwirhañval e veze endeo diforc'hioù munut etre an holl unangomzoù a neuze, hogen, ar skridoù deut betek ennomp, eleze an testennoù nemete a c'hellomp barn diwarnezhe, a roas dimp rag-eeun, war-bouez nebeudoùigoù, kevreizhiadoù ar prantadoù-se.

Setu penaos e c'haller deskrivañ emdroadur ar c'hevreizhiadoù :

henvrezhoneg	/ts/	/s/	/z/	/θ/	/ð/
	↓	↓	↓	↓	(1) ↓
krennvrezhoneg	/c/	/s/	/z/	/θ/	/ð/
	↓	↓	↓	↓	↓
nevezvrezhoneg	/ś/	/s/	/z/	/ź/	/z/

(1): goude /r/

Merzhout a reer pegen kenstag eo chomet reizhiad ar c’hwibanennoù hag ar c’hwezhennou abaoe an henvrezhoneg, bezet lakaet e-maez an teuziñ etre /rθ/ ha /rð/. Evit deskriñ eus ar gwellañ ar yezh, hag evit na vezañ chalet betek re gant an tiredoù a vez disoñjet alies gant ar moulañ e kinnigomp an arouezioù-mañ evit taolennañ an drereizhiad vrezhonek :

// c s z θ ð //

bezet klevet n’eus ket da ziforc’hañ etre //rθ// ha //rð// adalek ar c’hrennvrezhoneg.

7.0 SKRIVADOÙ AR BREZHONEG BREMAÑ HAG AR GEVREIZHIAD.

“The resultant diasystem ought to be in some way useful” eme E. PULGRAM, p. 77. Ar studienn-mañ, d’hor soñj, a c’hell sklerijennañ war meur a boent perzhioù mat ha fall hor reizhskrivadur. Rouez eo kavout ur reizhskrivadur kenstag evit nep yezh : dre vras, ar re wellañ en Europa zo re ar spagneg hag al latviég. Ar re washañ, hep mar, zo re ar saozneg ha, dreist holl, ar galleg. Etre an daou e chom ar brezhoneg. Ar skrivadurioù istorel, evel ar skrivadur KLT pe wenedek, ne voent nemet savadurioù skrivagnerion prederiet gant soniadoù o rannvro hepken : hini anezhe, forzh penaos ne c’houle bezañ “skrivadur ar brezhoneg a-bezh”.

7.1 Mar kemeromp elfennoù an drereizhiad meneget e § 6.3 e verzher :

//c// ha //s// a vez skrivet *s*,

//z// ha //ð// a vez skrivet *z* peurliesañ, nemet e lod muiañ an adanvioù, ma voe divizet skrivañ *s* ar //z// dibenn ger (sk //braz// *bras*, hogen //ryð// *ruz*), evit ma vo aesoc’h stummañ an derezioù keferata (sk. //brasox// / *brasoc’h*).

//θ// a vez skrivet *zh*, nemet en derezioù keferata dibennet gant //θ// o derez plaen ma skriver *sh* (//koθ// *koz*, //koθox// *koshoc’h*), ha gant kemmadur c’hwezh deroù ger //t// a skriver *z* (// tad o θad// *tad*, o *zad*).

Direizhderioù a gaver, anat, rak n’eus yezh ebet na ziskouezfe “direizhderioù”. A-wezhioù e teuont diwar meskaj, sk. //rwaðon// skrivet *Roazhon*, pe //diweð// skrivet *diwezh* : ret eo derc’hel koun e voe diazezet ar skrivadur-mañ diwar emglev etre ar skrivagnerion a Vro-Ereg o doa un hennoaz skrivadurel dezhe ma arouezient //θ// gant *h*, ha dilerc’h ar skrivagnerion vrezhon. Ar Wenedourion a skrive ‘Roehon’, ‘Roahon’ gant *h* evit merkañ ar stok-sonennoù (sk. [rwe’ðn]) kentoc’h eget ur c’hwezhenn, s1. ALBB 544, hag ar skrivad-se a voe miret er reizhskrivadur, un tamm diwar skañv ; da grediñ eo ivez e skriver *diwezh* en abeg da *diwezhañ* //diweθaṽ//. Gant degouezhioù all eo diaesoc’h kavout un diskleriadur, da skouer *lazhañ* pe *kouezhañ*, a ziskouez //ð// pa geñverier gant ar predenegoù all, hogen a zave anat da //θ// pa seller ouzh an teodyezhoù gwenedek. Ar bennaenn heuliet gant ar reizhourion a voe homañ : “Bewezh ma kaver *z* e KLT ha *h* er skrivadur gwenedek, e vo skrivet *zh* ; ur ger gwenedek gant *h* dianav e KLT, pa ne c’haller ket

spisaat e orin, a vo skrivet *c'h*; ur ger gant *z* e KLT hep kevelep gwenedek a vo skrivet *z*.” Keuzius eo moarvat e voe prederiet muioc’h war al “letradoù”, evel ma lavare L. HERRIEU, eget war ar gwirvoud mouezhiadoniel kuzhet gant al “letradoù”, ha souezhus eo ez eo chomet ken rouez ar fazioù ! Ur skouerenn all a c’hallfe bezañ *c’hwez* “frond” dianav er geriadurioù gwenedek, met a gaver avat evel [hʷeʃ] en enklaskva 70, ALBB 337 (sl, § 1.10), hag a genglot gant Kb. *chwaeth*.

Ul lodenn eus ar skrivadoù digenstag-mañ a voe skoueriekaet tamm ha tamm gant R. HEMON bewezh ma teue er-maez un embannadur nevez eus e c’heriadurioù.

Displeter pennañ ar reizhskrivadur eo ne ziforc’h ket mat etre //z// ha //ð//, o daou skrivet *z* peurliesañ, hag ur skoilh e c’hell bezañ evit ar yezherion nad int ket genidik eus ar gwalarn : kozh eo orin an amreizhder-mañ dre ma voe diazezet gant “emglev ar skrivagnerien” eus 1908, ennañ tud a grede e dreistperzh rannyezh Vro-Leon. Peurziazezet e voe gant, an X³ a skrivas *Sketla Segobrani*, ERNAULT, VALLÉE, MORDIERN hag ac’hann gant *Gwalarn*. E 1941 e kasad da benn an unvanadur dre lakaat kenglotañ ar g-koinê-se hag ar gwenedeg henvoazel. Gouzout a reer e voe aner strivoù KERVERZIOU ha HEMON, ar re nemete e-touez ar reizhourion gourdon war ar yezhoniezh, koulz lavarout, evit diforc’hañ //c s// a vije bet da skrivañ *s* diouzh // ð θ// a vije bet skrivet *z*: ret e oa dibab. Bremañ emeur aotreet da soñjal e vije bet gwelloc’h o hini eget an hini eus skrivagnerion Vro-Wened n’o doa ket an disterañ soñj – na MORDIERN kennebeut – eus ar c’hudennoù gwirion. Keuziañ a c’haller... Met pa seller ouzh hor reizhakrivadur dik evel m’emañ bremañ e c’hellomp bezañ lorc’h ennomp rak hor brezhoneg n’eo ket pell eus ar yezhoù gwellañ reizhskrivet eus Europa evel ar spagneg, al latvieg, an alamaneg pe ar c’hembraeg. Bez’ ez eus broioù nad int ket pell diouzh hon hini na c’hello biken ar yezhoniourion lakaat an “Akademi” da zegemer o reishañ ha disterañ goulennou...

Arver an daouskrivad *zh* evit //θ// a voe, ur mare zo bet, spontailh un nebeut tud. Re zo a ginnigas disoc’hoù all, da skouer *ž, ž, þ*; unan bennak a glaskas dasorc’hiñ ar skrivad henvrezhonek *th*; un istrogeall all a skrivas ul levr ma veze moulet *z = //θ//* e lizherennoù tev; un arzour a ginnigas un dra bennak evel *ž*... Kement-mañ n’eo met c’hoari bugel ha tra ken. O vezañ ma tivized diforc’hañ //ð// diouzh //θ// e ranked kavout un arouez a vije aes e voulañ hag e skriverezañ. Dre evel m’emañ n’eo ket fall an dibab, hag ar gwellañ hini e oa moarvat, rak e arver ne zegas diaester ebet, nemet en ur geriennoù bennak evel *kroazhent* m’eo bet miret, an diaoul a oar perak, ar c’hensonennoù “etimologek” (faos a hent all : /krwas⁺hent/ eo...) hag a vije skrivet kenkoulz **kroasent*.

Lod a lavare e tiasae skrivadur hon yezh evit ar vugale. Ret eo bezañ sirius. Hini eus ar sodion-se ne glemme pa ouie, evel an holl, ez eo ret koll amzer e-pad dek vloaz da nebeutañ evit dont a-benn da ziforc’hañ *je l’ai vu lui :: je l’ai vue elle :: je les ai vus eux :: je les ai vues elles*, an holl skrivadoù-se o vezañ evit /vy/, bezet /ž l e vy: :: /ž le ze vy/...

0 0 0

- EZKENTEL -

Blotadur //θ//

Studiet hon eus (*Preder* 71 1965 19-32) gwanadur ar c'hensonennoù, ar stankennoù pergen. Ur ger a fellfe dimp lavarout amañ a-zivout blotadur //θ//.

1. Meneget hon eus § 1.11 e kaved [ð] en Enez Sizhun, ma vije bet gortozet [θ], etre sonennoù.

2. Taolomp ur sell ouzh derezioù keferata en adanvioù dibennet gant //ð//. Kemeromp, da skouer, //ryð// *ruz*.

En derez uheloc'h, ne oa ket en orin a galetadur, eleze e kaved betek e-kreiz maread ar c'hrenn-vrezhoneg, /ryðox/, hogen, diwar levezon an derez uhelañ a veze e zibenn /hañ/ e tevad abred tre (skouerioù ez eus betek an henvrezhoneg, VBEG 249), da furmañ an derez uheloc'h gant /hox/ e-lec'h /ox/. Derez uheloc'h /ryð/ neuze a voe /ryð⁺hox/ hogen /ð⁺h/ > /θ/ (sl. /diweð/ ha /diweð⁺hañ/ > /diweθañ/, *Ogam* 14 1962 469, kv. Kb. *diwedd*, *diwethaf*), bezet /ryθox/.

Met ur /ryθox/ a rankje reiñ BrGw. ha BrKr. *[ryzoŷ] ha BrG. *[ry'xoŷ] (§ 1.11). Ne gaver avat nemet BrGw. ['rysoŷ], BrKr. ['ryoŷ], BrGe [ry'oŷ]²⁴.

Heñveldra evit an derez uhelañ.

N'eus nemet un tu, a gredomp, da ziskleriañ an devoudoù-se. Ret eo goulakaat ez eus bet ur gwanadur eus /ryθox ryθañ/ e /ryðox ryðañ/, diwar levezon an derez plaen, marteze.

Hollekoc'h e tle bezañ bet ar gwanadur avat, rak ouzhpenn [ð] Enez Sizhun, [z] eo ha neket [s] a gaver, etre sonennoù, er-maez eus ar gevred evel kenderc'had emdroadur //θ//; diouzh un tu all, er gevred zoken, e hañvaler kavout [ŷ] aliesoc'h eget [x], daoust m'eo diaes barn a-wezhioù diwar notadurioù an ALBB.

An [x] pe [ŷ] avat ne oufent dont eus [ð], eus [θ] ne lavaran ket ha setu perak ez eur degaset da sevel an heuliad- mañ :

BrGe [θ] > [x] > [ŷ] ha neuze

BrGw. BrKr. [θ] > [s] > [z] (sellout aspadennoù en § 1.7)

Enez Sizhun [θ] = [θ] [ð]

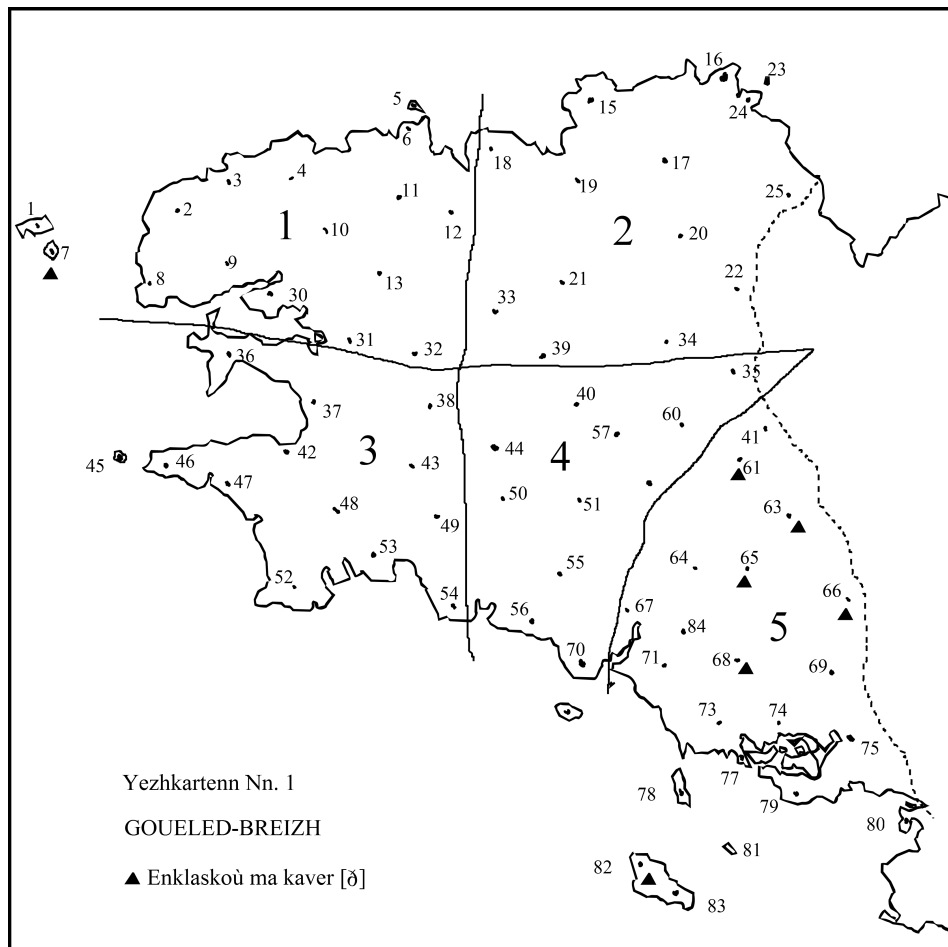
Dibar eo BrGw. ['rysoŷ'rysa] hervez an darlun hollek e c'hallfed gortoz *[ryzoŷ'ryza] hogen amañ ez eus bet levezon adanvioù all, enne //z// ha neket //θ//, hag adstummet eo bet [ryz] ['rysoŷ] war skouer [braz] [brasoŷ].

²⁴Ne verkomp ket hirder ar sonennoù : hir int dirak pep kensonenn wan, dindan ar pouez-mouezh.

000000

NOTENN – Re ziwezhat e 'm eus bet studienn Olier MORDRELL diwar-benn geriadurioù R. HEMON evit tennañ frouezh anezhi amañ. Trugarekaat a ran an aozer evit bezañ kaset din e zornskrid, hag e tavean al lenner d'e evezhiadennoù reizh a-zivout arver ar skrivadoù *s*, *z* ha *zh* en hor reizhskrivadur.

)o((

Lun 1: Yezhkartenn Nn.1.